รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

The Process of the Consciousness in CulturalTourism Development of Temples and Community in Lanna

ภายใต้แผนงานวิจัย

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

Network strengthening for the cultural tourism management of temple and community in Lanna

โดย

ดร.ฤทธิชัย แกมนาค

พระครูวิมลศิลปกิจ

นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760051

Research Report

The Process of the Consciousness in Cultural Tourism Development of Temples and Community in Lanna

Under Research plan

Network strengthening for the cultural tourism management of temple and community in Lanna

by

Dr. Rittichai Kamnak

Phrakhru Wimonsinlapakit

Mrs. Suphatcha Phanloetphanit

Mahachulalongkornrajavidayalaya University Chiangrai Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidayalaya University

MCU RS 610760051

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ภายใต้แผนงานวิจัย การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหวังศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาและเพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาคณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระมหาสุทิตย์ อาภากโร รศ.ดร.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความเมตตานุเคราะห์ในการสนับสนุนศึกษาวิจัย รวมทั้งให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และความมีอุตสาหะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาถวายแด่พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อการเรียนรู้ในชีวิตและพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

ดร.ฤทธิชัย แกมนาคและคณะ

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๒

ชื่องานการวิจัย : กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ผู้วิจัย : ดร.ฤทธิชัย แกมนาค พระครูวิมลศิลปกิจและนางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนและศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ชุมชนต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่น ในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

Research Title : The Process of the Consciousness in CulturalTourism Development of Temples and Community in Lanna
Researchers : Dr. Rittichai Kamnak Phrakhruwimonsinlapakit, and Mrs. Suphatcha Phanloetphanit
Department : MahaChulalongkornrajavidayalaya University Chiangrai Buddhist College
Fiscal Year : 2560/2017

ABSTRACT

This study has a purpose to study the collaboration between communities and tourists for the development of temples and communities, and to study the conscience development to develop cultural tourism for temples and communities by using practical research processes both in quality and quantity that connect set of knowledge, people, and process of conscience development to develop cultural tourism. The research result is found as follows.

There must be the collaboration of local community in the development plan of sustainable tourism in all steps by which this must be in accordance with the policy of The Tourism Authority of Thailand. The conclusion is that the collaborative factor is about tourism that considers the collaboration of the community and people. The local area, that has participated in the plan and has followed the plan, gains benefit by following, inspecting, and maintaining the natural resource. Moreover, the feedback is received for maintenance and management of the tourism and at the end, the local community has participated in the control of high quality tourism development in the area starting from the grass root level to the local administrative level and it may include the collaboration of concerned people which this is therefore the collaboration of the community.

สารบัญ

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		ก
บทคัดย่อภาษาไทย		ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ง
สารบัญ		ฉ
สารบัญตาราง		ช
สารบัญภาพ		ซ
บทที่ ๑	**บทนำ**	๑
	๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
	๑.๒ วัตถุประสงค์การของวิจัย	๔
	๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
	๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
	๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๖
	๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘
	๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	๙
	๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก	๙
	๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	๑๖
	๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๒๒
	๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๒๔
	๒.๕ แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	๒๙
	๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย	๔๒
	๒.๗ ประวัติ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด.	๔๖
	๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๖
บทที่ ๓	**วิธีดำเนินการวิจัย**	๖๑
	๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๑
	๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร	๖๒
	๓.๓ เครื่องมือการวิจัย	๖๓
	๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๓
	๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๔

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย..... ๖๖

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย..... ๖๖

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย..... ๖๗

๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑..... ๖๘

๔.๒ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒..... ๗๓

๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ..... ๙๐

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย..... ๙๒

บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ..... ๙๔

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้..... ๙๔

๕.๒ สรุปผลการวิจัย ๙๔

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย..... ๑๐๑

๕.๔ ข้อเสนอแนะ..... ๑๐๗

บรรณานุกรม..... ๑๐๘

ภาคผนวก..... ๑๑๒

ภาคผนวก ก แบบสอบถามการวิจัย..... ๑๑๓

ภาคผนวก ข บทความวิจัย..... ๑๒๐

ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรม..... ๑๓๔

ภาคผนวก ง ตารางเปรียบเทียบฯ..... ๑๓๗

ภาคผนวก จ ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้..... ๑๔๐

ภาคผนวก ฉ รายชื่อผู้ให้ข้อมูล..... ๑๔๒

ภาคผนวก ช ประวัติผู้วิจัย..... ๑๔๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	รายการ	หน้า
๔.๑	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม เพศ.....	๖๘
๔.๒	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม อายุ.....	๖๘
๔.๓	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม สถานภาพการสมรส.....	๖๙
๔.๔	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม ระดับการศึกษา.....	๖๙
๔.๕	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามอาชีพ.....	๗๐
๔.๖	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตาม ระดับรายได้ต่อเดือน.....	๗๐
๔.๗	จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามภูมิลำเนามาท่องเที่ยว.....	๗๑
๔.๘	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจำแนกรายด้าน	๗๓
๔.๙	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความตระหนัก	๗๔
๔.๑๐	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ.....	๗๕
๔.๑๑	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านการเล็งเห็นความสำคัญ.....	๗๖
๔.๑๒	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความจำเป็น.....	๗๘
๔.๑๓	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความรับผิดชอบ.....	๗๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม[๑] โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวอย่างมาก จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบัน รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนเพิ่มจำนวนแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไม่น้อยกว่า ๒,๖๐๐ แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในลำดับต้นๆ โดยในไตรมาสที่ ๑ ปี ๒๕๕๗ มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามายังประเทศไทยจำนวน ๖.๖ ล้านคน สร้างรายได้ทั้งสิ้น ๓.๑ แสนล้านบาท นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามามากที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่จีน รัสเซีย และมาเลเซีย[๒]

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่เพียงจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหามลภาวะ สภาพทางสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เสื่อมโทรมลง เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทาง

---

[๑] วรรณา วงษ์วานิช, **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

[๒] สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **รายงานสถานการณ์และแนวโน้มภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬาประจำเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗**, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก http://secretary.mots.go.th, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในประเทศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่อย่างจำกัดไม่เพียงพอที่จะรองรับความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ทำให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา จึงได้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้น โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้นๆ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น

การเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครั้งเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อความบันเทิงและสนุกสนาน และสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ คือเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเพณี ของท้องถิ่นที่มีโบราณสถาน ที่ทรงคุณค่ามีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน จนทำให้ประเทศไทยมีรายได้จำนวนมหาศาลจากการที่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างชาติที่ไหลทะลักเข้ามาเที่ยวในไทยจนรายได้เป็นกอบเป็นกำในการบริหารประเทศ แต่นั้นมาประเทศไทยจึงพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเที่ยงเที่ยวอย่างจริงจัง

ในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากขึ้นเป็นลำดับ เห็นได้จากการที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพในการจัดการสัมมนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติในปีพ.ศ.๒๕๔๕และปีพ.ศ.๒๕๔๖ ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์โดย ได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) สำหรับทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในปี ๒๕๕๘ ภายใต้ ธีม “ปีท่องเที่ยววิถีไทย” โดยใช้เอกลักษณ์ความเป็นไทย วิถีไทยๆ และวัฒนธรรมไทยเป็นจุดขาย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยพ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐ ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวโดยกำหนดไว้ว่า[๓] เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง และพะเยา โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

---

[๓] กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘**, ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก, http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

และภูมิปัญญาล้านนาเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงอนุภาคลุ่มน้ำโขง ผ่านมาตรการการยกระดับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนาสู่สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาและส่งเสริมเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันทั้งแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและอารยธรรมล้านนามีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับทางพุทธศาสนามายาวนาน โดยเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุสถานที่ล้วนเกี่ยวข้องกับวัดและบริบทของชุมชนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณี ที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จนเห็นได้ชัดทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย จนเป็นสาเหตุทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ภาพลักษณ์และการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่าสำคัญต่อจิตใจคนไทย เช่น วัด ต่างๆ ที่อยู่ในล้านนาที่อยู่ชุมชนที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและเทิดทูนให้ความเคารพยกย่องสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน บริษัททท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบรวมถึงผู้ปกครองของสงฆ์ที่อยู่ในโบราณแหล่งนั้นให้มีการดูแลรักษาคุณค่าโบราณสถานจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อช่วยกันรักษาสมบัติส่วนรวมและหวงแหนทรัพยากรอันมีคุณค่าทั้งทางสายตาและจิตใจ จิตสำนึกเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสมตั้งแต่มนุษย์เกิดมา จากพื้นฐานทางจิตใจ ที่เป็นปัจจัยภายในรวมถึงปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจากผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนจากครูในโรงเรียน การเปิดรับข้อมูลจากสื่อมวลชน การสร้างทัศคติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมที่อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นการปลูกจิตสำนึกควรฝึกกระทำตั้งแต่เด็กโดยผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำชุมชนต้องเป็นต้นแบบและแกนนำในการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก พระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการรักษาและหวงแหน อนุรักษ์และรักษารวมถึงถ่ายทอดประวิติความเป็นมาของวัดเพื่อให้คนในชุมขนเกิดความรัก สามัคคีที่จะช่วยกันดูแล ไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยต้องรู้จักประวัติวัด ศึกษาเป็นอย่างดี

การให้ข้อมูล การให้การศึกษา เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี อันดีงาม เพื่อช่วยรักษาสิ่งเหล่านี้เอาไว้นอกเหนือจากการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการให้ความรู้จากสถานศึกษา สื่อมวลชนยังมีหน้าที่เบื้องต้นสำคัญ ๔ ประการ คือ การให้ข่าวสาร การให้ความบันเทิง การชักจูงโน้มน้าวจิตใจและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมจึงมีความเป็นไปได้ที่จะใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารโน้มน้าวใจและปลูกฝังจิตสำนึกอันดีงามให้กับเด็กและเยาวชน

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว สมควรที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในโบราณสถาน ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่มีทั้งลักษณะของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลโดยศึกษาว่า การสื่อสารแบบไหนที่นักท่องเที่ยวมีการเปิดรับมากกว่ากัน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคล สื่อประเภทใด จะมีผลต่อการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศคติและการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกมากกว่ากัน นอกจากนี้ ยังสนใจศึกษาลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์ต่อการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาหรือไม่

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๓) เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาควรทำอย่างไร ?

๒) กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอย่างไร ?

๓) การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง

๑) ข้อมูลด้านเอกสาร ดังนี้

๑.๑.๑ แนวคิดการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๑.๒ แนวคิดการพัฒนาท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๑.๑.๓ การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยววัดและชุมชนในล้านนา

๒) ข้อมูลการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย คือ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการการท่องเที่ยวในวัดและชุมชนในจังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่

๓) การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในในจังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่

๔) การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๑.๔.๒ ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ทำการศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในล้านนา จำนวน ๓ จังหวัด ผู้วิจัยเลือกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประจำจังหวัดอย่างน้อยจังหวัดละ ๒ แห่ง โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้วัดที่เป็นหน่วยในการวิจัยจำนวน ๖ วัด ได้แก่

๑) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๒) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๓) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๔) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๕) วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๖) วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๔.๓ ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๒ ประเภท ได้แก่

๑) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่

กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง ๖ แห่ง จำนวน ๔๐๐ คน โดยกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Random Sampling)

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่

๒.๑ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖ รูป ทำการศึกษาโดยวิธีการการสัมภาษณ์

๒.๒ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖ คน

สรุปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค ๖,เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว

๒. พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

๓. พระชยานันทมุนี ผศ.ดร.วัดพระธาตุแช่แห่งพระอารามหลวง

๔. พระราชสิทธาวรมุนี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

๕. พระสนทรมุนี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง

๖. พระครูสุธีวรกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

๗. พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

๘. นายสุรพล แสงแก้ว ประธานชุมชนวัดพระแก้ว

๙. นายหัสดินทร์ธร สองสมุทร, สำนักพิมพ์เชียงรายทูเดย์

๑๐. นางนาถนรี ธนะปัญโญ หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน

๑๑. นางกันตินันท์ เจดีนันท์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๑๒. นายอมร กิตติกวางทอง, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

จิตสำนึก หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจและความรู้สึกรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมปกป้องรักษา พัฒนาให้ดีขึ้น แก้ปัญหา และแสงพฤติกรรมในการรณรงค์หรือให้ข้อมูลผู้อื่นในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

การสร้างจิตสำนึก หมายถึง การสร้างภาวะทางจิตใจของบุคคลให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เห็นความสำคัญ วัดได้จากการรับรู้และเข้าใจต่อสถานการณ์ ความรู้สึกรับผิดชอบ การแสดงความสนใจที่จะเข้าร่วม การทำให้เกิดการตื่นตัวที่จะทำ

กิจกรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างตั้งใจและยั่งยืน โดยการกระทำที่เกิดไม่มีใครบังคับเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนโดยมิได้บังคับและเป็นการทำในลักษณะของการทำงานร่วมกัน การดำเนินงานร่วมกันในการคิด วางแผน การตัดสินใจและรับผลประโยชน์ร่วมกันในการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ คือ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว การเดินทางนั้นต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางมาท่องเที่ยวในเกาะคอเขา และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์อื่นใดก็ได้ ที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่าง

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง การพัฒนา ปรับปรุง ฟื้นฟูสภาพแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในเขตพื้นที่ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีความสะดวก สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะสำหรับเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการให้บริการด้านการรักษาความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สินและด้านสุขอนามัยของที่พัก อาหารและเครื่องดื่ม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศ หรือภูมิภาคนั้นๆ โดยเจาะจงก็คือ วิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคเหล่านั้น ประวัติของผู้คน ศิลปะ สถาปัตยกรรม ศาสนาและปัจจัยอื่นๆ ที่ช่วยให้วิถีชีวิตของผู้คนเป็นแบบแผนขึ้น การท่องเทียวเชิงวัฒนธรรมยังรวมถึงการท่องเทียวในพื้นที่ห่างไกล (ชนบท) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองทางประวัติศาสตร์หรือเมืองขนาดใหญ่ และสถานที่ทางวัฒนธรรมของผู้คนเหล่านั้น เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงละคร ยังรวมไปถึงการท่องเที่ยวในเขตชนบท บ่งบอกถึงรูปแบบประเพณีของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนเหล่านั้น (เช่นเทศกาล พิธีการ) ค่านิยมและการใช้ชีวิตของผู้คนเหล่านั้น

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การ บริหารงานบุคคล การอำนวยการและควบคุมอย่างเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ทั้งมีการประเมินแผนการท่องท่องเที่ยวด้วย

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นหรือชุมชน และใช้บริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของวัดในล้านนา

ล้านนา หมายถึง จังหวัดในภาคเหนือรวม ๘ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

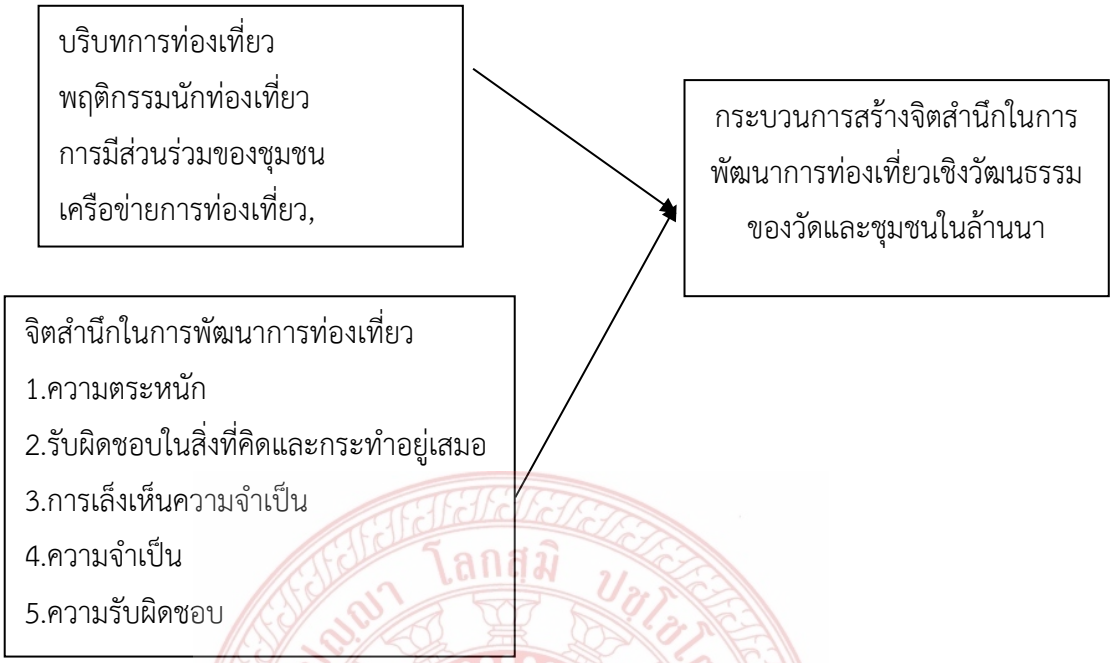

แผนภาพที่ ๑. กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้มีการสร้างเครือข่ายผ่านกิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน/สังคม

๒. วัดและชุมชนมีเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

๓. นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในวิถีของชาวพุทธและสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ

๔. วัดและชุมชนในล้านนามีความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๕. ได้นโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐและองค์กรท้องถิ่นในล้านนาเพื่อนำไปสู่การทำแผนการจัดการท่องเที่ยวของล้านนาอย่างยั่งยืน

๖. เป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นสู่เวทีระดับประเทศและระดับอาเซียน

๗. เสริมสร้างงานและรายได้แก่ชุมชนและผู้คนในสังคมท้องถิ่นล้านนา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวคิดจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๕ แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย

๒.๗ ประวัติ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก

๒.๑.๑ แนวคิดจิตสำนึก

คำว่า “จิตสำนึก” ที่นำมาใช้ในภาษาทั่วไป หมายถึงภาวะที่ตื่นและมีความรู้สึก สามารถตอบสนองสิ่งเร้าได้ มีการกล่าวกันว่าประเทศชาติจะเจริญได้มากกว่านี้หากประชาชนมีจิตสำนึก และมีปัญหามากมายที่เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนขาดจิตสำนึกหลายๆ เรื่อง เช่น การมีระเบียบวินัยในการใช้กฎจราจร ไม่ขับรถขณะดื่มสุราหรือขณะที่ง่วงนอน จนทำให้เกิดปัญหามีการเกิดอุบัติเหตุตามมา เป็นต้น

จิตสำนึกเป็นภาวะทางจิต ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมที่บ่งบอกภาวะจิตสำนึกของบุคคลนั้นๆ มีคำอื่นๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงและใช้แทนคำว่าจิตสำนึก เช่น ความสำนึก ความรู้คิดและความตระหนักเป็นต้น ในทุกๆ องค์กรมีความต้องการที่ให้บุคลากรทุกคนมีจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับหน้าที่การงานเพื่อส่งผลทำให้หน่วยงานประสบความสำเร็จ

๒.๑.๒ ความหมายของจิตสำนึก

มีผู้ให้ความหมายของจิตสำนึก(Consciousness)ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

คำว่า จิตสำนึก มีนักวิชาการให้ความหมายไว้แตกต่างกัน Kazdin[๑] ได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตนักวิชาการให้ความหมายของจิตใจกับจิตสำนึกใกล้เคียงกัน แต่ปัจจุบันเมื่อมีการยอมรับแนวคิดของ Sigmund Freud บิดาแห่งนักจิตวิเคราะห์ ทำให้สามารถแยกความหมายออกจากกันได้ จิตสำนึกใช้มากในบริบททางด้านจิตวิทยา ประสาทวิทยา ปรัชญาและศาสนา Webster[๒]ให้ความหมายจิตสำนึกว่า เป็นการตระหนักในตนเอง รู้ว่าตนเองคิดอะไร รู้สึกอย่างไร ทำอะไรและทำไมต้องทำ รวมทั้งเป็นความสามารถที่จะรู้คิดและมีความตื่นตัว ซึ่งสอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน[๓] ได้กล่าวถึงความหมายของจิตสำนึกว่าเป็นลักษณะของบุคคลที่สามารถตอบโต้ต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว ตระหนักรู้ สัมผัสความรู้สึกความคิดและการต่อสู้ดิ้นรนของตนเองได้หรืออธิบายง่าย ๆ คือ ลักษณะของบุคคลที่ทำอะไรลงไปอย่างรู้ตัว ไม่ใจลอยหรือไม่ทำลงไปในขณะขาดสติยับยั้ง ความหมายจิตสำนึกในทัศนะของSolso[๔] หมายถึงการตระหนักต่อเหตุการณ์หรือสิ่งเร้าในสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับการตระหนักในปรากฏการณ์ของการรับรู้ทั้งด้านความจำ ความคิดและความรู้สึกโดยได้สรุปความหมายจิตสำนึกใน ๓ ลักษณะดังต่อไปนี้

๑. จิตสำนึก คือ ความตระหนัก เป็นภาวะของความรู้สึกส่วนตัวที่ตระหนักอยู่ตลอดเวลาทั้งภายในตัวเองหรือภายนอก ซึ่งจะเชื่อมโยงไปถึงการรับรู้ ความคิด ความรู้สึกและการแสดงออก

๒. จิตสำนึก คือ การตื่นตัว การรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา มีการรับรู้ว่าขณะนี้ตนเองกำลังทำอะไร อยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างไร มีความตื่นตัวในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม

สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน[๕] ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นภาวะทางจิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าคือ รูป รส กลิ่น เสียงและสิ่งสัมผัสได้

---

[๑] Kazdin, A. E., **Encyclopedia of Psychology**, (Oxford: Oxford University Press, 2000), p. 201.

[๒]Webster, N., **Webster's Third New International Dictionary**, (Massachusetts: Merrian Webster Inc. Publishes, 1993), p. 482.

[๓] ศัลวิธานนิเทศ, พลโทพระยา, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๙.

[๔] Solso R.L., "**Cognitive Psychology**", 4th ed , (Boston: Allyn and Bacor, 1991.), p.145.

[๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๒.

ด้วยกาย ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์[๖] ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของบุคคล ติดตัวติดใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่าย เช่น จิตสำนึกของความเป็นพ่อแม่ จิตสำนึกของความเป็นครู จิตสำนึกของความเป็นคนไทย

ความหมายของจิตสำนึกดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า จิตสำนึกเป็นภาวะทางจิตใจที่มีความตระหนักในความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง มีสติรู้ตัวว่าตนเองกำลังคิดอะไร รู้สึกอย่างไร สามารถตัดสินใจที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของตนได้

ตามความคิดที่เชื่อว่าจิตสำนึกเป็นตัวกำหนดการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในเวลาต่อมา อธิบายได้ว่า จิตสำนึกซึ่งเป็นจิตใจระดับแรกสุดของมนุษย์ที่กระทำหน้าที่กระตุ้นทำให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ตามสัญชาตญาณของมนุษย์ เช่น การกิน การนอน การป้องกันตัวเองและการสืบพันธุ์สรุปง่ายๆ คือ จิตสำนึกมีหน้าที่หลักที่จะช่วยให้เรามีชีวิตรอดอยู่อย่างปลอดภัยและรักษาชาติพันธุ์มนุษย์[๗]

จิตสำนึกของคนเรามีหน้าที่ ๓ ประการคือ

๑. การรับความรู้สึก (Sensing)

๒. ความต้องการ (Desire) หรือความรังเกียจ (Aversion)

๓. การลงมือกระทำ (Acting)

การรับความรู้สึก หมายถึง การที่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังรับความรู้สึกจากสิ่งเร้าภายนอก

ความต้องการหรือความรังเกียจ หมายถึง ความต้องการที่จะได้สิ่งเร้านั้นหรือความไม่ต้องการที่จะได้สิ่งเร้านั้น

การลงมือกระทำ หมายถึง การใช้อวัยวะขับเคลื่อน(Five Motor Organ) ซึ่งได้แก่ มือ เท้า หลอดเสียง อวัยวะเพศ อวัยวะขับถ่ายให้ทำงานเพื่อที่จะได้ในสิ่งที่เราต้องการ

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงจิตสำนึกก็จะเป็นที่ยอมรับกันว่า เป็นเรื่องของจิตในที่สัมพันธ์กับระบบประสาทส่วนกลางคือ ถ้าระบบประสาทกลางสร้างระบบที่ซับซ้อนขึ้นมาเมื่อใด ย่อมหมายถึงจิตสำนึก จึงมักเข้าใจกันว่าจิตสำนึกเป็นเรื่องของความมีสติหรือความรู้สึกตัวที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยดี เกิดจากมันสมองส่วนสูงเป็นศูนย์กลางบังคับให้ปฏิบัติงานได้ดี ยิ่งกว่านั้นยังต้องอาศัยความรู้สึกตัวที่เรียกว่าจิตสำนึก แม้จะไม่มีตัวตนแต่เป็น

---

[๖] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน **จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม,** เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ ๒๕ -๒๖ สิหาคม ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

[๗] เกียรติวรรณ อมาตยกุล, **อัตตสิกขาศาสตร์แห่งการรู้จักตนเอง,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พริ้นนท์, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

สิ่งที่ติดตัวมากับความพร้อมกับความเป็นมนุษย์ ซึ่งสามารถพัฒนาขัดเกลาได้ด้วยกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมหรือผ่านกระบวนการเรียนรู้

๒.๑.๓ ความสำคัญของจิตสำนึก

จากรายละเอียดความหมายของแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก ทำให้เห็นถึงความสำคัญของจิตสำนึกที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวัน มีผลต่อตัวบุคคลและต่อสังคม เนื่องจากจะทำให้บุคคลสามารถแสดงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายได้ Mitra[๘] ได้กล่าวว่าพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายจะเกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ล่วงหน้าของอนาคต การเลือกจุดมุ่งหมาย การวางแผนและการลงมือปฏิบัติให้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ดังนั้นจิตสำนึกมีความสำคัญต่อการทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการดังนี้

๑. ทำให้รู้ถึงความต้องการของตนเอง

๒. สามารถเลือกจุดมุ่งหมายเฉพาะที่จะตอบสนองความต้องการได้

๓. สามารถวางแผนการปฏิบัติให้ไปสู่จุดมุ่งหมายได้

๔. สามารถจัดลำดับความสำคัญของจุดมุ่งหมายและการปฏิบัติ

๕. เริ่มลงมือปฏิบัติในเวลาที่เหมาะสม

๖. สามารถควบคุมในขณะที่กำลังดำเนินไป และสามารถใช้สะท้อนกลับข้อมูลเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

การมีจิตสำนึกจึงเป็นวิถีทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ และมีความสำคัญมากต่อการเลือกวิธีปฏิบัติว่าจะปฏิบัติอะไร อย่างไร มากกว่าการควบคุม เมื่อเริ่มปฏิบัติไปแล้ว นั่นหมายถึงว่าจิตสำนึกมีส่วนสำคัญต่อการคัดเลือก และวางแผนการปฏิบัติที่ถูกต้องตั้งแต่เริ่มแรก การมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งใดก็ตามจะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ

นอกจากนี้ Ramachandran[๙]ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึกที่มีต่อบุคคลไว้ดังนี้

๑. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของสถานการณ์ต่าง ๆ

๒. ทำหน้าที่ปรับตัวและเรียนรู้ ถ้ามีจิตสำนึกสูงมากสามารถเรียนรู้และแก้ปัญหาประสบความสำเร็จ

๓. จัดลำดับความสำคัญและทำหน้าที่ควบคุมตนเอง โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์กับเป้าหมายของตนเอง เช่น การควบคุมการไม่สูบบุหรี่ตามที่ตนเองตั้งเป้าหมายไว้

---

[๘] Mitra, A. **Fundamentals of Quality Control and Improvement**, (New Jersey : Prentice- Hall, Inc. 1998), p. 39.

[๙] Ramachandran, V. S. **Encyclopedia of Human Behavior**, (San Diego : Academic Press. ๑๙๗๔), p.697 - 698.

๔. เลือกสรรและควบคุมความคิดและการกระทำ ถ้ามีจิตสำนึกเกี่ยวกับเป้าหมายแล้วก็จะสามารถกำหนดการกระทำที่ควรควบคุมได้

๕. ตัดสินใจและบริหารจัดการ การมีจิตสำนึกสามารถช่วยเลือกสรรแหล่งความรู้ที่จะใช้ในการตัดสินใจและการเปลี่ยนแปลงการจัดการในตัวเอง

๖. ตรวจสอบความผิดพลาดและแก้ไข ทำให้เกิดการตระหนักในการระมัดระวังความผิดพลาดและดำเนินการแก้ไข

๗. ระลึกได้และเตือนตนเอง การพูดในใจและการจินตนาการด้วยจิตสำนึก สามารถระลึกได้และควบคุมหน้าที่ของจิตสำนึกได้ต่อไป

๘. ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและมีความยืดหยุ่น มีความสามารถปรับตัวสูง แม้ว่าจะเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน ก็สามารถใช้แหล่งความรู้ในการแก้ปัญหาได้

โดยสรุปแล้วการมีจิตสำนึกจึงเป็นวิถีทางที่สำคัญในการปรับตัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยการควบคุมตัวเอง ด้วยความตระหนักคิด และสามารถใช้ความรู้ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๔ องค์ประกอบของจิตสำนึก

หลวงวิเชียร แพทยาคม[๑๐] กล่าวถึงองค์ประกอบของจิตสำนึก ว่าประกอบด้วย

๑. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านความคิด (Cognition) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรับรู้หรือเกิดความรับรู้ของสำนึกเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (Perception) ความทรงจำ(Memory)ความมีเหตุผล (Reasoning) และการใช้ปัญญา (Intellect)

๒. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (Affection) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะเน้นสิ่งกระตุ้นความคิดอีกต่อหนึ่งและเป็นส่วนของความรู้สึกทางใจของความสำนึกที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคล ทั้งในด้านบวกและด้านลบ

๓. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Conation) เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มในทางปฏิบัติหรือปฏิกิริยาตอบสนอง เมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจหรือความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน

โธมัส เนสสัน(Nelson)[๑๑] กล่าวถึงองค์ประกอบของความสำนึกว่า ประกอบด้วย ๓ ส่วน ส่วนที่ ๑ เกี่ยวกับความคิด(Cognition) ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับความรู้สึก(Feeling) และส่วนที่ ๓ เกี่ยวกับความต้องการหรือเจตนารมณ์(Will) ซึ่งในส่วนนี้เองที่จะนำพาไปสู่การมีพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ กันไป

---

[๑๐] หลวงวิเชียร แพทยาคม, **จิตวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๐๕), หน้า๔๙.

[๑๑] Nelson Thomas, “**Consciousness” Nelson Complex Encyclopedia 6**, 1967, p. 309.

แม้จิตสำนึกจะประกอบด้วยองค์ประกอบถึง ๓ ส่วน ดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ดูเหมือนว่าจิตสำนึกเป็นคุณลักษณะด้านจิตตพิสัยหรือความรู้สึก(Affective Domain) [๑๒]ลักษณะด้านจิตตพิสัยมีลักษณะเด่นที่สืบเนื่องมาจากองค์ประกอบเชิงปัญญาต่างๆ เช่น การรับรู้มีขั้นตอนการพัฒนาการเรียนการสอน คุณลักษณะด้านนี้ตามแนวทฤษฎีพัฒนาของแครธโวลและคณะดังนี้[๑๓]

๑. การรับรู้(Receiving or Attending) ในขั้นนี้บุคคลจะถูกกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกต่อสถานการณ์หรือสิ่งเร้าที่ปรากฏ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเรียนรู้ในเรื่องราวต่างๆ ในการเรียนการสอนอาจไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากขั้นนี้ เนื่องจากบุคคลมีประสบการณ์เดิม ซึ่งจะทำให้เขารับรู้ก่อนแล้ว การรับรู้นี้แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนย่อย โดยถือเอาปริมาณการรับรู้เป็นเกณฑ์ ดังนี้

๑.๑ การสำนึก(Awareness) เป็นการเริ่มรู้สึกหรือสำนึกเกี่ยวกับลักษณะหรือเรื่องราวต่างๆ ที่มาเร้า

๑.๒ การตั้งใจ(Willingness to receive) เป็นการใส่สิ่งเร้านานพอสมควร แต่ยังไม่มีความคิดเห็นหรือประเมินตัดสินใดๆ เป็นการสังเกตเห็น

๑.๓ การเลือกรับรู้ (Controlled or selected attention) การรับรู้สิ่งเร้า โดยมีการจำแนกความแตกต่างและยังไม่มีการประเมินเช่นกัน

๒. การตอบสนอง(Responding) ซึ่งต่อเนื่องจากขั้นที่หนึ่ง เมื่อมีเรื่องราวต่างๆ แล้ว บุคคลจะมีการตอบสนอง โดยมีปฏิกิริยากับสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ตนรับรู้ ในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย ๓ ขั้น ดังนี้

๒.๑ ยินยอมตอบสนอง(Acquiescence in responding) เป็นความรู้สึกที่ยอมรับยอมปฏิบัติตามสถานการณ์หรือเรื่องราวนั้นๆ โดยเป็นเพียงการยอมทำตามความรู้สึกว่าจำเป็นต้องทำเท่านั้นเอง

๒.๒ สมัครใจตอบสนอง(Willingness to respond) เป็นความรู้สึกที่จะทำกิจกรรมนั้นด้วยความสมัครใจ

๒.๓ พอใจตอบสนอง(Satisfaction in respond) เป็นการตอบสนองที่มีความรู้สึกเต็มใจหรือพอใจ ซึ่งมีความเพลิดเพลิน สนุกสนานหรือรื่นเริงอยู่ด้วย

๓. การเห็นคุณค่า(Valuing) เป็นความรู้สึกต่อสถานการณ์ เรื่องราว โดยประเมินว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์หรือไม่อย่างไร การเห็นคุณค่านั้นจะเกิดขึ้นช้าๆ โดยมีการสะสมไว้เรื่อยๆ

---

[๑๒]Bloom, Benjamin S"; Hasting J.; Madaus, George F.. "Effective domain." **Handbook On Formative Evaluation Of Student Learning,** USA. 1971), p. 273 -277.

[๑๓] กลุ่มส่งเสริมการเรียนการสอนและประเมินผล, **การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๘), หน้า. ๔ – ๖.

พฤติกรรมเห็นคุณค่านั้นดูได้จากความแน่นอน ความคงเส้นคงว่า ความสม่ำเสมอ ในการกระทำพอสมควร ในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย ๓ ขั้น ดังนี้

๓.๑ การยอมรับคุณค่า(Acceptance of a value) เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์ เรื่องราว เป็นความเชื่อในคุณค่าที่ยังไม่ถาวร อาจเปลี่ยนแปลงได้

๓.๒ การชื่นชมในคุณค่า(Preference of a value) เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์ เรื่องราว ถึงระดับที่ต้องการที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การอยากติดตาม

๓.๓ การยึดมั่นในคุณค่า(Commitment) มีความเชื่อมั่นและแน่วแน่ ซึ่งทำให้เกิดศรัทธา เรื่องราวนั้นว่าควรจะทำตามและพยายามหาโอกาสที่จะแสดงออก

๔. การจัดระบบ(Organization) ในขั้นนี้บุคคลจะรวบรวมเรื่องราวที่มีคุณค่าไว้ในจิตใจหลายอย่าง ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นระบบภายใน ได้แก่ การจัดคุณค่าต่างๆ เข้าเป็นระบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่างๆ หาจุดเด่นจุดร่วมของคุณค่าเหล่านั้นในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย ๒ ขั้น ดังนี้

๔.๑ การสร้างคุณค่าระบบ(Conceptualization of a value) เป็นการสรุปรวบยอดระหว่างคุณค่าต่างๆที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน

๔.๒ การจัดระบบคุณค่า(Organization of a value) เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ แยกแยะและจัดคุณค่าต่างๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

๕. การสร้างลักษณะนิสัย(Characterizations by a value or value complex) เป็นการกระทำของบุคคลที่มีความคงเส้นคงวา โดยที่บุคคลจะมีการจัดระบบของตนเอง และยึดระบบต่างๆ นั้นมาปฏิบัติจนเป็นการกระทำโดยอัตโนมัติคือ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด บุคคลก็จะแสดงพฤติกรรมเดิม ซึ่งเป็นลักษณะของตัวเอง ในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย ๒ ขั้น ดังนี้

๕.๑ การสร้างข้อสรุป(Generalized set) เป็นการพยายามปรับปรุงระบบตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนต้องการ

๕.๒ กิจนิสัย(Characterization) เป็นการแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นลักษณะของตัวเอง

พัฒนาการทางด้านจิตตพิสัยทั้ง ๕ ด้านนี้ เป็นลักษณะที่ต่อเนื่องตามแนวคิดของแครธโวลและคณะ โดยเชื่อว่าคุณลักษณะทางด้านความรู้สึกเป็นโครงสร้างของความรู้สึกภายในจิตใจ (Internalization)ซึ่งความรู้สึกจะค่อยๆ เพิ่มพูนจากความเข้มข้นน้อยๆ ระดับที่ ๑ และทวีความเข้มข้น เป็นความรู้สึกพอใจที่รุนแรง มั่นคงในระดับ๑- ๒ – ๓ – ๔ – ๕ สำหรับการวัดทางจิตวิทยา (psychometrics) ของจิตสำนึกต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนานี้จะใช้การวัดจิตตภาพนิมิตเดียว(Unidimensional) โดยการวัดจะเป็นการให้ตัวเลขตามกฎ มีระดับการวัดเป็นระดับทีบอกลำดับที(Ordinal) ที่เป็นมาตรกำหนดตัวเลข(Numerical Scale) โดย

กำหนดให้เห็นด้วยอย่างยิ่ง เป็นเลข ๕ เห็นด้วย เป็นเลข ๔ ไม่แน่ใจ เป็นเลข ๓ ไม่เห็นด้วย เป็นเลข ๒ และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เป็นเลข ๑ เป็นการวัดแบบอิงเกณฑ์หรืออิงปริเขต(Domain Referenced Measure)[๑๔]

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๒.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความหมายที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของธุรกิจหรือกิจกรรมนั้นๆ โดยมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย[๑๕]ลยาศรี หุณฑนะเสรี [๑๖]จริญญา เจริญสุกใส[๑๗]และปรีชา แดงโรจน์[๑๘] ได้อธิบายว่า การท่องเที่ยวการเดินทางไปในสถานที่ต่างๆ เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม เพื่อผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ และเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำและเป็นการเดินทางที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่ รวมทั้งยังมีการให้คำจำกัดความเพิ่มไว้อีกด้วยว่า เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจมิใช่เพื่อรับจ้าง โดยจุดมุ่งหมายของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ต้องมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพและไม่อยู่ประจำ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา[๑๙] ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวตามความหมายขององค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม

---

[๑๔] อุทุมพร จามรมาน, **ทฤษฎีการวัดเชิงจิตวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : ฟันนี่พับบลิชชิ่ง, ๒๕๓๗), หน้า ๔๖ -๗๒.

[๑๕] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโฮมสเตย์**, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

[๑๖] ลยาศรี หุณฑนะเสรี, **ภูมิศาสตร์การท่องเทียวไทย,** (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๔). หน้า ๔๖

[๑๗] จริญญา เจริญสุขใส; และ สุวัฒน์ จุธากรณ์, **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว,** (เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สาขาวิชาวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช: นนทบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๗๑.

[๑๘] ปรีชา แดงโรจน์, **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต), หน้า ๒๙.

[๑๙] กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **ความหมายของการท่องเที่ยว,** ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก: http://www,mots,go,th, ค้นคว้าเมื่อ ๒ กันยายน ๒๕๕๙.

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ (ค.ศ. ๑๙๖๓) ว่าด้วยการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องมีการเดินทาง

๒. ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน

๓. ต้องมีจุดหมายของการเดินทาง

การให้ความหมายการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬานี้ สอดคล้องกันกับ World Tourism Organization หรือ WTO ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยว ว่า การเดินทาง ใดๆ ก็ตามที่เป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล ๓ ประการ[๒๐]

๑. เป็นการเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเป็นประจำไปยังสถานที่อื่นๆ เป็นการชั่วคราว

๒. การเดินทางนั้นผู้เดินทาง เดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ

๓. การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของมนุษย์จากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจไปและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยว มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ อันเป็นกิจกรรมที่มนุษย์กระทำเพื่อไปสัมผัสสภาพที่แตกต่างจากที่เป็นอยู่ โดยอาจพักแรมหรือไม่พักแรม ณ ที่นั้นก็ได้ เพื่อผ่อนคลาย พักผ่อนหย่อนใจ ศึกษาประชุมสัมมนา ประกอบธุรกิจ ชมนิทรรศการ เยี่ยมเยียนเพื่อนหรือญาติมิตร และสร้างความรื่นรมย์ให้กับชีวิต

๒.๒.๒ ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมการบริการที่มีบทบาทสูงยิ่งในการนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจประเทศไทย เป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสินค้าส่งออกอื่นๆ การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมต่อไปนี้[๒๑]

ความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ

๑. เป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ

---

[๒๐] World Tourism Organization (WTO) อ้างถึงใน ศรัญยา วรากุลวิทย์, **ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว,** โรงพิมพ์เฟื่องฟ้า พริ้นติ้งกศ.บ.ค.ม (อยุธยา : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา วาสุกรี, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

[๒๑] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **คู่มือการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)และสภาตำบล(สต.)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๓.

๒. ช่วยลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระว่างประเทศ

๓. ช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงาน

๔. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้

๕. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่น

๖. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต

ความสำคัญต่อสังคมของประเทศ

๑. ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่น

๒. ช่วยสร้างความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น

๓. ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา

๕.ช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่น

๖. ช่วยกระตุ้นให้มีการคิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินที่ไร้ค่ามาประดิษฐ์เป็นสินค้าที่ระลึก

๗. ช่วยสร้างสันติภาพและสามัคคี

๒.๒.๓ ลักษณะของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีหลายลักษณะด้วยกัน โดยขึ้นอยู่กับจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยว และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งได้เป็น ๗ ประเภท ดังนี้ [๒๒]

๑. การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการ(Recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขันกีฬา เล่นกีฬา แช่น้ำพุแร่รักษาโรค การอาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ

๒. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล(Intensive tourism) เป็นการท่องเที่ยวจัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงานเป็นสวัสดิการของหน่วยงานและบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อดูงานการสันทนาการ โดยหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

๓. การท่องเที่ยวเพื่อชมประวัติศาสตร์(Historical tourism) เป็นการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์และโบสถ์เก่าๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่างๆ

๔. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ(Business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหรือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ด้วย

---

[๒๒] อุดม เชยกีวงศ์ และคณะ, **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒ - ๔๙.

๕. การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรม(Culture tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและในบางครั้งเข้าร่วมวิถีชีวิตเก่าๆ ที่หาได้ยาก ท้องถิ่นเก่าๆ ที่มีความน่าสนใจ เป็นที่ดึงดูดความสนใจ

๖. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์(Ethnic tourism) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่จะสังเกตเห็น แสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งรวมทั้งการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อนและเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

๗. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม(Environmental tourism) คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ แต่เน้นสิ่งดึงดูดใจที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าเน้นที่ชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นพิภพ

๘. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา(Educational tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและเรียนรู้ หาประสบการณ์ที่ไม่สามารถหาได้ในห้องเรียน

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี [๒๓] ส่วนหนึ่งคือการชักจูงนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย โดยพิจารณามาตรการลดผลกระทบจากการประกาศใช้กฎอัยการศึกในบางพื้นที่ที่มีต่อการท่องเที่ยวในโอกาสแรกที่จะทำได้ และสร้างสิ่งจูงใจและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกื้อกูลต่อบรรยากาศการท่องเที่ยวส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวอันมีลักษณะโดดเด่นร่วมกันหรือจัดเป็นกลุ่มได้ เช่น กลุ่มธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสุขภาพ เช่น น้ำพุร้อนธรรมชาติ ทั้งจะให้เชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในประเทศทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นการให้ความรู้และเพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การควบคุมสินค้าและบริการให้มีคุณภาพราคาเป็นธรรม ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

จากการคาดการณ์ของสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(สทท.)[๒๔]ในปี ๒๕๕๙ คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติในประเทศไทยทั้งหมด ๓๓.๘๗ ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๓.๓๕ จากปี ๒๕๕๘ และจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑.๗๑ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๗.๘๓ จากปี ๒๕๕๘ สำหรับสถานการณ์นักท่องเที่ยวจีนนั้น ในไตรมาสที่ ๑/๒๕๕๙ ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวจีน ๒.๖๓ ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๑.๑๘ จากไตรมาสที่ ๑/๒๕๕๘ และคาดว่าในไตรมาส ๒/๒๕๕๙

---

[๒๓] สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ** วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

[๒๔] สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สทท.), **ดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทย**, ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก http://www.thailandtourismcouncil.org, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

จะมีจำนวนนักท่องเที่ยวจีนรวมทั้งสิ้น ๒.๔๖ ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ๒๓.๐๙ จากไตรมาสที่ ๒/๒๕๕๘ ส่วนในไตรมาสที่ ๓/๒๕๕๙ นั้นหากไม่มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวจีน ๒.๖๘ ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๗.๐๙ จากไตรมาสที่ ๓/๒๕๕๘ ทั้งนี้จากข้อมูลการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวจีนที่เดินทางมาเที่ยวประเทศไทยในช่วงต้นปี ทำให้คาดว่าในปี ๒๕๕๙ น่าจะมียอดรวมไตรมาส นักท่องเที่ยวจีนสูงเกิน ๑๐ ล้านคนเป็นปีแรก

๒.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่มีองค์ประกอบเป็นอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมการขนส่ง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมที่พักแรม อุตสาหกรรมนันทนาการ อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าและบริการข้างเคียงต่างๆ ซึ่งได้มีผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ดังนี้ [๒๕]

๑. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น สนามบิน ระบบคมนาคม ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

๒. การมีที่พักแรมรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืน ได้แก่ ที่พักประเภทต่าง ๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรม ประเภทต่าง ๆ จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่างกัน ได้แก่ ภัตตาคาร สระว่ายน้ำ บาร์ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ซาวน่า ศูนย์กลางธุรกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ

๓. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น ดอยอินทนนท์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพของเทือกเขาหิมาลัย หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม ตลอดจนการท่องเที่ยวเที่ยวชนบทเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่นวัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

๔. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist Activities และ Recreational Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สำคัญในยุคปัจจุบัน เพราะการท่องเที่ยวมิได้หมายเพียงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของ

---

[๒๕] พะยอม ธรรมบุตร, **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์,** (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), หน้า ๑ – ๓.

ธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเดินศึกษาระบบนิเวศเขตเส้นศูนย์สูตรในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำท้องถิ่น การปีนหน้าผา การดำน้ำในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือแคนูในบริเวณป่าชายเลน การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยว และกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

๕. บริการเบ็ดเตล็ดทั้งหมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้านร้านอาหาร โรงพยาบาล ไปรษณีย์ สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ฯลฯ องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ ควรปรากฏอยู่บนระบบฐานข้อมูลการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination Management System: DMS)

พิมพรรณ สุจารินพงศ์[๒๖] กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมีดังนี้

๑. นักท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น ๖ ประเภท

๑.๑ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Visitor) หมายถึง บุคคลที่มิได้พำนักถาวรอยู่ในราชอาณาจักร

๑.๒ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งอย่างน้อย ๑ คืน แต่ไม่เกิน ๖๐ วัน

๑.๓ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศไม่ค้างคืน (International Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งโดยมิได้ค้างคืน

๑.๔ นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Visitor) หมายถึง บุคคลทุกสัญชาติที่พำนักอาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งมิใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำ

๑.๕ นักท่องเที่ยวภายในประเทศค้างคืน (Domestic Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไปค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบันแต่ละครั้งอย่างน้อย ๑ คืน

๑.๖ นักท่องเที่ยวภายในประเทศไม่ค้างคืน (Domestic Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่มิได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน

---

[๒๖] พิมพรรณ สุจารินพงศ์, **มัคคุเทศก์,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘ – ๑๐.

๒. การตลาดการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตลาดท่องเที่ยวจะชักชวนจูงใจนักท่องเที่ยวมากแค่ไหน ซึ่งมีวิธีสำคัญคือ

๒.๑ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ความปลอดภัยทางด้านการท่องเที่ยวอัธยาศัยไมตรีของผู้คน เป็นต้น

๒.๒ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อเชิญชวน กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของตน

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑ ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก หาด เกาะ แก่ง ป่าไม้ เป็นต้น

๓.๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน เป็นต้น

๔. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น การบริการด้านการขนส่ง บริการที่พักแรมบริการร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ บริการร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกด้านพิธีการเข้า - ออกประเทศและให้ความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

๕. การต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวมาใช้บริการและกลับบ้านแล้วสิ่งที่เขาจะรำลึกถึง คือ ความประทับใจของผู้ให้บริการ ดังนั้น ควรที่จะมีการคำนึงถึงแรงงานที่มีหน้าที่บริการนักท่องเที่ยว ให้มีลักษณะที่สุภาพนอบน้อม ซื่อสัตย์ บุคลิกที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีจิตใจที่พร้อมจะบริการผู้มาใช้บริการอยู่เสมอ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รชพร จันทร์สว่าง[๒๗] ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นชุมชน พื้นฐานสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและกระจายรายได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

---

[๒๗] รชพร จันทร์สว่าง, **เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด[๒๘]กล่าวว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งในด้านการดำเนินการ การบริหารจัดการ การตัดสินใจและการจัดการผลประโยชน์โดยอาศัยปัจจัยเกื้อหนุน จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น

เทิดชาย ช่วยบำรุง [๒๙]ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนหมายถึง การท่องเที่ยวที่เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมและสถานที่ให้ดำรงอยู่ โดยผนวกการท่องเที่ยวไว้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ในชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมและสถานที่

กล่าวโดยสรุปความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากประชาชนภายในชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการปรึกษาหารือและตัดสินใจแก้ปัญหาร่วมกัน เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นนับเป็นความเจริญที่สร้างความสำนึกและความสามารถให้แก่บุคคลในชุมชน

๒.๓.๒ ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนา สวนศรี[๓๐]กล่าวว่า สิ่งสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ผลจากการดำเนินการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ตามมาทั้งทางตรงและทางอ้อม นั่นคือ ทางตรงก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้กับคนในชุมชน ในทางอ้อมก่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและก่อให้เกิดการพัฒนาสาธารณประโยชน์ของชุมชน

สินธุ์ สโรบล [๓๑]กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมาใช้นั้น จะต้องพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผนและมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

---

[๒๘] มิ่งสรรพ์ขาวสะอาด, **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มแม่น้ำโขง**, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๙๐.

[๒๙] เทิดชาย ช่วยบำรุง, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน,** (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๐.

[๓๐] พจนา สวนศรี, **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน,** (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

[๓๑] สินธุ์ สโรบล, **การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗,

เทิดชาย ช่วยบำรุง[๓๒] กล่าวว่าลักษณะการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวขนาดเล็กที่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่น ในฐานะเจ้าของชุมชนมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสถานที่ในพื้นที่ สิ่งปลูกสร้างต้องยึดถือสอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน และการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นต้องทำให้สิ่งสามัญธรรมดาเป็นสิ่งที่พิเศษสำหรับนักท่องเที่ยว

๒.๓.๓ คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะคำนึงถึงผลประโยชน์และสิ่งที่ชุมชนจะได้รับในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

เทิดชาย ช่วยบำรุง[๓๓] ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังสมาชิกของชุมชน ในฐานะของการเป็นเจ้าบ้านที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่ต้องผ่านนายหน้าอันเป็นการจัดสรรรายได้ทางตรงให้แก่คนในชุมชน

๒. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง การสร้างสาธารณูปโภคและการยกระดับความเป็นอยู่ที่มุ่งสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในชุมชน

๓. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน เนื่องจากความพยายามนำวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตก เข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งต้องมีการสร้างสำนึกร่วมกับชุมชนให้มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตนเอง

๔. ต้องเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างจิตสำนึกในการเคารพและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดกับนักท่องเที่ยว

๕. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวมีความเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มองว่าใครเจริญหรือด้อยกว่า และที่สำคัญการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องก่อให้เกิดการเรียนรู้ เกิดสติเกิดปัญญา ทั้งผู้เที่ยวและผู้ต้อนรับ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่มีในท้องถิ่นตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเป็น

---

[๓๒] อ้างแล้ว, เทิดชาย ช่วยบำรุง, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน,** หน้า ๑๑๐,

[๓๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑,

ทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการเพื่อการพัฒนาที่เหมาะกับชุมชนต่อไป

พยอม ธรรมบุตร[๓๔] ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อุตสาหกรรมและกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้าหัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ

ราณี อสิชัยกุล [๓๕] ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า หมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรมประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรีรวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี

ชูเกียรติ นพเกตุ[๓๖]ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

พงศธร เกษสำลี[๓๗] ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ งานเทศกาล ประเพณีงานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอัธยาศัยไม่ตรีของคนไทย

---

[๓๔] พยอม ธรรมบุตร, **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

[๓๕] ราณี อสิชัยกุล, **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

[๓๖] ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน,** (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙.

[๓๗] พงศธร เกษสำลี, **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook)**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ[๓๘]ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า' การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพาไม่สามารถแยกออกจากกันได้

๒.๔.๒ วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ประกอบด้วยการเรียนรู้การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณะความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิธีการดำเนินชีวิต ภาษาการแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนาจารีตประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมอยู่ ๔ ประการ คือ[๓๙]

๑. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

๒. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาให้คงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจสูงที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

๔. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

๒.๔.๓ หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ [๔๐]ได้สรุปหลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญคุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

---

[๓๘] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

[๓๙] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, “**มารู้จักหนังสือท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถอะ,** จุลสารการท่องเที่ยว,๑๘(๑), ๒๕๔๘), หน้า ๙.

[๔๐] อ้างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, หน้า ๒๙.

๒. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรักหวงแหน รักษาและดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ

๓. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิงแวดล้อม

๔. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

๒.๔.๔ ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ[๔๑]ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด

๒. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

๓. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๖. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกับมาเที่ยวซ้ำอีก โดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

---

[๔๑] อ้างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน,** หน้า ๑๐ - ๑๑.

๗. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าเที่ยวอยู่เสมอ

๘. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว

๒.๔.๕ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี ๖ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจอยู่ ๑๐ ประการคือ

๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้างผังเมือง รวมทั้งซากปรักหักพัง

๑.๔ ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาดรูปปั้นและแกะสลัก

๑.๕ ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

๑.๖ ดนตรีการแสดงละคร ภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ

๑.๗ ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

๑.๙ ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ

๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านกระบวนการการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยผู้ประธุรกิจท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย

๕. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและได้รับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๒.๕ แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เกิดขึ้นจากแนวคิดในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและหลักการปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เช่น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ เพื่อให้เกิดการดูแลรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถานและสภาพแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมอื่นๆ

โบราณวัตถุ โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของ “ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resource) ” ที่มีความหมายที่ครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ(Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง(Object) สถานที่/แหล่ง(Sites) และภูมิทัศน์(Land scope) และวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่(Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่า วัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็นอินทรีย์(Organic) และสามารถวิวัฒน์(Evolving) ไปได้อย่างต่อเนื่อง[๔๒] ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น จัดว่าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้(Tangible Cultural Resource) ในกลุ่มที่เรียกว่า มรดก(Heritages) ในที่นี้หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้างและวัตถุ

---

[๔๒] สายันต์ ไพรชาญจิตร์, **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน,** (กรุงเทพมหานคร : โครงการโบราณคดีชุมชน ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙ - ๒๐.

สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบัน

โทมัส เอฟ คิง (Thomas F.King) ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทรัพยากรวัฒนธรรมชาวอเมริกัน ระบุว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งต่อไปนี้

๑. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic Properties)

๒. โบราณวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ (Artifacts)

๓. เอกสารโบราณ (Documents / Archives)

๔. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Physical Environment) ได้แก่ สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงามและร่วมสมัย (Esthetic Associative Places) รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment)

๕. ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม (Non- Physical Resources) ได้แก่ แบบแผนวิถีชีวิต (Way of life) แบบแผนพฤติกรรม (Standard of Practice) ขนมธรรมเนียม/วิถีประชา (Norm) ค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ศาสนา (Religion) แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of Interaction) รูปแบบสถาบัน/องค์กร (Organizations)

สายันต์ ไพรชาญจิตร์ [๔๓]กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพและความรู้สึกนึกคิดที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตและสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

๑) ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)

๒) วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กันกับทั้งทรัพยากรโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนมธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

---

[๔๓] อ้างแล้ว, สายันต์ ไพรชาญจิตร์, **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน**, หน้า ๒

ในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

๑. แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวรหรือเป็นครั้งคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห(แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ สุสานฝังศพ ถ้ำและเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะพบหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของผู้คนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระดูกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ อยู่ตามผิวดินหรือทับถมอยู่ในดินระดับต่าง ๆ ในบางพื้นที่อาจจะมีกระดูกสัตว์ กระดูกคนที่มีสภาพกลายเป็นหินหรือฟอสซิล (fossilized bones) ฝังซ่อนอยู่ในชั้นหินตะกอนบางประเภทด้วยหรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นเพิงผาที่มีภาพเขียน ภาพวาดหรือภาพแกะสลักที่เป็นงานศิลปะเชิงพิธีกรรมของคนสมัยโบราณปรากฏอยู่ แหล่งโบราณคดีบางประเภทอาจจะจมอยู่ใต้น้ำ เช่น เรือสำเภาโบราณ เรือรบโบราณหรือแหล่งโบราณคดีที่เคยอยู่บนบกแต่ต่อมาน้ำท่วมก็จมอยู่ใต้น้ำ เรียกกันว่า แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในทะเล ในแม่น้ำ-ลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบ ธรรมชาติ เป็นต้น

๒. โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ(ปั้นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกปัด ตีเหล็ก ชำแหละสัตว์ ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนกั้นน้ำ ถนน คู คลอง ท่าเรือ กำแพงเมือง ป้อมปราการ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพร ศาลาท่าน้ำ ศาลาพักร้อน โรงพยาบาล หอดูดาว เพนียดคล้องช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่าง ๆ เสาอินทขีล เสาใจบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม คุก ตะแลงแกง เสาชิงช้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพติดที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โดยในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) มาตรา ๔ ระบุว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป์ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

๓. วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญาความรู้ของคนในยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจ(การทำมาหากิน) การศึกษา(การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่าง ๆ ของชีวิตเฉพาะบุคคล (เกิด –เจริญเติบใหญ่ – ป่วยไข้ไม่สบาย – หายจากโรค – มีโชคมีเคราะห์ – เปลี่ยนวัยได้คู่ครอง - และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชย์ การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง - ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขุดแร่ ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมีดพร้าอาวุธและเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหินทำเครื่องมือ – ภาชนะ - เครื่องประดับแก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำสัตว์ปีก เครื่องมือและผลผลิตในการปั่นด้าย - ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั้นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วยชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จักสานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม – การปรุง – การถนอม – การแปรรูป - การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลาจารึก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ปั๊บสา ปั๊บหลั่น เงินเหรียญ วัตถุสมมติแทนเงินตรา ธนบัตร เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย รูปเคารพในศาสนาและระบบความเชื่อต่าง ๆ ธรรมาสน์ อาสนะ ยานพาหนะและเครื่องจักรกล เครื่องยนต์กลไกส่วนประกอบ รถยนต์ รถถีบ รถลาก เรือชนิดต่าง ๆ เกวียน ล้อลาก เลื่อน ราชยาน คานหาม เสลี่ยง ครกตำข้าว โกร่งบดยา แท่นบดยา เครื่องชั่ง ตวง วัด เฟอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะ เตียง เก้าอี้ มุ้ง หมอน ที่นอน เสื่อ สาด วัสดุก่อสร้าง เครื่องดนตรี กล้องถ่ายภาพ เครื่องพิมพ์ดีด วิทยุ โทรทัศน์ ขวดเหล้า ไหสาโท เครื่องมือและอุปกรณ์ ปืนใหญ่ ปืนสั้น อาวุธยุทโธปกรณ์ในการทำสงคราม ปืนยาว ลูกระเบิด เครื่องกระสุน หน้าไม้ หอก ดาย โล่ แหลน หลาว ฯลฯ รวมทั้งสิ่งของสำหรับเด็กเล่น และการกีฬาต่าง ๆ ที่เคยมีอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในอดีตทั้งที่มีอายุเก่าแก่มากและที่มีอายุไม่กี่ปี หรือไม่กี่เดือนที่ผ่านมา ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. โบราณสถาน ฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป์ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีและศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นด้วยมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลป์ด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และจัดเป็นทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมที่ให้ทั้งคุณค่าและมูลค่าทางด้านต่าง ๆ เป็นเรื่องราวที่บอกเล่าอดีตที่

สะท้อนมาถึงภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๑. เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยืนยันลำดับความเป็นมาของชุมชนและสังคมระดับต่าง ๆ

๒. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity)และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์และสังคมในระดับชาติ

๓. เป็นวัตถุพยานแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่น ๆ ตามสถานการณ์และลำดับเวลาที่ผ่านมา

๔. เป็นทุนชุมชน (Community Capital).ที่สามารถนำไปจัดการให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุขและกิจกรรมการท่องเที่ยว

๕. เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์และการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

กรมศิลปากร ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยเสนอวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้[๔๔]

๑. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

๒. กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน

๓. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ

๔. การดำเนินงานในการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับการใช้สอยในปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม

แนวทางการดูแลรักษาโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การดูแลรักษาหรือการจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น มีแนวทางการดูแลรักษา ณ สถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งภายในวัด ดังนี้

๑ หลักการ การดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้คงคุณค่าไว้รวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะที่รวมเรียกว่า “การอนุรักษ์” การอนุรักษ์ คือการดูแลรักษาตัวโบราณสถานมิให้ชำรุดหรือถูกทำลายลงไปกว่าที่เป็นอยู่ การอนุรักษ์มีการปฏิบัติงานหลาย

---

[๔๔] กรมศิลปากร, **การอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘**, ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก, http://webcache.googleusercontent.com/, ค้นคว้าเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

ระดับ ซึ่งแต่ละระดับเป็นไปตามค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นและมีวิธีการที่แตกต่างไปตามวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเป็นโบราณสถาน เช่น ศิลาแลง หิน อิฐ ไม้ และยังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่นด้วย โดยการอนุรักษ์จำแนกออกได้ ๓ ระดับได้แก่

๑) การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันมิให้เสียหาย

๒) การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพที่เคยเป็นมา

๓) การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุงให้มีรูปทรงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งนี้ทำขึ้นใหม่

การอนุรักษ์โบราณสถานโดยหลักการที่ถูกต้อง ต้องกำหนดกรอบการอนุรักษ์ไว้ให้ชัดเจนว่า จะทำการอนุรักษ์ในระดับใดเป็นหลัก หากเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ที่มีหลายส่วน ต้องกำหนดกรอบลงไปให้ชัดเจนว่าจะทำการอนุรักษ์ส่วนไหนระดับใด เป็นต้น การกำหนดกรอบดังกล่าวเรียกว่า การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและมาตรการการอนุรักษ์โบราณสถาน

กรอบการอนุรักษ์ดังกล่าวจะกำหนดไว้เป็นแนวทาง เพื่อความถูกต้องในการอนุรักษ์มิให้ทำการอนุรักษ์ระดับใดระดับหนึ่งมากเกินไป เช่น สงวนรักษามากเกินไปหรือบูรณะมากเกินไปจนกระทั่งมีวัสดุใหม่และฝีมือใหม่เข้าไปแทรกแซงอยู่ในโบราณสถานมากเกินไปจนข่มความเก่าของโบราณสถาน ซึ่งอาจทำลายบรรยากาศของโบราณสถานไป เป็นต้น

๒. วิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน มีวิธีการอนุรักษ์ ดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

๒) กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการและระดับของการอนุรักษ์ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์ เป้าหมายและการเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์

๓) การสร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ตลอดจนการกำหนดวัสดุที่นำมาใช้

๔) การดำเนินงานในการอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ในอดีตรัฐบาลให้ความสำคัญกับโบราณสถานน้อย งบประมาณที่ได้รับมาเพื่อการอนุรักษ์ก็น้อยด้วย เนื่องจากในอดีตการอนุรักษ์โบราณสถานมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและดำรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการขยายวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวด้วย จึงทำให้มีการเพิ่มงบประมาณในการอนุรักษ์

โบราณสถานมากขึ้น และต้องเร่งรัดให้ปฏิบัติงานเร็วขึ้นด้วย กรมศิลปากรจึงเปิดให้มีการจ้างบริษัทเอกชนรับเหมาทำการอนุรักษ์ด้วย

๕) การปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม ตามที่พื้นที่สามารถรองรับได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้โดยชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจัดว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของการกระทำการใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ในอดีตของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่า มรดก (Heritage) ซึ่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่งเตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่าระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เรียกว่าการจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรม ๗ เรื่องด้วยกันคือ

๑. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆ ต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่าง ๆ

๒. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบยอดของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น ๆ ว่ามีคุณค่าทางด้านใดบ้างและมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงดำเนินการใด ๆ ต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีคุณค่าน้อย หรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใด ๆ ต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น ๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

๓. การสงวนและการอนุรักษ์(Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษา หรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม การถอดพิมพ์ การสร้างขึ้นใหม่ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการสร้าง

และการบังคับใช้กฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ เพื่อสนองต่อความประสงค์ที่จะให้ทรัพยากรวัฒนธรรมคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๔. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่องลงทุน – ขาดทุน - กำไร อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้คิดเรื่องกำไร - ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงินหรือวัตถุสิ่งของได้เป็นเวลานาน ๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือเอกสาร ภาพโปสการ์ด จัดทำของที่ระลึก ผลิตสินค้าเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชนออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม การให้บริการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เก็บค่าธรรมเนียมจากผู้เข้าร่วม และการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศล ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

๕. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะจัดให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ ออกเผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

๖. การบังคับใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็นข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและเป็นคุณต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

๗. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (resource rehabilitation / revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-Functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการระดมพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็น

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้าและตราประจำองค์กรต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เรียกว่า **3E-Model** ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1 - Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง (learning by doing) และการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (two - way communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่าการใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2 - Engineering) หมายถึงการคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique /technology)ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และรูปแบบการพัฒนา (development pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (rules) และกฎหมาย (acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3 - Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกันและเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่สะดุดหยุดลงกลางคันหรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ **3E - model** ดังกล่าวข้างต้นอาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏใน พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด ๒ มาตรา ๑๖ ที่กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบ

การบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (๑๑) การบำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น มาตรา ๑๗ กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (๒๐) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุและในมาตรา ๒๑ กำหนดว่าบรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายรัฐอาจมอบอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่ามีปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบและด้วยวิธีการต่าง ๆ มากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานานมาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารและจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการส่วนกลาง (พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ /อธิบดีกรมศิลปากร) เท่านั้น

นอกจากนี้ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่จะมีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี ในองค์กรต่าง ๆ ยังขาดความมั่นใจ ขาดข้อมูล ขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ ขาดทักษะและอาจจะยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการปฏิบัติการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและโบราณคดีดังกล่าว ด้วยตนเอง

หลักการด้านการวางผังบริเวณวัดและสถานที่ทางพระพุทธศาสนา

การวางผังบริเวณเป็นกิจกรรมหนึ่งของการวางแผนการจัดการและการพัฒนาพื้นที่นันทนาการ โดยการเน้นถึงการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก ๓ ประการ เช่น ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านสุนทรียภาพและปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการใช้ที่ดินเดิม นอกจากนี้ ผังบริเวณยังใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยวด้วย และผังบริเวณที่จัดทำขึ้น จำเป็นต้องพิจารณาโยงไปถึงงบประมาณ เวลาและกำลังคนที่องค์กรนั้นมีอยู่ ในกรณีที่ผังบริเวณได้รับการอนุมัติจากผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผังบริเวณนี้จะถูกแปลไปสู่ผังรายละเอียดที่มีรายละเอียดต่างๆ เช่น รายละเอียดด้านสถาปัตยกรรม รายละเอียดเกี่ยวกับวิศวกรรม ซึ่งพร้อมจะนำไปดำเนินการในพื้นที่จริงได้ทันที

สำหรับการวางผังบริเวณวัดในประเทศไทยนั้น วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ๑)เขตพุทธาวาส ๒) เขตสังฆาวาส และ ๓) เขตธรณีสงฆ์

๑. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ

๑) พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรางค์ : อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด

๒) พระอุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม

๓) พระวิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส

๔) เจดีย์ (มณฑป ปรางค์) ราย เจดีย์ (มณฑป ปรางค์)ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิหรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์

๕) หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์

๖) ศาลาต่างๆ เช่น ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์

๗) พระระเบียง : อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส

๘) พลับพลาเปลื้องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

พระเจดีย์ พระปรางค์และพระมณฑป ถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลักประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลางหรือศูนย์กลางหรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมากลุ่มแรกคือ พระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งอาคารทั้ง ๒ ประเภทนี้ มักใช้ประกอบคู่กันกับพระเจดีย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบร่วมกันทั้ง ๓ ประเภท คือ พระอุโบสถ พระเจดีย์และพระวิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง ๒ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระอุโบสถหรือพระวิหาร จึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดีย์เสมอในลักษณะของแนว แกนดิ่ง เพื่อว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุกนาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้ประกอบร่วมกันทั้ง ๓ อย่างก็ตาม อาทิ เช่น พระวิหารวางด้านหน้าสุด มีพระเจดีย์อยู่กลาง และพระอุโบสถอยู่ด้านหลัง ตัวพระอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามตำแหน่งของอาคารก็ไม่มีข้อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป (ยกเว้นพระเจดีย์ ที่ยังคงตั้งอยู่ในตำแหน่งหลัก) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและคตินิยมของแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญ สำหรับอาคารประเภทอื่นๆ เช่น พระระเบียง ศาลาราย จะปรากฏร่วมใน

ผังในลักษณะอาคารรองกลุ่มที่ ๒ ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สร้างให้ผังมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะในแง่ของประโยชน์ใช้สอย หรือในเชิงความหมายของสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อก็ตาม โดยมักปรากฏในลักษณะที่โอบล้อมกลุ่มอาคารหลักประธานสำคัญเหล่านั้น

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส พื้นฐานพุทธสถาปัตยกรรมของไทยมีแบบแผนและแนวความคิดรวมทั้งคติความเชื่อ ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา เนื่องจากศาสนาพุทธในไทยได้รับการเผยแพร่มาจากทั้งอินเดียโดยตรงและผ่านทางลังกา แม้ว่าจะมีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงนั้นยังคงตั้งอยู่บนกรอบของเค้าโครงที่เป็นแม่บทเดิม นั่นคือการสร้างพระเจดีย์ให้เป็นประธานของพระอาราม โดยมีพระวิหารซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่เบื้องหน้า ซึ่งได้พัฒนาการมาจากการสร้างพระเจดีย์อยู่ตอนท้ายของ “เจติยสถาน” ภายในถ้ำวิหารของพุทธสถานในอินเดีย ก่อนที่จะมีการสร้างอาคารที่เป็นพระวิหารในที่แจ้งขึ้น โดยพระเจดีย์นั้นหลุดออกไปอยู่นอกอาคาร พร้อม ๆ กับสร้างรูปพระพุทธรูปไว้ ณ ตำแหน่งที่เคยตั้งพระเจดีย์ภายในห้องพิธีนั้น เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฐานะองค์ประธานของการประชุมกิจของสงฆ์ที่จะมีขึ้น พุทธสถานในประเทศไทยก็อาศัยกฎเกณฑ์ของการวางแผนผังเช่นนี้มาใช้ในวิถีปฏิบัตินับแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ ตรงกับสมัยทวาราวดีเป็นต้นแบบสืบมาจนถึงปัจจุบัน บนความเปลี่ยนแปลงและคลี่คลาย แบบอย่างของแผนผังที่มีอาคารหลัก คือ พระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) พระวิหารและพระอุโบสถ ในลักษณะต่าง ๆ กัน ๕ แบบ ดังนี้

๑. ผังแบบแนวแกนเดี่ยว หมายถึงการออกแบบผังพุทธาวาสที่มีพระเจดีย์(พระปรางค์ พระมณฑป)และพระวิหารหรือพระเจดีย์(พระปรางค์ พระมณฑป) และพระอุโบสถหรือทั้งพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) พระอุโบสถและพระวิหารวางเรียงอยู่บนแนวแกนหลักประธานเพียงแนวเดียว เช่น วัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร(พระวิหารและพระเจดีย์), วัดกุฎีดาว จังหวัดอยุธยา(พระอุโบสถ พระเจดีย์และพระวิหาร)

๒. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน ๒ แนวขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อหมายให้แนวแกนทั้ง ๒ มีความสำคัญเท่า ๆ กัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง ๒ นั้นเช่น ผังวัดสุวรรณาราม ธนบุรี

๓. ผังแบบแนวขนาน ๓ แกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแกนประธานขึ้น ๓ แนวขนานกันหรือการสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยหรือแกนรอง ประกบขนานอีก ๒ ข้างแนวแกนนั้น ก่อนวางอาคารหลักสำคัญแต่ละแนวแกน เช่น ผังวัดเทพธิดาราม กรุงเทพมหานคร ผังวัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี

๔. ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนย่อยวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากกับแกน

ประธาน มีพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธาน พระอุโบสถวางขวางในทิศทางตั้งฉากในตอนท้ายของพระเจดีย์ เช่น ผังวัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย ผังวัดมกุฎกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

๕. ผังแบบกากบาท หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากตัดกับแกนประธาน ผังลักษณะนี้มักเป็นวัดที่มีพระวิหารหลวง พระวิหารทิศและพระระเบียงชักเป็นวงล้อมพระเจดีย์หรือพระปรางค์ประธาน เช่น ผังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

๒. เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนา โดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถาน ที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของ เพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

๑) กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
๒) กัปปิยกุฎี : โรงเก็บอาหาร
๓) หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
๔) วัจจกุฎี : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย
๕) ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
๖) หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
๗) ชันตาฆร : โรงรักษาไฟและต้มน้ำ
๘) ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
๙) ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
๑๐) ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตสังฆาวาส กุฏิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวเนื่องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังมากนัก นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัด ที่ตั้ง รวมทั้งขนาดยังมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้ กล่าวคือหากเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็กอยู่ในแถบถิ่นชนบท นิยมวางตัวกุฏิกระจายตัวเป็นหลัง ๆ อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่น ๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุ ส่วนใหญ่จะจัดกุฏิให้อยู่เป็นกลุ่ม โดยอาจแยกเป็นหลัง ๆ หรือต่อเชื่อมด้วยชานเป็นหมู่หรือคณะ ฯ มีหอฉันอยู่ตรงกลางชาน ถัดเลยออกมาก็จะเป็นเรือนเว็จกุฎี ซึ่งปัจจุบันอาจรวมเข้ากับห้องสรงน้ำและมักสร้างต่อเรียงเป็นแถวๆ

๓. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัด แบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส ละเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์

ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะ ต่าง ๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิ การสร้างตึกแถวหรือทำเป็นตลาด เป็นต้น การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น ๓ ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรม จึงให้หมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ(Semi-Public Zone) อีกส่วนหนึ่งคือเขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับคนทั่วไป

แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังกล่าว มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เพราะจะทำให้มีการวางผังบริเวณการปรับปรุงดูแลอนุรักษ์โบรณวัตถุ โบราณสถานภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในประเทศไทย

ปัจจุบัน“การท่องเที่ยวเชิงธรรมะ” หรือ “ทัวร์ไหว้พระ” ณ วัดสำคัญต่าง ๆ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่งสำหรับคนไทย ทั้งนี้เพราะตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญบริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและสร้างจิตใจที่ผ่องใส มาสู่ผู้ปฏิบัติ

๒.๖.๑ ความหมายของวัด

กระทรวงศึกษาธิการ[๔๕] วัดในความหมายของกรมการศาสนา หมายถึงสถานที่ทางศาสนาที่มีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่ใช่เป็นที่พำนักอยู่อาศัยในการศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย ประกอบกับเป็นสถานที่ใช้สำหรับศาสนกิจของสงฆ์และเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ของพุทธบริษัทโดยทั่วไป

วัด อาวาสหรืออาราม คือคำเรียก ศาสนสถานของศาสนาพุทธในประเทศไทย กัมพูชาและลาว เป็นที่อยู่ของภิกษุและประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน ภายในวัดมีวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ เมรุ ซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ[๔๖]

วัด ในภาษาบาลีที่ไทยรับมายังมีความหมายตรงกับคำอีก ๓ คำ คือ

---

[๔๕] กระทรวงศึกษาธิการ, **กิจกรรมของวัดซึ่งเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน.** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

[๔๖] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, **วัด**, ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ ค้นคว้าเมื่อ วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๐

๑.๑ อาราม โดยพยัญชนะ แปลว่า “เป็นที่มารื่นรมย์” โดยอรรถแปลว่า สวน ในอดีตสมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เช่น เวฬุวันวนาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้า

๑.๒ อาวาส โดยพยัญชนะ แปลว่า “ที่อยู่” ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะกำจัดขอบเขตให้แคบลง หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกขุ ศัพท์ เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่า ภิกขูนมาวาโส แปลว่า ที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ คือ วัด โดยอรรถในอภิธานัปปทีปิกา แปลว่า เรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า “ฆร” เป็นต้น

๑.๓ วิหาร โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่นในมหัลลกสิกขาบทที่ต้นแห่งสังฆาทิเสสและในอนุศาสน์ หมายถึง สิ่งปลูกสร้างเป็นหลัก[๔๗]

๒.๖.๒ ประเภทของวัด

ในประเทศไทยวัดทั้งหลายมีฐานะในทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยยังมีฐานะที่แตกแต่งกัน ดังนั้น ตามมาตรา ๓๑ แห่งราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จำแนกวัดออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ อาราม ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัยโดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการเป็นวัดที่สมบูรณ์ด้วยฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัย

๒) สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้ว รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามความในมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ด้วย และยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแต่สามารถใช้เป็นสถานที่พำนักอยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้ในฐานะทางกฎหมาย ส่วนฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เพราะยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ประเภทของวัดแบ่งตามสภาพฐานะมี ๓ ประเภท คือ

๑) พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นส่วนพระองค์หรือพระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี

ชั้นแห่งพระอารามหลวง แบ่งตามลำดับความสำคัญออกเป็น ๓ ชั้น คือ

---

[๔๗] สมเด็จพระธีรญาณมุนี. ๒๕๒๘ . (เมษายน – พฤษภาคม ๒๕๒๘). “**คุณวัด**,” ใบลาน. ๕(๓) หน้า ๑๐.

๑.๑ ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดียสถานสำคัญ วัดที่บรรจุบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูงมี ๓ ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหารและวรมหาวิหาร

๑.๒ ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดียสถานสำคัญหรือวัดที่มีเกียรติ มี ๔ ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหารและวรวิหาร

๑.๓ ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมืองหรือวัดสามัญ มี ๓ ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหารและสามัญ

ชนิดและขนาดแห่งพระอารามหลวง

๑) ราชวรวิหาร ได้แก่ พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

๒) วรวิหาร ได้แก่ พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเอง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง ควรยกเป็นเกียรติยศจัดว่าเป็นวัดมีเกียรติ

๓) ราชวรมหาวิหาร ได้แก่ พระอารามชนิดราชวรวิหารที่เป็นพระอารามใหญ่โตและมีของก่อสร้างใหญ่โต

๔) วรมหาวิหาร ได้แก่ พระอารามชนิดวรวิหารที่เป็นพระอารามใหญ่โตและมีของก่อสร้างใหญ่โต

๕) สามัญ ได้แก่ พระอารามหลวงที่ไม่เข้าในหลักเกณฑ์ดังกล่าว

๒) วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ขึ้น ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว วัดราษฎร์ หมายถึงวัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

๓)วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอยู่อาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้ วัดร้างเองโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๔[๔๘]

๒.๖.๔ การใช้พื้นที่ของวัด

โดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น ๓ ส่วน คือ

---

[๔๘] อ้างแล้ว, กระทรวงศึกษาธิการ, **กิจกรรมของวัดซึ่งเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน,** หน้า ๑ - ๓.

๑. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรางค์ : เป็นอาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด พระอุโบสถ : เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม พระวิหาร : เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส เจดีย์ราย เจดีย์ทิศ : เป็นอาคารที่ใช้บรรจุอัฐิหรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์ หอระฆัง : คืออาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ศาลาต่าง ๆ เช่น ศาลาราย : เป็นอาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ : เป็นอาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพักหรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์ พระระเบียง : เป็นอาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส พลับพลาเปลื้องเครื่อง : เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

๒. เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก คำว่า สงฆ์ เชื่อมกับคำว่า อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่ กุฏิ : เป็นอาคารที่ใช้สำหรับอาศัยจำวัตรหลับนอน กัปปิยกุฏี : คือโรงเก็บอาหาร หอฉัน: เป็นอาคารที่ใช้สำหรับฉันภัตตาหาร วัจจกุฏี: เป็นอาคารสำหรับใช้ขับถ่าย ศาลาการเปรียญ : เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเรียนหนังสือของพระสงฆ์ หอไตร : เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา ชันตาฆร: คือโรงไฟและต้มน้ำ เรือนไฟ ธรรมศาลา : คือโรงเทศนาธรรม ห้องสรงน้ำ : ห้องสำหรับชำระกาย ศาลาท่าน้ำ : เป็นอาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

๓. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึงเขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัดหรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพของชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิ การสร้างตึกแถวหรือทำเป็นตลาด เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น ๓ ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงหมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public zone) อีกส่วนหนึ่ง คือ เขต

สังฆาวาส ที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public zone) สำหรับคนทั่วไป

ดังนั้น เมื่อมีโอกาสได้ไปท่องเที่ยววัด ควรได้ศึกษาเรียนรู้คุณค่าของโบราณสถานและโบราณวัตถุ พุทธศิลป์และศิลปด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภายในบริเวณวัด ซึ่งมีศิลปะที่งดงาม และแฝงประวัติความเป็นมาที่สำคัญและน่าสนใจเพิ่มเติมด้วย

๒.๗ ประวัติ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด

วัดและชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน และจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ๖ พื้นที่ คือ

๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๔) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๕) วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๖) วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

วัดพระแก้ว เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๙ ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของประเทศไทย กล่าวคือ เป็นจุดที่ค้นพบพระแก้วมรกตและเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเป็นเวลานาน ๔๕ ปี ก่อนที่จะอัญเชิญไปยังเชียงใหม่ เดิมมีชื่อว่า “วัดป่าเยี้ยะ หรือ ป่าญะ” เนื่องจากภายในวัดมีไม้เยี้ยะ ซึ่งเป็นไม้ไผ่พื้นเมืองชนิดหนึ่งคล้ายไม่ไผ่สีสุก ไม่มีหนาม ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านนิยมนำไปชนิดนี้ไปทำหน้าไม้หรือคันธนูและเรียกวัดนี้ว่าวัดป่าเยี้ยะ จนกระทั่ง พ.ศ. ๑๙๗๗ ฟ้าฝ่าองค์พระเจดีย์ได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองอยู่ภายใน จึงนำไปประดิษฐานไว้ในวิหาร ต่อมาปูนปั้นบางแห่งหลุดกะเทาะออก แลเห็นเนื้อแก้วสีเขียวภายใน จึงกะเทาะปูนออกทั้งองค์ จึงพบว่าพระพุทธรูปทำด้วยแก้วมรกต มีพุทธลักษณะงดงามมาก เป็นที่เลื่องลือโจษขานกันทั่วไป ความทราบถึงเจ้าเมือง จึงมีใบบอกไปยังพระเจ้าสามฝั่งแกน เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงได้อัญเชิญไปยังเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นมาพระแก้วมรกตได้ประดิษฐานยังสถานที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ได้แก่ ลำปาง

เชียงใหม่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ กรุงธนบุรี จนในที่สุดประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร จนถึงปัจจุบัน[๔๙]

จากการค้นพบพระแก้วมรกตในครั้งนั้น ทำให้วัดป่าเยี้ยะได้รับการขนานนามวัดใหม่ว่า "วัดพระแก้ว" ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระแก้ว

๑. พระแก้วมรกต

พระแก้วมรกตหรือพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ในปัจจุบันได้ถูกจารึกไว้บนแผ่นทองเหลืองภายในวัด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษดังนี้(เฉพาะภาษาไทย) "ตำนานรัตนพิมพ์วงศ์ กล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ เทวดาได้สร้างพระแก้วมรกต ถวายพระนาคเสนเถระที่เมืองปาฏลีบุตร(ปัจจุบันเรียก ปัตนะ) ประเทศอินเดีย ต่อมาได้อัญเชิญไปไว้ที่เมืองลังกา ในสมัยพระเจ้า-อโนรธามังฉ่อ(พระเจ้าอนุรุทธะ) แห่งเมืองพุกามได้ส่งพระสมณทูตไปขอจากเจ้าเมืองลังกา ซึ่งถูกพวกทมิฬรุกราน จึงมอบพระแก้วมรกตและพระไตรปิฎกให้ แต่สำเภาที่บรรทุกพัดหลงไปเกยอยู่ที่อ่าวเมืองกัมพูชา พระแก้วมรกตจึงตกเป็นของกัมพูชาและต่อมาได้ถูกนำไปไว้ที่เมืองอินทาปัฐ(นครวัด) กรุงศรีอยุธยาและกำแพงเพชร ตามลำดับ

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๓๓ พระเจ้ามหาพรหม เจ้าเมืองเชียงราย ได้ไปอัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากเมืองกำแพงเพชรและนำมาซ่อนไว้ที่เจดีย์วัดป่าเยียะ เมืองเชียงราย กระทั่ง พ.ศ. ๑๙๗๗ อสนีบาต(ฟ้าผ่า)เจดีย์ จึงได้ค้นพบพระแก้วมรกต ต่อมาได้ถูกอัญเชิญไปไว้เมืองต่างๆ ดังนี้

เมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๙๓๔ - ๑๙๗๙

เมืองลำปาง พ.ศ. ๑๙๗๙ - ๒๐๑๑

เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๐๑๑ - ๒๐๙๖

เมืองลาว พ.ศ. ๒๐๙๖ - ๒๓๒๑

กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๑ - ปัจจุบัน"

๒. พระอุโบสถ

เป็นพระวิหารทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๓๓ มีขนาดกว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๒๑.๘๕ เมตร ต่อมาได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๕

---

[๔๙] พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทสฺสโน), **ประวัติวัดพระแก้ว**, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

๓. พระประธานในอุโบสถ

ชื่อพระเจ้าล้านทอง ชื่อนี้ได้มาเพราะเดิมเป็นของวัดล้านทอง ซึ่งต่อมาวัดถูกรื้อทิ้งไป จึงถูกอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดดอยงำเมืองหรือดอยงามเมือง ก่อนจะมาเป็นพระประธานที่วัดพระแก้ว เมื่อปี ๒๕๐๔ เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี ๒.๘๐ เมตร รอบพระเศียร ๑.๖๐ เมตร นั่งขัดสมาธิราบ ยอดพระศกเป็นดอกบัวตูมอยู่ในเปลวเพลิง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือรายพระถัน เม็ดพระศกใหญ่ พระหนุ(คาง)เป็นปมใหญ่และชัดมาก นับเป็นพระพุทธรูปในสกุลช่างศิปปาละที่ใหญ่และสวยงามที่สุดในประเทศไทย

๔. พระเจดีย์

เป็นพระเจดีย์ฐานรูปแปดเหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมกว้าง ๕.๒๐ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๙.๕๐ เมตร ห่อหุ้มทองแผ่นทองแดง ลงรักปิดทองทั้งองค์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนองค์พระเจดีย์เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

๕. หอพระหยก

เป็นอาคาร ค.ส.ล. ทรงล้านนาโบราณประกอบด้วยไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร เป็นที่ประดิษฐาน "พระพุทธรตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล" หรือ "พระหยกเชียงราย" แปลว่า "พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอากรแห่งรัตนเป็นมงคลอนุสรณ์ ๙๐ พรรษา" เพื่อเฉลิม - พระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี บนผนังอาคาร แสดงกิจกรรมจากตำนานพระแก้วมรกตและภาพวาดการสร้าง และพิธีอัญเชิญพระหยกเชียงรายสู่พระอารามในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔

๖. พระพุทธรูปหยก

สร้างด้วยหยกจากประเทศแคนาดา(มร.ฮูเวิร์ด โล ผู้บริจาค) ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๗.๙ ซม. สูง ๖๕.๙ ซม. เนื่องในมหามงคลสมัยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษาในปี ๒๕๓๔ จังหวัดเชียงรายได้จัดสร้างพระพุทธรูปหยก แกะสลักโดยโรงงานหยก-วาลินนาน มหานครปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน พระพุทธรูปหยกองค์นี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นองค์แทนพระแก้วมรกตองค์จริงที่ได้ถูกอัญเชิญไป

๗. โฮงหลวงแสงแก้ว

เป็นอาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระพุทธสิหิงค์(จำลอง) รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

วัดพระสิงห์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ ถนนท่าหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๕๒ ตารางวา ทิศเหนือติดถนนสิงหไคล

ทิศใต้ติดถนนพระสิงห์ ทิศตะวันออกติดถนนท่าหลวง ทิศตะวันตกติดถนนภักดีณรงค์ สันนิษฐานกันว่าน่าจะสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้ามหาพรหม ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้ากือนา ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ราวปีพ.ศ. ๑๙๒๘ (พระเจ้ามหาพรหมเสวยราชย์ ณ เมืองเชียงราย ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๘ - ๑๙๔๓)

วัดพระสิงห์ เป็นพระอารามหลวงเก่าแก่แต่โบราณกาล และเป็นศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมใจของชาวเชียงรายมาอย่างยาวนาน มูลเหตุที่ได้ชื่อว่า วัดพระสิงห์ นั้นเชื่อกันว่า น่าจะมาจากการที่ครั้งหนึ่ง วัดนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของไทยในปัจจุบัน คือ พระพุทธสิหิงค์หรือที่เรียกกันในชื่อสามัญว่า พระสิงห์

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระสิงห์

๑. พระประธาน

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธปฏิมาศิลปะล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปางมารวิชัย ชนิดสำริดปิดทอง หน้าตักกว้าง ๒๐๔ เซนติเมตร สูงทั้งฐาน ๒๘๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถมีพุทธลักษณะสง่างาม ประณีต ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมล้านนาไทยว่า “กุลลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพยากตา ธมฺมา” อันหมายถึง ปริศนาธรรมระดับปรมัตถ์ในทางพระพุทธศาสนาที่ระบุว่า สภาวธรรมทั้งปวงมี ๓ ประเภท คือธรรมทั้งหลายที่เป็น “กุศล” ก็มี ธรรมทั้งหลายที่เป็น “อกุศล” ก็มี ธรรมทั้งหลายที่อยู่นอกเหนือจาก “กุศลและอกุศล” ก็มี

๒. พระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างขึ้นราวปีพ.ศ. ๑๒๕๑ - พ.ศ. ๑๒๕๒ ปีฉลู-ปีขาล เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ วันเสาร์ เวลา ๑๒.๐๐ น. (พ.ศ. ๒๔๓๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๓) รูปทรงเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาไทยสมัยเชียงแสน โครงสร้างเดิมเป็นไม้เนื้อแข็งและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพสมบูรณ์และสวยงามครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยพระราชสิทธินายก เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

๓. บานประตูหลวง

บานประตูหลวง ทำด้วยไม้แกะสลักจิตกรรมอย่างประณีตวิจิตรบรรจง เป็นปริศนาธรรมระดับปรมัตถ์ ออกแบบโดยอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินเอกผู้มีผลงานเป็นที่กล่าวขานในระดับโลก เป็นเรื่องราวของ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันหมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่มีอยู่ในร่างกาย คนเราทุกคน คือ ดิน คือ เนื้อหนัง กระดูก น้ำ คือ ของเหลวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในร่างกาย เช่น น้ำ โลหิต ปัสสาวะ ลม คือ อากาศที่เราหายใจเข้าออก ลมปราณที่ก่อเกื้อให้ชีวิตเป็นไป ไฟ คือ ความร้อนที่ช่วยในการเผาผลาญอาหารเกิดพลังงาน

แนวคิดของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ถ่ายทอดธาตุทั้ง ๔ ออกเป็นสัญลักษณ์รูปสัตว์ ๔ ชนิด เพื่อการสื่อความหมายโดยให้ ช้าง เป็นสัญลักษณ์ของ ดิน นาค เป็นสัญลักษณ์ของ น้ำ ครุฑ เป็น

สัญลักษณ์ของ ลม สิงโต เป็นสัญลักษณ์ของ ไฟ ผสมผสานกันโดยมีลวดลายไทยเป็นส่วนประกอบ ทำให้มีลีลาเฉพาะแบบของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี งานแกะสลักบานประตูวิหารนี้ พระราชสิทธินายก เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้มอบความไว้วางใจให้ สล่าอำนวย บัวงามหรือช่างนวยและลูกมืออีกหลายท่านเป็นผู้แกะสลัก ใช้เวลาในการแกะสลักเกือบหนึ่งปี ได้บานประตูมีขนาด กว้าง ๒.๔๐ เมตร ยาว ๓.๕๐ เมตร และหนา ๐.๒ เมตร ด้วยลวดลายและลีลาการออกแบบ และฝีมือการแกะสลักเสลาอย่างประณีตบรรจง นับว่าบานประตูนี้ได้ช่วยส่งเสริมความงดงามของพระวิหารได้โดดเด่นมากขึ้น

๔. พระเจดีย์

พระเจดีย์ เป็นพุทธศิลป์แบบล้านนาไทย สร้างในสมัยเดียวกันกับพระอุโบสถ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง คือ พ.ศ. ๒๔๙๒ ครั้งหนึ่ง โดยท่านพระครูสิกขาลังการ เจ้าอาวาสในขณะนั้น และอีกหลายครั้งในสมัยต่อมา โดยท่านเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

๕. พระพุทธบาทจำลอง

พระพุทธบาทจำลองบนแผ่นศิลาทราย มีขนาดกว้าง ๖๐ เซนติเมตร ยาว ๑๕๐ เซนติเมตร มีจารึกอักษรขอมโบราณ ว่า “กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพยากตา ธมฺมา”

๖.หอระฆัง

เป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยแบบล้านนาไทยประยุกต์ มีระฆังเป็นแบบใบระกาหล่อด้วยทองเหลืองทั้งแท่ง ซึ่งหาดูได้ยากมากในปัจจุบัน ขนาดความสูง ๒๕ นิ้ว ยาว ๓๙ นิ้ว หนา ๑ นิ้ว ขุดพบบริเวณวัดพระสิงห์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ปัจจุบันชั้นล่างใช้เป็นหอกลอง

๗. ต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา

พลโทอัมพร จิตกานนท์ นำมาจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย โดยความอนุเคราะห์จากท่านเอกอัครราชทูตอินเดียและอาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารตะ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ และปลูกเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้นไม้มงคลเนื่องในพระพุทธศาสนา ในฐานที่เป็นต้นไม้ซึ่ง พระโพธิสัตว์ลาดบัลลังก์ประทับในคืนก่อนตรัสรู้ เดิมเรียกกันว่า “ต้นอัสสัตถพฤกษ์” ที่ได้ชื่อว่า “ต้นพระศรีมหาโพธิ์” ก็เพราะเป็นต้นไม้อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ “โพธิธรรม” ของพระโพธิสัตว์สิทธัตถะ ซึ่งต่อมาก็คือ พระโคตมพุทธเจ้า

๘. ต้นสาละ

สาละลังกาหรือต้นลูกปืนใหญ่ ไม่ใช่ไม้มงคลเนื่องในพระพุทธศาสนา ไม้มงคลเช่นต้นพระศรีมหาโพธิ์ คือ เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับสำเร็จสีหไสยาสน์เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์(สุวรรณ สุวณฺณโชโต) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมกิตติโสภณ นำมาจากประเทศศรีลังกาและนำมาปลูกไว้ที่วัดพระสิงห์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

๓) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

วัดพระธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่ที่หมู่ ๓ บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน เดิมเป็นวัดราษฎร์ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวง องค์พระธาตุตั้งอยู่บนเนินเขาลูกเตี้ย ๆ เป็นสีทองสุกปลั่ง สามารถมองเห็นได้แต่ไกล เนื่องจากสูงถึง ๒ เส้น เป็นอนุสรณ์ของความรักและความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัยในอดีต

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระธาตุแช่แห้ง

๑. พระบรมธาตุแช่แห้ง

พระบรมธาตุแช่แห้ง เป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ อยู่ห่างจากตัวเมืองไปราว ๒ กม. เส้นทางสายน่าน-แม่จริม สันนิษฐานว่ามีอายุราว ๖๐๐ ปี สร้างในสมัยเจ้าพระยาการเมือง (เจ้าผู้ครองนครน่าน ระหว่าง พ.ศ.๑๘๖๙-๑๙๐๒) เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระมหาชินธาตุเจ้า ๗ พระองค์ พระพิมพ์เงินและพระพิมพ์ทอง ที่ได้รับพระราชทานจากพระมหาธรรมราชาลิไท เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาการเมืองเสด็จไปช่วยสร้างวัดหลวงอภัย(วัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน) ในพ.ศ. ๑๘๙๗ องค์พระธาตุมีความสูง ๕๕.๕ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๒๒.๕ เมตร บุด้วยทองเหลืองหมดทั้งองค์ เป็นโบราณสถานที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งของล้านนา ทุกปีจะมีงานนมัสการพระบรมธาตุแช่แห้ง ระหว่างวันขึ้น ๑๑ ค่ำ ถึง ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ทางเหนือ ซึ่งจะอยู่ราวปลายเดือนกุมภาพันธ์หรือต้นเดือนมีนาคมของทุกปี

แต่เดิมตัวพระบรมธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่บนเชิงเนินปูด้วยอิฐ ลาดขึ้นไปยังยอดเนินกว้างประมาณ ๒๐ วา มีบันไดนาคขนาบทั้งสองข้าง องค์พระเจดีย์เป็นแบบล้านนาไทย เป็นเจดีย์ทรงระฆังรูปแบบของพระธาตุแช่แห้ง สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย โดยรอบองค์บุด้วยทองจังโก(ทองดอกบวบ ทองเหลืองผสมทองแดง) ทางขึ้นสู่องค์พระธาตุเป็นตัวพญานาค หน้าบันเหนือประตูทางเข้าพระวิหารเป็นปูนปั้นลายนาคเกี้ยว ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมเมืองน่าน

๒. วิหารหลวง

อยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุเป็นวิหารขนาดใหญ่ ๖ ห้อง ห้องกลางมีขนาด ๓ ห้อง และต่อชั้นลดออกไปทางด้านหน้า ๒ ห้องและด้านหลัง ๑ ห้อง ภายในวิหารหลวงมีพระเจ้าล้านทองเป็นพระประธาน พุทธลักษณะปางมารศรีวิชัยศิลปะล้านนา ประทับนั่งบนฐาน เป็นพระพุทธรูปองค์ที่สวยงามในจังหวัดน่านองค์หนึ่งและเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาช้านาน พระพุทธรูปประทับยืนประดิษฐานในวิหารหลวงจำนวน ๒ องค์ ปัจจุบันองค์จริงมอบให้พิพิธภัณฑ์จังหวัดน่าน อีกองค์ถูกโจรกรรมและยังไม่ได้กลับคืน องค์ที่เห็นจำลองจากองค์จริงทำพิธีหล่อเททองเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๐ หน้าบันประตูของวิหารหลวงเป็นปูนปั้นลายนาคเกี่ยวกระหวัดกัน ๘ หัว เอกลักษณ์ของศิลปะ เมืองน่าน

๓. วิหารพระเจ้าทันใจ

สร้างด้วยคอนกรีตหลังคาไม้มุงด้วยกระเบื้องดิน รูปแบบวิหารโถง ทรงจัตุรมุข กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๑๑เมตร และรอยพระพุทธบาทจำลอง ปัจจุบันบูรณะประดูใหม่และงดงามยิ่งขึ้น

๔. เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง

องค์พระธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุที่มีขนาดสูงถึง ๕๕.๕ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๒๒.๕ เมตร มีสีเหลืองอร่าม เนื่องจากบุด้วยแผ่นทองเหลืองลักษณะของเจดีย์ทรงระฆัง ส่วนฐานทำเป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ รองรับฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จ ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังมีขนาดเล็กบัลลังก์ทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมย่อเก็จ ฐานหน้ากระดานกลมเป็นกระดานสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม และชั้นบัวคว่ำเหนือฐานแปดเหลี่ยม ตกแต่งคล้ายกลีบบัวหรือลายใบไม้แทน ลายดังกล่าวนี้คงได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่า ซึ่งนำมาต่อเติมขึ้นภายหลัง เมื่อล่วงเข้าพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แล้ว

๔.วิหารพุทธไสยาสน์

อยู่ทางด้านหน้านอกกำแพงแก้วขององค์พระธาตุแช่แห้ง มีเจดีย์สีขาวศิลปะพม่าเป็นเจดีย์ที่จำลองมาให้ชาวพุทธได้บูชา ชาวบ้านเรียกว่า พระธาตุเชวาดากองตั้งอยู่ทางซ้ายมือ เมื่อเดินขึ้นมาถึงบริเวณล้านด้านหน้าวัดพระธาตุวิหาร ก่อสร้างตามแนวยางขององค์พระ มีประตูทางเข้าด้านหลังคือ ทิศใต้

๕. บันไดนาค

บันไดนาค ๒ ตัว คู่กันซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าทางเข้าพระบรมธาตุซึ่งสามารถเห็นวิวทิวทัศน์ของเมืองน่านได้ในบริเวณกว้าง

๔) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วัดมิ่งเมืองหรือวัดเงิน เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงศ์ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน วัดนี้เดิมเป็นวัดร้าง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐(ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เจ้าอนันตวรฤทธิเดชเจ้าผู้ครองนครน่านในขณะนั้น ได้สถาปนาวัดร้างนี้ขึ้นใหม่ทั้งอารามและตั้งชื่อวัดใหม่นี้ว่า“วัดมิ่งเมือง” ตามชื่อที่เรียกเสาหลักเมือง เนื่องจากในบริเวณวัดเป็นที่ประดิษฐานเสาหลักเมือง(เดิมเรียกว่า“เสามิ่ง” หรือ “เสามิ่งเมือง”) ซึ่งในครั้งนั้นพบทิ้งอยู่ด้านหลังของวัดในสภาพผุกร่อน วัดมิ่งเมืองได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดมิ่งเมือง

๑.พระอุโบสถ

พระอุโบสถหลังเดิมของวัดมิ่งเมืองมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ พระครูสิริธรรมภาณี(เสน่ห์ ฐานสิริ) เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองและชาวบ้านคุ้มวัดมิ่งเมือง ได้

ร่วมกันรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมที่ชำรุดทรุดโทรมมาก และสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นในที่เดิม เป็นแบบล้านนาร่วมสมัยที่ผสมผสานกับแนวความคิดสมัยใหม่ โดยคณะช่างตระกูลช่างเชียงแสน จังหวัดเชียงราย(นำโดยสล่าเสาร์แก้ว เลาดี) พระอุโบสถหลังใหม่นี้มีลักษณะเด่นคือลวดลายศิลปะปูนปั้นที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถ มีความสวยงามและวิจิตรบรรจงมาก ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนแบบอนุรักษ์ภาพโบราณ แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ของเมืองน่านและวิถีชีวิตของชาวน่าน เริ่มตั้งแต่สมัยพญาภูคา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ปฐม ตั้งเมืองอยู่ ณ เมืองย่าง(ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอปัว) จนถึงสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ในการสร้าง พระอุโบสถหลังใหม่นี้ ได้มีการเคลื่อนย้ายพระประธานองค์เดิม ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๐ มีนามว่า “หลวงพ่อพระศรีมิ่งเมือง”

๒. หลวงพ่อพระศรีมิ่งเมือง

เป็นพระพุทธรูปปั้น ก่อด้วยอิฐถือปูนและมีการบูรณะมุกลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์ การซ่อมแซมครั้งล่าสุดได้เพิ่มขนาดขององค์พระให้ใหญ่ขึ้น โดยมีหน้าตักกว้างขนาดประมาณ ๒ เมตร มีพุทธลักษณะที่งดงามตามพุทธศิลป์แบบเชียงแสนสิงห์ ๑ ยุคต้น โดยเฉพาะที่ยอดพระเกตุโมฬีเป็นรูปดอกบัวตูมแกะสลักจากหินแก้วจุยเจียหรือแก้วโป่งข่าม ซึ่งเป็นหินที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาเท่านั้น

๓. เสาหลักเมืองน่าน

เดิมเรียกว่า “เสามิ่งเมือง เดิมเป็นไม้สักทองขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓ ฟุต สูงประมาณ ๓ เมตร ลักษณะเป็นเสาทรงกลมส่วนหัวเสาเกลาเป็นดอกบัวตูมฝังไว้กับพื้นที่ดินโดยตรง ไม่มีศาลหรืออาคารครอบแต่อย่างใด สันนิษฐานว่าอาจจะสร้างขึ้นในสมัยเจ้าอัตถวรปัญโญ เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน

๕) วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดสวนดอกสร้างขึ้นในภายในเวียงสวนดอก ซึ่งเป็นเขตพระราชอุทยานในสมัยราชวงศ์มังราย โดยในพ.ศ. ๑๙๑๔ (ศักราชนี้ถือตามหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญาเถระ) พระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระอารามหลวง เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาเถระสุมน ผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ในแผ่นดินล้านนาและสร้างองค์พระเจดีย์เพื่อประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ ๑ ใน ๒ องค์ที่ พระมหาเถระสุมน อัญเชิญมาจากสุโขทัย ในพ.ศ. ๑๙๑๒(องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์ ในวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร)

ในสมัยราชวงศ์มังราย วัดสวนดอกมีความเจริญรุ่งเรืองมาก แต่หลังจากสิ้นราชวงศ์มังราย บ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจพม่า ทั้งเกิดจลาจลวุ่นวาย วัดนี้จึงกลายสภาพเป็นวัดร้างไป วัดสวนดอก ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง ในรัชสมัยพระเจ้าบรมราชาธิบดีกาวิละ แห่ง

ราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์(เจ้าเจ็ดตน) และได้รับการทำนุบำรุงจาก เจ้านายฝ่ายเหนือและประชาชนเชียงใหม่มาโดยตลอด

วัดสวนดอก ได้รับการบูรณะครั้งสำคัญ ๒ ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติ มาประดิษฐานรวมกันและต่อมาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระวิหารโดย ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดสวนดอก

๑. **พระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกา**

พระเจดีย์ใหญ่ทรงลังกาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๔ ในรัชกาลของพระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่ง ราชวงศ์มังราย โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง พระอารามหลวง โดยโปรดเกล้าให้สร้าง พระเจดีย์ทรงลังกา ขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระมหาเถระสุมนได้อัญเชิญมาจากสุโขทัย ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ ซึ่งแต่เดิมมีเจดีย์แบบสุโขทัย(ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์) อยู่ทางทิศตะวันตกขององค์พระเจดีย์ใหญ่แต่ได้ปรักหักพังลง พระเจดีย์องค์ใหญ่สูง ๒๔ วา ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๒.พระเจ้าเก้าตื้อ

พระเจ้าเก้าตื้อ เป็นพระพุทธรูปหล่อองค์ใหญ่ สร้างด้วยโลหะหนัก ๙ โกฏิตำลึง("ตื้อ" เป็นคำในภาษาไทยเหนือแปลว่า หนักพันชั่ง) พระญาเมืองแก้ว กษัตริย์องค์ที่ ๑๓ แห่ง ราชวงศ์ มังราย โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๗ "พระเจ้าเก้าตื้อ" เป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนฝีมือช่างล้านนาและสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๘ ศอก หรือ ๓ เมตร สูง ๔.๗๐ เมตร เพื่อเป็นพระองค์ประธานในวัดพระสิงห์ แต่เนื่องมีน้ำหนักมากไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ จึงได้ถวายเรือนหลวงของพระองค์เป็นพระวิหารพระราชทานชื่อว่า"วัดเก้าตื้อ" แทน ซึ่งต่อมาภายหลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๓. **พระพุทธปฏิมาค่าคิง**

พระพุทธปฏิมาค่าคิง(เท่าพระวรกาย) เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง สร้างในสมัยพระเจ้ากือนา พ.ศ. ๑๙๑๖ หล่อด้วยทองสำริด ขนาดเท่าพระวรกายของพระเจ้ากือนา หน้าตักกว้างสองเมตร สูงสองเมตรครึ่ง เรียกชื่อตามภาษาถิ่นล้านนาว่า “พระเจ้าค่าคิง”

๔. กู่บรรจุพระอัฐิพระราชชายา เจ้าดารารัศมี

กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยพระดำริในพระราชชายา เจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้านายฝ่ายเหนือในราชตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งทรงเห็น

ว่าทำเลที่ตั้งของวัดสวนดอกกว้างขวาง จึงโปรดให้อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิของ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติ มาประดิษฐานรวมกัน ณ ที่นี่ รวมทั้งได้ประทานทรัพย์ให้การทำนุบำรุงมาโดยตลอดพระชนม์ชีพ หลังจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี สิ้นพระชนม์ ได้มีการแบ่งพระอัฐิของพระองค์มาประดิษฐานไว้ ณ กู่เจ้านายฝ่ายเหนือ แห่งนี้ (อีกส่วนหนึ่งแบ่งประดิษฐานไว้ในสุสานหลวงวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร) ปัจจุบันกู่เจ้านายฝ่ายเหนือแห่งนี้ ได้ถูกจดทะเบียนให้เป็นโบราณสถานสำคัญ ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๖) วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์เดิมทีมีชื่อเรียกว่า วัดลีเชียง ถือเป็นพระอารามหลวงมาแต่โบราณกาล โปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๘๘๘ โดยพระเจ้าผายู เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ โดยในขั้นแรกได้สร้างเจดีย์สูง ๒๓ วา เพื่อบรรจุอัฐิของพระยาคำฟู พระราชบิดา ต่อมาอีกสองปีจึงได้มีการสร้างพระอาราม หอไตรศาลาการเปรียญ และส่วนอื่น ๆ ทั้งนี้บรรดาผู้ที่ศรัทธาในภาคเหนือนิยมเรียก พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งประดิษฐานภายในวิหารลายคำว่า พระสิงห์ และนี่จึงเป็นที่มาของชื่อ วัดพระสิงห์ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๖๐ กระทั่งถึงปัจจุบัน

วัดพระสิงห์หรือมีชื่อเต็มว่า วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เป็นวัดที่ประดิษฐานพระสิงห์(พระพุทธสิหิงค์) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเชียงใหม่และแผ่นดินล้านนา พระพุทธรูปเป็นศิลปะเชียงแสนรู้จักกันในชื่อ "เชียงแสนสิงห์หนึ่ง วัดพระสิงห์มีสถาปัตยกรรมล้านนาอันงดงามเป็นที่รู้จักและคุ้นชื่อกันอย่างดี วัดพระสิงห์ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเชียงใหม่ที่ให้ความศรัทธาและจะเดินทางมาเคารพสักการะกันอย่างเนื่องแน่นเป็นประจำ ทุกปีเมื่อถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์หรืองานประเพณีปีใหม่เมือง ทางราชการจึงได้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ขึ้นประดิษฐานบนรถบุษบกแห่ไปรอบเมืองเพื่อให้ศรัทธา ประชาชนได้พากันมาสรงน้ำเนื่อง ในเทศกาลปีใหม่ตามคติล้านนา คนเกิดปีมะโรงต้องมาไหว้พระสิงห์ให้ได้สักครั้งหนึ่งในชีวิต

สิ่งที่น่าสนใจในวัดพระสิงห์

๑. พระอุโบสถ

เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีมุขโถงทั้งด้านหน้าด้านหลัง ลักษณะอาคารและการตกแต่งเป็นแบบศิลปะล้านนาโดยแท้ ด้านข้างแลเห็นหน้าต่างขนาดใหญ่ตีเป็นช่องแบบไม้ระแนง แต่ภายในเป็นหน้าต่างจริง มีลายปูนปั้นบริเวณซุ้มประตูทางเข้า หน้าบันมีลักษณะวงโค้งสองอันเหนือทางเข้าประกบกันเรียกว่า คิ้วโก่ง เหนือคิ้วโก่งเป็น วงกลม สองวงคล้ายดวงตา ที่เสาและส่วนอื่น ๆ มีปูนปั้นนูน มีรักปั้นปิดทอง วิจิตรพิสดารมาก

๒. หอไตร

สร้างเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ผนังด้านนอกประดับด้วยทวยเทพปูนปั้น ทำเป็นรูปเทพพนมยืน บ้างก็เหาะประดับอยู่โดยรอบ เป็นฝีมือช่างสมัยพระเมืองแก้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าแก้วนวรัฐได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ที่ฐานหอไตรปั้นเป็นลายลูกฟักลดบัว ภายในประดับด้วยรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น นางเงือกมีปีก คชสีห์มีปีก กิเลน เป็นต้น และมีลายประจำยามลักษณะคล้ายลายสมัยราชวงศ์เหม็งของจีน

๓. วิหารลายคำ

วิหารลายคำนี้มีลวดลายปูนปั้นที่สวยงามประณีตบรรจงมาก แสดงให้เห็นฝีมือของช่างในยุคนั้นว่าเจริญถึงที่สุด ตัววิหารลายคำสร้างตามแบบศิลปกรรมของภาคเหนือ มีรูปปั้นพญานาค ๒ ตัว อยู่บันไดหน้าและใกล้ ๆ พญานาค มีรูปปั้นสิงห์ ๒ ตัว บริเวณภายในเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธ-สิหิงค์” บนผนังด้านหลังพระประธานเสาหลวง(เสากลม) เสาระเบียง(เสาสี่เหลี่ยม) มีภาพลายทองพื้นแดงเป็นลวดลายต่าง ๆ เต็มไปหมด ด้านหลังพระประธาน ยังมีรูปปราสาทแวดล้อมด้วยมังกรและหงส์ มีความงดงามน่าชมยิ่ง ผนังวิหารด้านเหนือมีภาพจิตรกรรม เขียนเรื่องสังข์ทอง ด้านใต้เรื่องสุวรรณ-หงส์ นับเป็นภาพที่น่าสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องสังข์ทอง พบเพียงแห่งเดียวที่นี่

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ[๕๐] ได้วิจัยเรื่องโครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผลการวิจัยสรุปว่า คนในท้องถิ่นมีศักยภาพด้านบุคลิกภาพระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองระดับปานกลาง มีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองในระดับมาก ระดับศักยภาพกับระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของคนในท้องถิ่นทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านบริหารจัดการและด้านการพึ่งพาตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แนวทางยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนการ

---

[๕๐] ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ, **โครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว), ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

ปฏิบัติต่าง ๆ ของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีนักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร [๕๑] ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ วัด ในกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยวัดให้ความสำคัญกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรม พุทธศิลปกรรมและมีการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว สำหรับรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครพบว่า มี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและการเที่ยวชมบริเวณวัด(เชิงวัตถุธรรม) ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา(เชิงวัฒนธรรม) ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในเชิงลึก เช่น การฝึกสมาธิ การฟังธรรม เป็นต้น และพบว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในวัดมีมากมายตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ โอกาสและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยและระเบียบวัด โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ การไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมและขาดความเป็นระเบียบในการเที่ยวชม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย การรุกล้ำของร้านขายสินค้าและบริการภายในวัด จนเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ให้บริการบางกลุ่ม ทั้งนี้ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง ๙ วัด สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ โดยวัดสามารถจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วัดถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย แต่ก็จะต้องมีการวางระบบการจัดการให้เหมาะสม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

---

[๕๑] พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, **รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร**, รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว,), ๒๕๕๒), หน้าบทคัดย่อ.

วิภาดา มุกดา[๕๒] ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า

๑. ในภาพรวมของการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ลำดับที่ ๑ การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ (Material) ลำดับที่ ๒ การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร (Machine) ลำดับที่ ๓ การบริหารจัดการด้านการเงิน (Money) ลำดับที่ ๔ การบริหารจัดการด้านตลาด (Market) ลำดับที่ ๕ การบริหารจัดการด้านวิธีการ (Method) และลำดับที่ ๖ การบริหารจัดการคน (Man)

๒. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการให้กับผู้ผลิตสินค้า ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการด้านคน หน่วยงานควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่การแบ่งงานกันทำ แล้วฝึกอบรมทักษะการผลิตให้กับสมาชิกในกลุ่มให้มีความเชี่ยวชาญและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๒) การบริหารจัดการด้านการเงิน ควรมีการจัดหาแหล่งเงินทุนเงินกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำให้กับกลุ่มผู้ผลิต ควรจัดฝึกอบรมในด้านการจัดทำงบการเงินตามหลักการบัญชีที่ถูกต้อง ๓) การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ หน่วยงานควรให้ความรู้ คำแนะนำ ฝึกอบรมพัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือด้านการหาวัตถุดิบอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นเข้ามาทดแทนและสามารถแปรรูปวัตถุดิบที่เหลือจากการผลิตสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด หรือโดยการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงในกลุ่มผู้ผลิตประเภทเดียวกันหรือประเภทอื่น ๆ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ๔) การบริหารจัดการด้านวิธีการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดโครงสร้าง การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติงานภายในกลุ่มและผู้ผลิตควรมีการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้วใฝ่หาโอกาสในการสร้างเครือข่าย เพื่อร่วมกันกำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ให้มีทิศทางในการผลิตที่ถูกต้อง ๕) การบริหารจัดการด้านตลาด ควรให้หน่วยงานจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน ขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้า OTOP ให้มากขึ้นทุกรูปแบบเพื่อเพิ่มโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงผู้บริโภค การตั้งราคาสินค้าควรที่จะกำหนดราคาสินค้าให้เหมาะสมกับตลาด ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้กับผู้บริโภคได้รับทราบโดยผ่านจากสื่อต่าง ๆ เช่น ใบปลิว วิทยุ โทรทัศน์ท้องถิ่น เว็บไซต์ เป็นต้น ๖) การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร หน่วยงานควรเข้ามาให้คำแนะนำในการวางแผนการผลิตทุกขั้นตอน ฝึกให้สมาชิกเรียนรู้ คัดเลือกเครื่องมือ เครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ใน

---

[๕๒] วิภาดา มุกดา, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก**, Vol 10, No 3 September - December 2014, หน้า, ๕๖-๕๗.

การผลิตให้เหมาะสมกับการทำงาน การตรวจสอบเครื่องมือก่อนการใช้งานทุกครั้ง การบำรุงรักษาเครื่องมือ เครื่องจักรเพื่อยืดอายุการใช้งานยาวนาน

วรภพ วงค์รอด [๕๓]ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง ๓ แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน

การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมนำร่อง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูลด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ[๕๔]ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี การวิจัยคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุมีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา ส่วนอุโบสถและเจดีย์มีลักษณะเหมือนเจดีย์ชะเวดากอง โบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้าถนนหนทาง ห้องสุขา และระบบรักษาความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่าจังหวัดอื่น ส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบๆ วัด

---

[๕๓] วรภพ วงค์รอด, **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์**, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, Vol 9, No 26 (2014), พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗,หน้า ๑๓.

[๕๔] วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ,**การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี**,วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖๓-๖๔.

การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า วัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้าง ส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี พบว่าวัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญ ชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทานและเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา พร้อมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีลฟังเทศน์ ฟังธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา สำหรับวัดที่มีนักท่องเที่ยวทางวัดจะจัดมัคคุเทศก์หรือบุคลากรพาชมวัด ส่วนที่ต้องปรับปรุง คือ จุดประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยทั้งบริเวณนอกวัดและในวัด เส้นทางการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมจากการวิเคราะห์สามารถจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยววัดเลือกจากที่วัดที่ใกล้เคียงกันและอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกันพร้อมทั้งพิจารณาสถานที่แวะรับประทานอาหารกลางวัน และเดินทางกลับให้เป็นวงจรทำให้สามารถจัดทำแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวได้สองเส้นทาง เส้นทางแรกมี ๖ วัด และเส้นทางที่สองมี ๕ วัด

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากรและกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในในล้านนารวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกโดยการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มระดมความคิดกับกลุ่มประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ประกอบด้วย ผู้นำชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ

ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ๑) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว

๓. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวชาวไทย รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว เกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

พื้นที่ทำการศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในล้านนา จำนวน ๓ จังหวัด ผู้วิจัยเลือกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประจำจังหวัดอย่างน้อยจังหวัดละ ๒ แห่ง โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้วัดที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๖ วัด ได้แก่

๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๔) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๕) วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๖) วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๓.๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๒ ประเภท ได้แก่

๒.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่

๑) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ จำนวน ๖ รูป

๒) เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว จำนวน ๖ คน

๒.๒ การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่

กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง ๖ วัด จำนวน ๔๐๐ คน โดยกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Random Sampling)

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว(Questionnaire) มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว ความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ(Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามรายจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๔๐๐ ฉบับ

๒) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์(Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓) แบบประเมินการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย(Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน(Standard Deviation) และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การประสานงานติดต่อเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองที่ดูแลสถานที่เก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๓.๔.๒ การประชุมนักวิจัยและคณะผู้ช่วยวิจัยภาคสนาม โดยอธิบายรายละเอียดในการเก็บข้อมูลแก่คณะผู้วิจัยภาคสนาม จากนั้นให้ผู้คณะวิจัยภาคสนามฝึกทักษะในการเก็บข้อมูลวิจัย

๓.๔.๓ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วัดภาคเหนือ โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละจังหวัด รวมทั้งสิ้น ๔๐๐ ฉบับ

๓.๔.๔ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๓.๔.๕ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เป็นต้น

๓.๔.๖ นำเครื่องมือการวิจัยที่ได้รับทั้งหมดมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้องของข้อมูลวิจัย เพื่อป้องกันการสูญเสียของข้อมูลวิจัยที่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน จากนั้นแปลงคำตอบที่ได้จากแบบสอบถามเป็นรหัสตัวเลขเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และการจดบันทึกเชิงพรรณนาเพื่อจัดหมวดหมู่ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ แล้วตรวจสอบความถูกต้องของการบันทึก ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

๑.๑) รูปแบบและกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๒) กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาวัดและชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๓) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน ความรู้ และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๔) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

๑.๕) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัดและชุมชน

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน ๔๐๐ คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๒.๑) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

๒.๒) แบบสอบถามตอนที่ ๑ ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

๒.๓) แบบสอบถามตอนที่ ๒ ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาคะแนนเฉลี่ย($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐	เท่ากับ	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยมาก
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑- ๒.๕๐	เท่ากับ	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑- ๓.๕๐	เท่ากับ	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑- ๔.๕๐	เท่ากับ	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑- ๕.๐๐	เท่ากับ	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด

๓) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติและเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๔) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) ในการอธิบายข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการและการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาเที่ยวชมภายในชุมชนและวัด โดยการหาค่าเฉลี่ย($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากทุกฝ่ายดังกล่าว โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการและแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา”ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ลักษณะการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mix-method) ทั้งวิจัยการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม(Questionnaires) การสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจง(Purposive Sampling) คือเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ๖ รูป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว ๖ คนรวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง ๖ แห่ง จำนวน ๔๐๐ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๔๑๒ รูป/คน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ในการการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา เพื่อทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ ๔
ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา”ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ลักษณะการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน(Mixed-Methods) การวิจัยเชิงปริมาณ(Quantitative Approach) และเชิงคุณภาพ(Qualitative Approach) การศึกษาด้านเอกสาร(Documentary Research) การศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ(primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ(Secondary Source) การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interviews) และแบบสอบถาม(questionnaire) เพื่อศึกษาการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง คือพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และน่าน รวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ซึ่งข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยเสนอผลข้อมูลแยกเป็น ๓ หัวข้อ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ ๑ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ตอนที่ ๒ ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ตอนที่๓ วิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ส่วนที่๑ ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ ๔.๑
จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๑๗๑	๔๒.๗๕
หญิง	๒๒๙	๕๗.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒๕ รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๑๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๗๕

ตารางที่ ๔.๒
จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๕	๑.๒๕
๒๐ - ๓๐ ปี	๕๔	๑๓.๕๐
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๒๙	๓๒.๒๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๑๖	๒๙.๐๐
๕๑ - ๖๐ ปี	๕๔	๑๓.๕๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๔๒	๑๐.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๕ รองลงมามีอายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๐๐ และมีอายุ ๒๐ - ๓๐ ปีและ ๕๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๕๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓

จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามสถานภาพการสมรส

สถานภาพการสมรส	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๘๕	๔๖.๒๕
สมรส	๑๙๓	๔๘.๒๕
หม้าย/หย่าร้าง	๒๒	๕.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน ๑๙๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๒๕ รองลงมาสถานภาพโสด จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒๕ และสถานภาพหม้าย/หย่าร้าง จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๕๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔

จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	๐	๐.๐๐
มัธยมศึกษา	๑๔	๓.๕๐
ประกาศนียบัตร/อนุปริญญา	๑๗	๔.๒๕
ปริญญาตรี	๒๕๐	๖๒.๕๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๑๙	๒๙.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕๐ รองลงมาระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๕ และระดับประกาศนียบัตร/อนุปริญญา จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๒๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕

จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
พนักงานบริษัทเอกชน	๑๐๘	๒๗.๐๐
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๑๒๘	๓๒.๐๐
รับจ้างทั่วไป	๑๔	๓.๕๐
ธุรกิจส่วนตัว	๘๓	๒๐.๗๕
แม่บ้าน	๙	๒.๒๕
นักเรียน/นักศึกษา	๑๕	๓.๗๕
อื่นๆ (โปรดระบุ)	๔๓	๑๐.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐๐ รองลงมาอาชีพพนักงานบริษัทเอกชนจำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๐ และอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖

จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามระดับรายได้ต่อเดือน

ระดับรายได้ต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๒๔	๖.๐๐
๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท	๓๒	๘.๐๐
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๓๕	๘.๗๕
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔๖	๑๑.๕๐
๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐บาท	๖๐	๑๕.๐๐
๒๕,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท	๖๒	๑๕.๕๐
๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๑๔๑	๓๕.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๑๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๕ รองลงมามีรายได้ ๒๕,๐๐๑ -

๓๐,๐๐๐ บาทจำนวน ๖๒คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕๐ และมีรายได้ ๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐บาท จำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗

จำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามภูมิลำเนามาท่องเที่ยว

จังหวัด		จำนวน	ร้อยละ
ภาคเหนือ			
	เชียงใหม่	๑๘	๔.๕๐
	เชียงราย	๔๘	๑๒.๐๐
	แพร่	๑๖	๔.๐๐
	แม่ฮ่องสอน	๑	๐.๒๕
	น่าน	๓๖	๙.๐๐
	พะเยา	๒๓	๕.๗๕
	ลำปาง	๙	๒.๒๕
	ลำพูน	๔	๑.๐๐
	อุตรดิตถ์	๒	๐.๕๐
รวม		**๑๕๗**	**๓๙.๒๕**
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
	ขอนแก่น	๒	๐.๕๐
	นครราชสีมา	๒	๐.๕๐
	มหาสารคาม	๑	๐.๒๕
	มุกดาหาร	๑	๐.๒๕
	ศรีสะเกษ	๒	๐.๕๐
	อุบลราชธานี	๒	๐.๕๐
รวม		**๑๐**	**๒.๕๐**
ภาคกลาง			
	กรุงเทพมหานคร	๘๔	๒๑.๐๐
	เพชรบุรี	๔	๑.๐๐
	เพชรบูรณ์	๑๒	๓.๐๐
	กำแพงเพชร	๖	๑.๕๐
	ชัยนาท	๒	๐.๕๐

	นครสวรรค์	๑๑	๒.๗๕
	นนทบุรี	๑๒	๓.๐๐
	ประจวบคีรีขันธ์	๒	๐.๕๐
	พิษณุโลก	๒๒	๕.๕๐
	ราชบุรี	๕	๑.๒๕
	ลพบุรี	๒	๐.๕๐
	สมุทรปราการ	๓	๐.๗๕
	สมุทรสาคร	๑	๐.๒๕
	สิงห์บุรี	๔	๑.๐๐
	สุโขทัย	๑	๐.๒๕
	สุพรรณบุรี	๑	๐.๒๕
	อยุธยา	๕	๑.๒๕
	อ่างทอง	๑๒	๓.๐๐
รวม		**๑๘๙**	**๔๗.๒๕**
ภาคตะวันออก			
	ฉะเชิงเทรา	๑	๐.๒๕
	ชลบุรี	๑๒	๓.๐๐
	ระยอง	๒	๐.๕๐
รวม		**๑๕**	**๓.๗๕**
ภาคใต้			
	ตรัง	๙	๒.๒๕
	พัทลุง	๑๐	๒.๕๐
	ยะลา	๑	๐.๒๕
	สงขลา	๖	๑.๕๐
	รวม	**๒๖**	**๖.๕๐**
ต่างประเทศ			
	สหรัฐอเมริกา	๓	๐.๗๕
รวม		**๓**	**๐.๗๕**
รวมทั้งหมด		**๔๐๐**	**๑๐๐.๐๐**

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ภาคกลางจำนวน ๑๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๕ รองลงมามีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือ จำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๕ และภาคใต้ จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐ ตามลำดับ เมื่อจำแนกออกเป็นรายจังหวัดพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๐ รองลงมาภูมิลำเนาอยู่ที่เชียงราย จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๐๐ และภูมิลำเนาอยู่ที่น่าน จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๐ ตามลำดับ

๔.๒ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ข้อมูลกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านความตระหนัก ๒) ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ ๓) ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ ๔) ด้านความจำเป็น และ๕) ด้านความรับผิดชอบ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละข้อ นำเสนอข้อมูลในรูปของตารางประกอบคำบรรยาย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจำแนกรายด้าน

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านความตระหนัก	๔.๗๔	๐.๖๗	มากที่สุด
๒. ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ	๔.๗๑	๐.๖๔	มากที่สุด
๓. ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ	๔.๒๙	๑.๐๓	มาก
๔. ด้านความจำเป็น	๔.๗๔	๐.๖๔	มากที่สุด
๕. ด้านความรับผิดชอบ	๔.๗๗	๐.๕๘	มากที่สุด
รวม	**๔.๖๕**	**๐.๗๑**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักท่องเที่ยวมีกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = ๔.๖๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักท่องเที่ยวมีกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ยกเว้นด้านการเล็งเห็นความสำคัญอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๙

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านความตระหนัก

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ควรมีการสื่อความหมายเพื่อให้ผู้มาเยือนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัดและชุมชน	๔.๗๕	๐.๖๖	มากที่สุด
๒. ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาสถานที่รอบวัดและชุมชนอย่างเพียงพอ	๔.๖๒	๐.๗๓	มากที่สุด
๓. รัฐควรทุ่มงบประมาณเพื่อให้งานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ	๔.๖๘	๐.๘๐	มากที่สุด
๔. ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน	๔.๘๑	๐.๕๓	มากที่สุด
๕. ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง	๔.๗๗	๐.๕๙	มากที่สุด
๖. เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด	๔.๗๔	๐.๗๗	มากที่สุด
๗. วัดและชุมชน ควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง	๔.๘๑	๐.๖๒	มากที่สุด
รวม	**๔.๗๔**	**๐.๖๗**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ ด้านความตระหนัก โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ =๔.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน และวัดและชุมชนควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง ($\bar{x}$ = ๔.๘๑) รองลงมา คือ ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง ($\bar{x}$ =๔.๗๗)และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาสถานที่รอบวัดและชุมชนอย่างเพียงพอ ($\bar{x}$ =๔.๖๒)

ข้อเสนอแนะการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ด้านความตระหนัก สรุปประเด็นได้ดังนี้ วัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ มุ่งเน้นให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมของล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรอนุรักษ์และปลูกฝังลูกหลานให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชน

นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า การจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนนั้นไม่ควรใช้กฎหมายมาเป็นข้อบังคับให้มาก เพราะชุมชนและวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดนั้นมีความงดงามอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว ถ้ามีกฎระเบียบมาบังคับมากเกินไปจะดูไม่เป็นธรรมชาติ ดังนั้นควรจะส่งเสริมให้ความรู้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องมากกว่า เช่นมีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญวัฒนธรรมของล้านนา

ตารางที่ ๔.๑๐

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง	๔.๙๕	๐.๒๗	มากที่สุด
๒. ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว	๔.๙๖	๐.๒๐	มากที่สุด
๓. การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ จะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่คิดและเราสามารถกระทำได้ด้วยตนเอง	๔.๘๓	๐.๖๑	มากที่สุด
๔. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรทำควบคู่ไปกับการขอความร่วมมือให้ช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวด้วย	๔.๗๕	๐.๖๘	มากที่สุด
๕. ทุกคนควรมีความรับผิดชอบและยึดมั่นในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว	๔.๗๕	๐.๕๖	มากที่สุด

๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะต้องมีการร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและชุมชนเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ	๔.๖๐	๐.๗๙	มากที่สุด
๗. ท่านเข้าร่วมการประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นประจำ	๔.๑๒	๑.๓๗	มาก
รวม	**๔.๗๑**	**๐.๖๔**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด($\bar{x}$ =๔.๗๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว($\bar{x}$ = ๔.๙๖) รองลงมา คือ ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง($\bar{x}$ = ๔.๙๕)และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ท่านเข้าร่วมการประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นประจำ($\bar{x}$ =๔.๑๒)

ข้อเสนอแนะการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ สรุปประเด็นได้ดังนี้ วัดและชุมชนควรปลูกฝังให้เยาวชนและนักท่องเที่ยวมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม และรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย โดยผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมปฏิบัติ อาทิเช่นจัดโครงการอาสาพัฒนาหวงแหนวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวดูแลรักษาไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ควรมีการส่งเสริมและควรมีการให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ. เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำงานในทุก ๆ ด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านการเล็งเห็นความสำคัญ

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ	๔.๔๙	๐.๙๔	มาก
๒. ควรร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง	๔.๓๙	๐.๙๑	มาก
๓. ท่านเคยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว	๓.๕๘	๑.๓๕	มาก

๔. ท่านคิดว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรทำและเผยแพร่	๔.๔๘	๐.๘๖	มากที่สุด
๕. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	๔.๖๓	๐.๘๕	มาก
๖. ควรมีการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบังคับใช้กฎหมายเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว	๓.๘๑	๑.๔๙	มาก
๗. ควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย	๔.๖๓	๐.๘๒	มากที่สุด
รวม	**๔.๒๙**	**๑.๐๓**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ =๔.๒๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ($\bar{x}$ =๔.๖๓) รองลงมา คือ ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ ($\bar{x}$ = ๔.๔๙)และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ท่านเคยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ($\bar{x}$ =๓.๕๘)

ข้อเสนอแนะการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ สรุปประเด็นได้ดังนี้ วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเพื่อเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ และพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชน นอกจากนั้นผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้เกิดโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ คนในชุมชนต้องรักและศรัทธาช่วยเหลือกันควรมีกิจกรรมร่วมกับชุมชน ต้องมีการพัฒนาข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างและพัฒนา รวมทั้งปลูกฝังให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา เช่นมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ตารางที่ ๔.๑๒

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความจำเป็น

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทำให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกาพื้นฐานและข้อตกลง ในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน	๔.๘๑	๐.๕๓	มากที่สุด
๒. ภาครัฐควรมีการสนับสนุนทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยว	๔.๗๕	๐.๖๕	มากที่สุด
๓. ภาคเอกชนควรมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย	๔.๗๗	๐.๕๗	มากที่สุด
๔. การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	๔.๕๔	๑.๐๗	มากที่สุด
๕. การประสานงานภายในหน่วยงานของชุมชน เป็นสิ่งที่จะต้องมีหน่วยงานกลางที่จะเข้ามาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ	๔.๖๙	๐.๖๗	มากที่สุด
๖. การประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสิ่งสำคัญคือการได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด	๔.๗๘	๐.๕๓	มากที่สุด
๗. สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน	๔.๘๔	๐.๔๙	มากที่สุด
รวม	**๔.๗๔**	**๐.๖๔**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด($\bar{x}$ =๔.๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน ($\bar{x}$ = ๔.๘๔) รองลงมา คือ กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทำให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกาพื้นฐานและข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน($\bar{x}$ = ๔.๘๑)และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว($\bar{x}$ =๔.๕๔)

ข้อเสนอแนะการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความจำเป็น สรุปประเด็นได้ดังนี้ ต้องทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่บ่มเพาะความสุข ปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน ให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ วัดและชุมชนควรตั้งกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องและเป็นเชิงการอนุรักษ์ด้วย การพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะก่อให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องและสร้างสรรค์ เพื่อรักษาไว้ให้เป็นสมบัติของชุมชนและประเทศชาติต่อไป ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะบ่งบอกความเป็นชาติพันธ์ของคนเราได้และยังบ่งบอกถึงขนมธรรมเนียมประเพณีของชุมชนคนล้านนา

ตารางที่ ๔.๑๓

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความรับผิดชอบ

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ท่านส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นประจำ	๔.๒๘	๑.๒๓	มาก
๒. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	๔.๗๘	๐.๕๑	มากที่สุด
๓. ท่านรู้สึกภูมิใจเมื่อเห็นความสะอาดและสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดูแลและรักษาได้เป็นอย่างดี	๔.๘๔	๐.๕๑	มากที่สุด
๔. การช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบสังคมร่วมกันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว	๔.๘๙	๐.๓๗	มากที่สุด
๕. การเปิดให้เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวควรจะต้องคำนึงถึงปริมาณของนักท่องเที่ยว	๔.๘๓	๐.๕๒	มากที่สุด
๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยว	๔.๘๘	๐.๔๘	มากที่สุด
๗. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ	๔.๘๘	๐.๔๖	มากที่สุด
รวม	**๔.๗๗**	**๐.๕๘**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความรับผิดชอบโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด($\bar{x}$ =๔.๗๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบสังคมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ($\bar{x}$ =๔.๘๙) รองลงมาคือ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ($\bar{x}$ = ๔.๘๘)และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ท่านส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นประจำ ($\bar{x}$ =๔.๒๘)

ข้อเสนอแนะการพัฒนาจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ด้านความรับผิดชอบ สรุปประเด็นได้ดังนี้ วัดและชุมควรมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างดี ทำการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย ติดป้ายเตือนและมีเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน นอกจากนั้นหน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนการดำเนินงาน วัดและชุมชนควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนในท้องถิ่นใกล้วัดควรร่วมกันเข้าวัดและเมื่อมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาควรร่วมมือกันพัฒนาวัดและจัดงานช่วยกัน ควรจริงจังในการร่วมมือกันของทุกฝ่าย ทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชนไม่เห็นเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะทุกคนคือเจ้าของร่วมกันควรช่วยเหลือดูแลและปกป้องแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นประโยชน์สืบต่อไปในภายภาคหน้า ควรมีการจัดทำข้อมูลและสร้างความเข้าใจถึงวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งสำคัญ โดยเริ่มต้นจากการจัดงานให้คนในชุมชนเข้าใจ ใส่ใจ และ ตระหนักถึงคุณค่าของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอันดับแรก ก่อนจะส่งสารให้กับนักท่องเที่ยว เพราะถ้าคนในท้องที่ไม่รัก ไม่เข้าใจ และไม่ภูมิใจในความเป็นล้านนาแล้ว การประชาสัมพันธ์ใด ๆ ก็มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่อ่อนด้อย

๔.๒ ผลการศึกษาตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๔.๒.๑ จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว ของจังหวัดเชียงราย กล่าวว่า[5] เกี่ยวกับนโยบายของและแนวทางในการบริหารจัดการและพัฒนาให้เป็นพื้นที่ดึงดูดของนักท่องเที่ยวโดยภายในวัดนั้นต้องมีความสะอาด ร่มรื่น ต้องมีความสงบ อย่าให้มีเสียงหรือสิ่งรบกวนใดๆ มากเกินไป และในการสร้างศาสนวัตถุนั้นควรสร้างให้มีประโยชน์ ต้องอย่าสร้างทัศนะอุจาด คือสิ่งที่ดูแล้วไม่เหมาะสมต่อวัดวาอาราม นอกจากนั้นควรมีการส่งเสริมให้องค์กรหรือว่าหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมกับวัดนั้น สิ่งที่สำคัญประการแรกคือ เจ้าอาวาสนั้นต้องมีความใจกว้างเปิดเป็นสาธารณะสถาน และจะต้องมีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ต่อองค์กรหรือว่าหน่วยงานอื่นๆ ที่เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุน

สำหรับวัดแต่ละแห่งควรมีสิ่งที่ดึงดูดผู้คน ซึ่งปัจจุบันเป็นเรื่องของโบราณสถานหรือโบราณวัตถุของพื้นที่และมีประเพณีวัฒนธรรม ในขณะเดียวคนในพื้นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของพื้นที่และจะต้องมีความสะอาดร่มรื่นภายในวัดหรือสถานที่นั้นๆ โดยเฉพาะในบางสถานที่การจัดการเรื่องความสะอาดของห้องน้ำหรือห้องสุขานั้นยังไม่มีความสะอาดเท่าที่ การจัดเก็บขยะนั้นยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร จะต้องมีการจัดระบบในเรื่องของขยะและความสะอาดของห้องน้ำให้มากขึ้น

สำหรับด้านการบริการแก่นักท่องเที่ยวนั้น โดยเฉพาะในเรื่องของมัคคุเทศก์ แต่ละวัดยังไม่มีมัคคุเทศก์ค่อยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่ในส่วนสถานที่พักผ่อนนั้นบางวัดมีแต่บางสถานที่ในเรื่องของร้านค้าบริการนั้นไม่มีให้บริการ

ปัญหาอุปสรรค การคมนาคมการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาไหว้สักการบูชา และสถานที่ในการต้อนรับยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร สิ่งที่สำคัญคือเจ้าของสถานที่ เช่น เจ้าอาวาส ควรจะต้องมีการดำเนินงานที่มีความสุจริต โปร่งใส ไม่ควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว จุดเด่นและโอกาสจังหวัดเชียงรายนั้นมีจุดเด่นอยู่หลายประการ เช่น ดินดี ปลูกอะไรก็มีโอกาสที่จะได้ผลผลิตดี น้ำดี มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี และไม่แห้งแล้งจนเกินไป อากาศดี โดยเฉพาะตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ถึงกุมภาพันธ์ อากาศของเมืองเชียงรายจะมีอากาศที่ดีเย็นสบายๆ เป็นจุดเด่นๆ ของเมืองเชียงรายเลยก็ว่าได้ โอกาสดี เมื่อมีดินดี น้ำดี อากาศดี ก็จะเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเมืองเชียงรายเลยเป็นจุดเด่น และโอกาสของเมืองเชียงราย

แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม แต่การอนุรักษ์นั้นไม่ควรที่จะไปขัดกับการพัฒนา และการพัฒนาก็ไม่ควรจะไปขัดแย้งกับการอนุรักษ์เช่นกัน ในการพัฒนานั้นก็ต้องพัฒนาให้ถูกทิตถูกทาง

---

[5] สัมภาษณ์เชิงลึก พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค ๖,เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ท่านกล่าวว่า[1] “ “ตามปกติทางวัดก็ดำเนินการโดยเปิดวัดให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มีจิตศรัทธามากราบไหว้สักการะ หรือชมวัดทุกวันไม่มีวันหยุด โดยจะเปิดวัดตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐-๑๘.๐๐ น. และทางวัดจะมีป้ายแนะนำวัด ซึ่งทางเทศบาลนครเชียงรายจัดทำให้ แต่เป็นเพียงบอกว่าในวัดมีอะไร ยังไม่มีรายละเอียดมากนัก ดังนั้นทางวัดจึงได้จัดคนไว้บริการไว้ที่ศาลาบาตร (ศาลาลาย) ทิศใต้ของพระอุโบสถ ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ แต่เป็นผู้สูงอายุ ยังไม่มีอาสาสมัครมาบริการ”และในปัจจุบันทางวัดดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองจากปัจจัยการทำบุญของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัดและ“ไม่มีความต้องการใด ๆ เนื่องจากเคยเสนอไป ไม่เคยได้รับแม้แต่ครั้งเดียว ทางวัดจึงดำเนินการเองทั้งหมด

สำหรับการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นจังหวัดแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรเน้นที่กระบวนการให้ความรู้ด้านศิลปะต่างๆ ของแต่ละวัดให้ปรากฏชัดแก่ผู้เข้าชม เข้าเที่ยว เผยแพร่ศิลปะ ขายศิลปะ ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุไปด้วย ไม่ใช่ขายแต่ศิลปะใหม่ ๆ อย่างเดียวเช่นปัจจุบัน ทางราชการควรมีนโยบายด้านการสร้างมัคคุเทศก์ไปประจำวัดต่าง ๆ ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แล้วให้ความรู้โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดเหล่านั้นแก่มัคคุเทศก์เหล่านั้นอย่างชัดแจ้ง ถูกต้อง

นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมว่าสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา นั้น ควรมีการจัดการทำแผนการพัฒนาให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ประการแรกคือการปรับปรุงในเรื่องของความสะอาดภายในวัดของแต่ละวัด ภูมิทัศน์ต่างๆภายใน และควรหาคนดูแลภายในวัด

พระครูสุธีวรกิจ (พระมหาศักดา วิสารโท)เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเชียงรายและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์กล่าวว่า[2] อดีตที่ผ่านมาทางวัดพระสิงห์นี้ เป็นวัดเก่าแก่ตามประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลปกรรมหลายอย่างซึ่งถือว่าเป็นมรดกของชาติ แต่ภาครัฐไม่ให้ความสนใจเลย โดยวัดดำเนินการเอง ทางวัดดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของเมืองเชียงรายทางวัดจัดการเองบริหารจัดการโดยให้คณะกรรมการวัดมาอยู่ประจำ ไว้บริการดอกไม้ธูปเทียน และข้อมูลพื้นฐาน รวมถึงพัฒนาพระอุโบสถให้สะอาดน่ากราบไหว้ สงบ และทางวัดยังต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากนโยบายของภาครัฐ คือ“ต้องการให้ส่วนราชการหรือภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสถานที่ให้พร้อมกว่านี้แก่นักท่องเที่ยว ประชาชนที่เข้ากราบไหว้พระประธานในพระอุโบสถซึ่งเป็นพระพุทธปฏิมาศิลปะล้านนา ชมพระอุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมแบบ

---

[1] สัมภาษณ์ พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.

[2] สัมภาษณ์พระครูสุธีวรกิจ (พระมหาศักดา วิสารโท)เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.

ล้านนาไทยสมัยเชียงแสน และสิ่งสำคัญที่นักท่องเที่ยวสนใจคือบานประตูหลวง ทำด้วยไม้แกะสลักจิตกรรมอย่างประณีตวิจิตรบรรจง เป็นปริศนาธรรมระดับปรมัตถ์ ออกแบบโดยศิลปินเอกผู้มีผลงานเป็นที่กล่าวขานในระดับโลก นามว่า “อ.ถวัลย์ ดัชนี” และต่อไปการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การมีมัคคุเทศก์ประจำวัดต่างๆของจังหวัดเชียงรายที่ได้รับการอบรมจากภาครัฐเพื่อจะได้ฝึกลูกหลานให้มีองค์ความรู้ในท้องถิ่นของตนเองและรู้จักคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดถึงให้เขาได้รู้จักประวัติศาสตร์ล้านนาให้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริการกับนักท่องเที่ยวกับทางวัดด้วย

สรุปจากการสัมภาษณ์ พระเถระในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเน้นในเรื่องความสะอาด ร่มรื่น ความสงบ แต่ยังขาดการจัดการด้านความรู้เกี่ยวกับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากวัดส่วนใหญ่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองจากปัจจัยทำบุญของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัด และอีกประการหนึ่ง ราชการมีระเบียบกลไกมากและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ต่อเนื่อง สิ่งที่ทางวัดต้องการที่จะให้ภาครัฐส่งเสริม คือ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบชัดเจนและควรเชื่อมองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ให้มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์อย่างเท่าเทียมกันทั้งจังหวัด

ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดเชียงราย พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี กล่าวว่า[3] ในปัจจุบันช่วงระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา ในจังหวัดเชียงรายยังไม่มีการเข้าไปช่วยเหลือหรือร่วมบริหารจัดการกับวัดต่างๆ ที่เป็นวัดท่องเที่ยว เนื่องจากปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณจำกัด จึงให้แต่ละวัดดำเนินการกันเอง เพราะแต่ละวัดมีศักยภาพในการบริหารจัดการเองอยู่แล้ว และคาดว่าในอนาคตจะมีแนวโน้มที่ทาง ททท.จะเข้าไปช่วยเหลือด้านบุคลากรคือรับสมัครจิตอาสาเข้าไปช่วยบริการนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างชาติและนโยบายหลักในขณะนี้คือ การส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยดูแล ให้ความปลอดภัย และข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่ทั่วถึง งบประมาณที่ได้สำหรับการจัดการด้านนี้มีจำกัด เช่น การจ้างผู้เกษียณอายุราชการ หรือ ปราชญ์ท้องถิ่น ไปประจำยังสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่างๆ ยังไม่เพียงพอ ดังนั้น จึงมีนโยบายให้ชุมชนแต่ละแห่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารร่วมกับทางวัดหรือพุทธสถานต่างๆ ส่วน ททท.เชียงราย เบื้องต้นก็ช่วยประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะกลุ่มชาวต่างชาติ เนื่องจากทางวัดยังขาดบุคลากรที่จะสื่อสารภาษาต่างประเทศกับคนต่างชาติ และการเข้าไปดูแลเป็นบางครั้งด้านความปลอดภัยจะประสานกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่นั้นๆ เป็นหลักปัจจุบันภาครัฐมีนโยบายและพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวโดยดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเป็นกลุ่มจังหวัด แล้วเชื่อมโยงกันในกลุ่มภาคเหนือล้านนา สิ่งสำคัญคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ในอนาคตภาครัฐมีนโยบาและพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะอนุรักษ์

---

[3] สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

วัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ โดยยึดยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย และยุทธศาสตร์พัฒนาภาคเหนือตอนบน เป็นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของเชียงราย

นายอมร กิตติกวางทอง[4] กล่าวว่า ควรมีการจัดการแบบบูรณาการจัดการแบบมีส่วนร่วมของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น วัด กับ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นๆ ร่วมถึงกรรมการภายในวัดประชาขนในพื้นที่ ให้มีการบริหารร่วมกัน วัดควรเปิดกว้างต่อหน่วยงานต่างๆ เพื่อมาช่วยในการบริหารจัดการต่างๆ และส่งเสริมให้เด็กที่เรียนอยู่โรงเรียนที่ใกล้ควรรู้เรื่องของประวัติศาสตร์ของวัดนั้นๆ เพื่อมาเป็นมัคคุเทศก์ในวันหยุดราชการ ควรมีการปรับปรุงเรื่องของภูมิทัศน์ต่างๆ ภายในวัดให้มีความเป็นระบบระเบียบและให้เหมาะสมกับสถานที่ วัดหรือสถานที่จะต้องเปิดกว้างเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยจัดทำแผนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายใน ด้านสถานที่ควรมีการเตรียมความพร้อมต่อการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เรื่องของความสะอาดภายในแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์นั้นคนในพื้นที่ควรรู้เรื่องของประวัติศาสตร์ของตนเองเพื่อที่จะเป็นกระบอกเสียงอีกหนึ่งในการประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมว่า ในอนาคตต้องมีการรักษาสถาปัตยกรรมดั่งเดิมไว้เป็นเอกลักษณ์ของวัด ควรให้การประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนา สำหรับเจ้าอาวาส จะต้องเป็นผู้ที่เปิดกว้างให้องค์กรหรือหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมและอนุรักษ์

นายสุรพล แสงแก้ว ประธานชุมชนวัดพระแก้ว กล่าวว่า[6] อดีตที่ผ่านมาทางวัดพระแก้วเน้นการพัฒนาวัดให้มีความสวยงาม แต่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของทางล้านนาเอาไว้ นอกจากนี้ยังต้องการปรับปรุงในเรื่องของภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมต่างๆภายในวัดให้มีความเหมาะสมและสวยงาม โดยเฉพาะในเรื่องของความสะอาดภายในบริเวณวัดรวมถึงความสะอาดของห้องน้ำห้องสุขา อยากให้มีการส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนจัดทำแผนการบริหารจัดการและพัฒนา

วัดยังไม่มีมัคคุเทศก์ที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย ควรมีการติดป้ายเตือนและมัคคุเทศก์อาจเป็นคนในชุมชนที่มาช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน ทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชนไม่เห็นเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะทุกคนคือเจ้าของร่วมกันควรช่วยเหลือดูแลปกป้องเพื่อเป็นประโยชน์สืบต่อไปในภายภาคหน้า ข้อมูล และความเข้าใจถึงวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ

---

[4] สัมภาษณ์ นายอมร กิตติกวางทอง, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

[6] สัมภาษณ์นายสุรพล แสงแก้ว ประธานชุมชนวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย.

สรุปผลการสัมภาษณ์ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดเชียงราย พบว่า ในระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมาภาครัฐประชารัฐประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวประเทศเป็นการพัฒนาที่ผ่านมาเฉพาะตัวยุทธศาสตร์ที่นำเข้าสู่ภาคปฏิบัติไม่ได้มาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอมีงบจ้างผู้เกษียณอายุราชการเข้าประจำการให้ความรู้เชิงวัฒนธรรม สิ่งที่แต่ละวัดขาดแคลน คือบุคลากรที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นข้อเร่งด่วนที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงรายจะได้ดำเนินการต่อไป

สรุปภาพรวมของจังหวัดเชียงราย ที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดเชียงรายภาคส่วนชุมชนที่เป็นวัดสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมายและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมาวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกันเอง อาศัยทุนบริจาคจากนักท่องเที่ยวและโยมอุปัฐฐากวัดเป็นสำคัญ โดยมีคณะกรรมการของวัดและชุมชนร่วมบริหารจัดการ ส่วน หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นก็ไม่สามารถนำงบประมาณเข้าสนับสนุนได้เนื่องด้วยข้อกฎหมายต่างๆ งบประมาณมีจำกัด

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมีการบูรณาการกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งด้านภาษาอังกฤษแก่เยาวชนให้มีองค์ความรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมต่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จัดโครงการสอนภาษาอังกฤษแก่ พระนิสิตและเยาวชนในท้องถิ่นให้มีความแตกฉานในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวด้านภาษาอังกฤษ และ ทุกโครงการและกิจกรรมที่จังหวัดเชียงรายจัดขึ้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้ใช้งบประมาณของภาครัฐแต่อย่างใด จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เบื้องต้นแล้ว พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงเป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่สามารถนำลงสู่ภาคปฏิบัติได้และในขณะเดียวกันจังหวัดเชียงรายยังต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนในด้านการอบรมมัคคุเทศก์ให้มีองค์ความรู้แตกฉานด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาษาอังกฤษ โดยถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันและมีมัคคุเทศก์ประจำตามวัดต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย

๔.๒.๒ จังหวัดน่าน

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระชยานันทมุนี ผศ.ดร. กล่าวว่า[5] ที่ผ่านมาบทบาทของภาครัฐและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับวัดพระธาตุแช่แห้ง ส่วนใหญ่แล้วทางวัดเป็นผู้เชิญภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เนื่องจากเดิมไม่มีเดิมไม่มีแนวทางการดำเนินงาน ทางวัดจึงจัดระบบร่วมกับทางจังหวัดและหน่วยงานอื่น จัดทำแผนแม่บทพัฒนาจัดการพระธาตแช่แห้งพระอารามหลวงเมื่อ ๑๗ ปีก่อนคือตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ และพัฒนาถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีแผนแม่บทฯ จึงทำให้มีการพัฒนาพระธาตุแช่แห้งอย่างต่อเนื่องจากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชนและภาควัด จึงทำให้บริบททางกายภาพของวัดพระธาตุแช่แห้งชัดเจนขึ้นแต่ยังรักษาความเป็นล้านนา แผนและรูปแบบของภาครัฐจะลงไปในภาคเอกชนในการบริการจัดการอื่นๆมากหากมีการสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เน้นท้องถิ่นจะดีมาก จากผลของการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของวัดได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและประชาชนมากขึ้นเนื่องวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นวัดประจำปีเกิดของนักษัตรปีกระต่ายและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในศิลปะวัฒนธรรมของล้านนามากขึ้น ปัจจุบันทางวัดมีความต้องการการสนับสนุนด้านการพัฒนาควบคู่ไปกับนโยบายของภาครัฐโดยมีส่วนร่วมมุ่งเน้นในด้านศิลปะวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆจากภาครัฐเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตเห็นด้วยกับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนาโลกโดยบูรณาการกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

พระสุนทรมุนี วัดมิ่งเมือง กล่าวว่า[6] ที่ผ่านมาภาครัฐยังให้ความสำคัญและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวน้อยมาก แต่หลังจากนั้นที่มีประกาศนโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ทางวัดมิ่งเมืองได้รับการสนับสนุนในเชิงของการแนะนำการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในระดับหนึ่งแต่ยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนใหญ่ทางวัดดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองร่วมกับชุมชน เพราะจังหวัดน่านมีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาก่อนที่รัฐบาลจะประกาศนโยบายการทาองและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ จากการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวที่วัดดำเนินการเอง สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้วัดเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว วัดมีการพัฒนาด้านต่างๆของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านคณะกรรมการวัดและชุมชนจึงเกิดแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดเองและสิ่งที่ทางวัดต้องการจากภาครัฐ คือ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่านประจำที่วัด โดยมีการจัดทำพื้นที่ในวัดมิ่งเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว เช่น จัดทางเดินสำหรับผู้พิการให้มีความสะดวกรวมถึงการจัดการ

---

[5] สัมภาษณ์ พระชยานันทมุนี ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

[6] สัมภาษณ์พระสนทรมุนี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อำเภอเมือน่าน จังหวัดน่าน

ห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้พิการแยกจากนักท่องเที่ยวปกติด้วยงบประมาณของวัดจากเงินทำบุญบริจาคของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ปัจจุบันสิ่งที่ได้รับจากภาครัฐ คือ การท่องเที่ยวของจังหวัดน่านเข้าไปแนะนำการจัดระบบการท่องเที่ยวในวัดและช่วยในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของวัดมิ่งเมืองเท่านั้น ซึ่งทางวัดต้องการให้มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวต่างเข้าชมวัดค่อนข้างมากโดยวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนอย่างเต็มรูปแบบเป็นไปอย่างต่อเนื่องและภาครัฐควรมีแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัดวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

สรุปจากการสัมภาษณ์ พระเถระในพื้นที่จังหวัดน่าน พบว่า วัดพระธาตุแช่แห่งพระอารามหลวงเป็นอีกหนึ่งวัดที่ไม่ได้รับสนับสนุนในโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาในทางตรงแต่อย่างใด ที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวอยู่เป็นลักษณะที่ทางวัด เป็นผู้เชิญหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่นๆเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และประกอบกับวัดได้ดำเนินจัดทำแผนแม่บทฯมาเป็นระยะเวลากว่า ๑๗ ปีที่ผ่านมาโดยรวมทางวัดไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยทั้งสามยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การบริการจัดการท่องเที่ยว ที่ภาครัฐกำหนดเป็นเรื่องที่ดีมีการพัฒนาในระดับประเทศเมื่อนำลงสู่ภาคปฏิบัติรัฐบาลจะต้องพัฒนาระบบอีกหลายประการ

นางนาถนรี ธนะปัญโญ หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน กล่าวว่า[7] ในประเด็นของนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาในพื้นที่จังหวัดน่าน จะเป็นลักษณะของการปฏิบัติตามกลไกของภาครัฐเป็นสำคัญยึดแผนพัฒนาท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์“ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐาน ความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและกระจายได้สู่ประชาชน ทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน”ซึ่งกำหนดเป็นภาพรวมของประเทศจากเป้าประสงค์การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุลการกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ทุกพื้นที่ทุกภาคส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานอัตลักษณ์และวิถีไทย ที่ไม่ได้เจาะจงการท่องเที่ยวเฉพาะด้าน ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ นั้นในภาคปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ ที่ผ่านมาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการ

---

[7] สัมภาษณ์นางนาถนรี ธนะปัญโญ หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดน่านอย่างเต็มรูปแบบเนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอและมีกลไกระเบียบต่างๆหลายขั้นตอน ทาง ททท.จังหวัดน่านจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ให้กับวัดสำคัญๆในจังหวัดน่านเป็นหลักในอนาคตต่อไปคาดว่าจะมีสัญาณที่ดีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด

นางกันตินันท์ เจดีนันท์ กล่าวว่า[8] ในส่วนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน ที่ผ่านมาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละแห่งจะเป็นการดำเนินการโดยชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทาง อบต. ไม่ได้เข้าไปร่วมจัดการเนื่องจากมีงบประมาณจำกัด และแต่ละวัดมีต้นทุนเดิมของวัดที่เข้มแข็งโดยชุมชน ทาง อบต. มีส่วนร่วมในรูปแบบของการจัดโครงการร่วมกันโดยให้วัดและชุมชนทำโครงการเสนอเข้า อบต.เพื่อที่จะบรรจุโครงการเหล่านั้นไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปี ในฐานะที่เป็นองค์กรของรัฐมีส่วนสนับสนุนร่วมคิดร่วมทำกับชุมชน ส่งเสริมในการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชน การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและด้านความปลอดภัย สำหรับในอนาคตต้องยึดตามนโยบายของรัฐเป็นสำคัญมาสามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัวเนื่องงบประมาณมีจำกัด

สรุปผลการสัมภาษณ์ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดน่าน พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ นั้นในภาคปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เนื่องจากที่ผ่านมาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดน่านอย่างเต็มรูปแบบเนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอและมีกลไกระเบียบต่างๆหลายขั้นตอน ทาง ททท.จังหวัดน่านจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ให้กับวัดสำคัญๆในจังหวัดน่านเป็นหลักในอนาคตต่อไปคาดว่าจะมีสัญญาณที่ดีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด

สรุปภาพรวมของจังหวัดน่าน นโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐ พบว่าจังหวัดน่านเป็นอีกหนึ่งจังหวัดในภาคเหนือที่มีกี่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและได้ดำเนินการจัดการมาโดยลำดับและวัดต่างๆในจังหวัดน่านได้ดำเนินการจัดการเองโดยการนำของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด ส่วนในการให้การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนวัดแต่ละแห่งจะเป็นผู้ดึงองค์กรภาครัฐเข้าไปร่วมดำเนินการในรูปของการทำงานร่วมกับวัด การให้คำแนะนำด้านการจัดการและส่งเสริมในการประชาสัมพันธ์โดย ททท. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนตาม

---

[8] สัมภาษณ์นางกันตินันท์ เจดีนันท์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.

กลไกของ อปท.คือ ทางวัดและชุมชนจะต้องเขียนโครงการเข้าไปบรรจุในแผนปฏิบัติการของ อปท.ในงบประมาณที่ไม่มากและไม่มีงบประมาณที่จัดสรรโดยตรงจากภาครัฐ และสิ่งที่ทางวัดต้องการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐ คือ การอบรมองค์ความรู้ให้กับมัคคุเทศก์ทางศิลปวัฒนธรรม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของแต่วัดที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษพื้นฐาน ในส่วนที่ภาครัฐได้ประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยนั้นถือได้ว่ามีการพัฒนาด้านยุทธศาสตร์การท่องประเทศเมื่อลงสู่ภาคปฏิบัติยังมีข้อติดขัดอยู่มาก เช่น การสื่อสารกับท้องถิ่น กระบวนการขั้นตอนต่างๆ ไม่คล่องตัวขาดผู้ที่เข้าใจและประสานงานอย่างแท้จริง

๔.๒.๓ จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระราชสิทธาวรมุนี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ กล่าวว่า[9] สำหรับวัดพระสิงห์มีการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางมาอย่างยาวนาน มีต้นทุนของการดึงนักท่องเที่ยวชมวัดเป็น โบสถ์ หอไตร วิหารลายคำและพระพุทธรูปเก่าแก่ของล้านนาและศิลปวัฒนธรรมเป็นจุดขาย โดยความร่วมมือของชุมชนและคณะกรรมการวัด งบในการจัดการเป็นเงินทำบุญบริจาคของผู้เข้าชมวัด ที่ผ่านภาครัฐไม่ได้เข้ามาร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณเพียงแต่การการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่เข้ามามีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวของวัดด้านเอกสารและให้คำแนะนำด้านการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเท่านั้นส่วนอื่นวัดดำเนินการร่วมกับพระสงฆ์สามเณรในวัด คณะกรรมการวัดและชุมชน ในปัจจุบันทางวัดก็ยังดำเนินการแบบเดิมไม่มีส่วนงานภาครัฐใดให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมตามนโยบายที่รัฐบาลประกาศไว้จากการที่ทางวัดดำเนินการเองทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมากและทางวัดต้องการให้ภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วม คือ จัดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวได้ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวจีน ญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศในโซนเอเชียและกลุ่มชาติตะวันตกเข้าชมวัดมาก และ ททท.เชียงใหม่แนะนำในเรื่องเอกสารประชาสัมพันธ์เท่านั้น ส่วนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้สนับสนุนโดยตรงแต่จะให้ทางวัดจัดทำโครงการการท่องเที่ยวเสนอเข้าไปบรรจุแผนปฏิบัติการแต่ก็เป็นโครงการเล็กๆ เพราะงบฯประมาณมีจำกัดและไม่เป็นไปตามที่รัฐบาลประกาศนโยบายการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยปีพุทธศักราช ๒๕๖๐

ในภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภาครัฐที่จะสนับสนุนในภาพรวมจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ภาครัฐยังไม่ชัดเจนด้านงบประมาณที่จะสนับสนุนโดยตรงตามนโยบายการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ครอบคลุมระยะเวลาถึง ๓ ปี

---

[9] สัมภาษณ์พระราชสิทธาวรมุนี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.

ต่อเนื่องถึงปัจจุบันและกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ดัชนีชี้วัด สอดรับกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ๓ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว, ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว,ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบริการจัดการท่องเที่ยว และผลพลอยได้ที่วัดต่างๆและสถานที่สำคัญๆของการท่องเที่ยวได้รับ คือ การที่ชุมชนได้พัฒนาสินค้าของที่ระลึกของฝากต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นสำคัญของการสร้างงานสร้างเงินให้กับชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการท่องเที่ยวและองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนช่วยด้านคำแนะนำและการประชาสัมพันธ์ให้กับวัดและพื้นที่ต่างๆที่จัดการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการเปิดวัดเชิงวัฒนธรรมแต่ละวัดดำเนินการเอง อาศัยผู้รู้ในท้องถิ่นพ่ออาจารย์เป็นผู้ให้ข้อข้อมูลกับท่องเที่ยวและ พระสงฆ์แต่ละวัด กลุ่มจิตอาสาที่เป็นกรรมการวัดและคณะศรัทธาวัดในแต่ละชุมชนงบดำเนินการมาจากเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวและเงินบุญกฐินผ้าป่าของวัดเองทั้งสิ้น

สรุปภาพรวมนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาในสามจังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภาครัฐบาลได้ประกาศนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐบาล ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เพิ่มรายได้ให้ประเทศ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพคนไทย และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวของประเทศไทยรวมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวของทั้งประเทศและสิ่งที่รัฐบาลประกาศและกำหนดนั้นยังพบข้อประเด็นที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับท้องถิ่นอย่างแท้จริงหลายประการ เช่น ทั้งนโยบายและยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของท่องถิ่นรัฐบาลควรสำรวจความต้องการของท้องถิ่นทุกจังหวัดของประเทศ ที่ผ่านมา พบว่า ทั้งสามจังหวัดล้วนแต่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเองจากต้นทุนที่มีอยู่ของแต่ละจังหวัด ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนในด้านเอกสาร ข้อแนะนำ การประชาสัมพันธ์และการบรรจุรายชื่อวัดไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวแต่ละจังหวัดส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แต่ละวัดในพื้นที่ส่งโครงการที่จัดการท่องเที่ยวบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่เป็นสำคัญ

๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๑. วิเคราะห์จากเอกสาร เชิงปฐมภูมิการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความ

เป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัดสำคัญๆ มากมาย โดยแต่ละวัดได้ดำเนินการเปิดวัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน แล้วการท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในเชิงเอกสารจึงสรุปผลการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๑) การสร้างจิตสำนึกด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมล้านนานับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการท่องเที่ยวทางภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๒) การสร้างจิตสำนึกเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์(ประเพณีปีใหม่เมือง) ประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนอัปลักษณ์ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๓) การสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว และ

ยานพาหนะ ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๔) การสร้างจิตสำนึกด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๕) การสร้างจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดำเนินการไปได้จึงต้องบูรณาการจากภาคทฤษฎีลงสู่ภาคปฏิบัติกับกลุ่มสังคมทุกภาคส่วน ในประเด็นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรายจังหวัด จังหวัดเชียงรายจังหวัดน่านและจังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งอารยธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากวัดสำคัญ ๆ ในพื้นที่ พบองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ที่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็นประเทศลาว ประเทศพม่า ทั้งสองประเทศนี้มีประวัติศาสตร์ประเพณีวัฒนธรรมความเป็นอยู่สอดคล้องกับความวิถีความเป็นล้านนา มีความใกล้เคียงกับความเป็นอยู่ในเชิงสังคม จึงมีจุดขายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากต้นทุนด้านพื้นที่มีอยู่ เช่น วัด วัง คุ้มเจ้าหลวง ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณสถานที่สำคัญและภาพชีวิตของวิถีความเป็นล้านนา และพบว่า ในพื้นที่ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงรายและจังหวัดน่าน มีต้นทุนของพื้นที่ คือ ต้นทุนของพระสงฆ์ ต้นทุนด้านวัตถุโบราณสถานที่ ต้นทุนด้าน

บุคลากรในท้องถิ่นด้านภูมิปัญญา ต้นทุนจากคณะศรัทธาคณะกรรมการวัดและต้นทุนทางด้านการเงินจากต้นบุญของการบริจาคโยมอุปัฏฐากและนักท่องเที่ยว คนท้องถิ่นมีความตื่นรู้ในการรักษาและอนุรักษ์ วัตถุโบราณสถานศิลปวัฒนธรรม มีการสอดส่องดูแลร่วมกันในชุมชนและมีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม “โดยคนเมืองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของคนเมือง” เกิดภูมิปัญญาในท้องถิ่น มีความรักหวงแหนในท้องถิ่นของ

.....

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา”ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น ๔๑๖ รูป/คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทยในวัดทั้ง ๖ วัด จำนวน ๔๐๐ คน โดยกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๑๒ รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส พระเถระผู้ใหญ่ จำนวน ๖ รูป องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว จำนวน ๖ คน

๕.๒ สรุปผลการวิจัย

๕.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือในภาพรวมของนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๗.๒๕ มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี ร้อยละ ๓๒.๒๕ สถานภาพสมรสร้อยละ ๔๘.๒๕ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๒.๕๐ ประกอบอาชีพรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจร้อยละ ๓๒.๐๐ มีรายได้ต่อเดือน ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ร้อยละ ๓๕.๒๕ และมีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลางร้อยละ ๔๗.๒๕ เมื่อแยกเป็นรายภาคส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๒๑.๐๐

๕.๒.๒ จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา **ผลการวิจัยพบว่า**

ด้านความตระหนัก นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้มีจิตสำนึกร่วมกันต่อการแก้ไข

ปัญหาอย่างยั่งยืน โดยวัดและชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่ายาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ มุ่งเน้นให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมของล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรอนุรักษ์และการปลูกฝังลูกหลานให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา นอกจากนั้นควรให้ชุมชนเรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชนสังคม

ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า เมื่อมาท่องเที่ยวแล้วไม่ควรขีดเขียนอะไรลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวและเยาวชนมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม และรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมปฏิบัติ เช่นมีการจัดโครงการอาสาพัฒนาหวงแหนวัฒนธรรม ดูแลรักษาไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ควรมีการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ. เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำงานในทุก ๆ ด้าน

ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนั้นควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีการจัดทำประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยวโดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชน ผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ คนในวัดและชุมชนต้องรักและศรัทธาช่วยเหลือกัน เช่นมีการจัดทำข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ สร้างและพัฒนาและปลูกฝังให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ด้านความจำเป็น นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนต้องมีความร่วมมือกันในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่บ่มเพาะความสุข ปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ วัดและชุมชนควรตั้งกฎเกณฑ์ให้ชัดเจนเพื่อนักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเป็นเชิงการอนุรักษ์ด้วย

ด้านความรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกันเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน สิ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างดี มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย มีการติดป้ายเตือนและมีเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน ควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒. ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จัดแบ่งวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ จังหวัด ดังนี้

๑.จังหวัดเชียงรายในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญในแต่ละจังหวัด

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายและวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

สรุปจากการสัมภาษณ์ พระเถระในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเน้นในเรื่องความสะอาด ร่มรื่น ความสงบ แต่ยังขาดการจัดการด้านความรู้เกี่ยวกับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากวัดส่วนใหญ่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองจากปัจจัยทำบุญของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัด และอีกประการหนึ่ง ราชการมีระเบียบกลไกมากและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ต่อเนื่อง สิ่งที่ทางวัดต้องการที่จะให้ภาครัฐส่งเสริม คือ กระบวนการจัดการ

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นระบบชัดเจนและควรเชื่อมองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ให้มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์อย่างเท่าเทียมกันทั้งจังหวัด

สรุปผลการสัมภาษณ์ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดเชียงราย พบว่า ในระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมาภาครัฐประชารัฐประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวประเทศเป็นการพัฒนาที่ผ่านมาเฉพาะตัวยุทธศาสตร์ที่นำเข้าสู่ภาคปฏิบัติไม่ได้มาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอมีงบจ้างผู้เกษียณอายุราชการเข้าประจำการให้ความรู้เชิงวัฒนธรรม สิ่งที่แต่ละวัดขาดแคลน คือบุคลากรที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นข้อเร่งด่วนที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงรายจะได้ดำเนินการต่อไป

สรุปภาพรวมของจังหวัดเชียงราย ที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดเชียงรายภาคส่วนชุมชนที่เป็นวัดสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมายและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมาวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกันเอง อาศัยทุนบริจาคจากนักท่องเที่ยวและโยมอุปัฐฐากวัดเป็นสำคัญ โดยมีคณะกรรมการของวัดและชุมชนร่วมบริหารจัดการ ส่วน หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นก็ไม่สามารถนำงบประมาณเข้าสนับสนุนได้เนื่องด้วยข้อกฎหมายต่างๆ งบประมาณมีจำกัด

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมีการบูรณาการกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งด้านภาษาอังกฤษแก่เยาวชนให้มีองค์ความรู้ด้านศิลปะวัฒนธรรมต่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ จัดโครงการสอนภาษาอังกฤษแก่ พระนิสิตและเยาวชนในท้องถิ่นให้มีความแตกฉานในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวด้านภาษาอังกฤษ และ ทุกโครงการและกิจกรรมที่จังหวัดเชียงรายจัดขึ้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้ใช้งบประมาณของภาครัฐแต่อย่างใด จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เบื้องต้นแล้ว พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงเป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่สามารถนำลงสู่ภาคปฏิบัติได้และในขณะเดียวกันจังหวัดเชียงรายยังต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนในด้านการอบรมมัคคุเทศก์ให้มีองค์ความรู้แตกฉานด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภาษาอังกฤษ โดยถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันและมีมัคคุเทศก์ประจำตามวัดต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย

๒.จังหวัดน่าน ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญในแต่ละจังหวัด

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านและ วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สรุปจากการสัมภาษณ์ พระเถระในพื้นที่จังหวัดน่าน พบว่า วัดพระธาตุแช่แห่งพระอารามหลวงเป็นอีกหนึ่งวัดที่ไม่ได้รับสนับสนุนในโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาในทางตรงแต่อย่างใด ที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวอยู่เป็นลักษณะที่ทางวัด เป็นผู้เชิญหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่นๆเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และประกอบกับวัดได้ดำเนินจัดทำแผนแม่บทฯมาเป็นระยะเวลากว่า ๑๗ ปีที่ผ่านมาโดยรวมทางวัดไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยทั้งสามยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การบริการจัดการท่องเที่ยว ที่ภาครัฐกำหนดเป็นเรื่องที่ดีมีการพัฒนาในระดับประเทศเมื่อนำลงสู่ภาคปฏิบัติรัฐบาลจะต้องพัฒนาระบบอีกหลายประการ

สรุปผลการสัมภาษณ์ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดน่าน พบว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ นั้นในภาคปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เนื่องจากที่ผ่านมาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดน่านอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอและมีกลไกระเบียบต่างๆหลายขั้นตอน ทาง ททท.จังหวัดน่านจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ให้กับวัดสำคัญๆในจังหวัดน่านเป็นหลักในอนาคตต่อไปคาดว่าจะมีสัญญาณที่ดีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด

สรุปภาพรวมของจังหวัดน่าน กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่า จังหวัดน่านเป็นอีกหนึ่งจังหวัดในภาคเหนือที่มีกี่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและได้ดำเนินการจัดการมาโดยลำดับและวัดต่างๆในจังหวัดน่านได้ดำเนินการจัดการเองโดยการนำของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด ส่วนในการให้การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนวัดแต่ละแห่งจะเป็นผู้ดึงองค์กรภาครัฐเข้าไปร่วมดำเนินการในรูปของการทำงานร่วมกับวัด การให้คำแนะนำด้านการจัดการและส่งเสริมในการประชาสัมพันธ์โดย ททท. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนตามกลไกของ อปท.คือ ทางวัดและชุมชนจะต้องเขียนโครงการเข้าไปบรรจุใน

แผนปฏิบัติการของ อปท.ในงบประมาณที่ไม่มากและไม่มีงบประมาณที่จัดสรรโดยตรงจากภาครัฐ และสิ่งที่ทางวัดต้องการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐ คือ การอบรมองค์ความรู้ให้กับมัคคุเทศก์ทางศิลป วัฒนธรรม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของแต่วัดที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษพื้นฐาน ในส่วนที่ภาครัฐได้ประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยนั้นถือได้ว่ามีการพัฒนาด้านยุทธศาสตร์การท่องประเทศเมื่อลงสู่ภาคปฏิบัติยังมีข้อติดขัดอยู่มาก เช่น การสื่อสารกับท้องถิ่น กระบวนการขั้นตอนต่างๆ ไม่คล่องตัวขาดผู้ที่เข้าใจและประสานงานอย่างแท้จริง

๓. จังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มวัดที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญในแต่ละจังหวัด

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และวัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ในภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภาครัฐที่จะสนับสนุนในภาพรวมจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ภาครัฐยังไม่ชัดเจนด้านงบประมาณที่จะสนับสนุนโดยตรงตามนโยบายการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ครอบคลุมระยะเวลาถึง ๓ ปี ต่อเนื่องถึงปัจจุบันและกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ดัชนีชี้วัด สอดรับกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ๓ ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว, ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว,ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบริการจัดการท่องเที่ยว และผลพลอยได้ที่วัดต่างๆและสถานที่สำคัญๆของการท่องเที่ยวได้รับ คือ การที่ชุมชนได้พัฒนาสินค้าของที่ระลึกของฝากต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นสำคัญของการสร้างงานสร้างเงินให้กับชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการท่องเที่ยวและองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนช่วยด้านคำแนะนำและการประชาสัมพันธ์ให้กับวัดและพื้นที่ต่างๆที่จัดการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการเปิดวัดเชิงวัฒนธรรมแต่ละวัดดำเนินการเอง อาศัยผู้รู้ในท้องถิ่นพ่ออาจารย์เป็นผู้ให้ข้อข้อมูลกับท่องเที่ยวและ พระสงฆ์แต่ละวัด กลุ่มจิตอาสาที่เป็นกรรมการวัดและคณะศรัทธาวัดในแต่ละชุมชนงบดำเนินการมาจากเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวและเงินบุญกฐินผ้าป่าของวัดเองทั้งสิ้น

สรุปภาพรวมกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาในสามจังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ทั้งสามจังหวัดล้วนแต่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเองจากต้นทุนที่มีอยู่ของแต่ละจังหวัด ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนในด้านเอกสาร ข้อแนะนำ การประชาสัมพันธ์และการบรรจุรายชื่อวัดไว้ในปฏิทินการ

ท่องเที่ยวแต่ละจังหวัดส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แต่ละวัดในพื้นที่ส่งโครงการที่จัดการท่องเที่ยวบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการของเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่เป็นสำคัญ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนาสามารถสรุปจำแนกได้ดังนี้

๑) การสร้างจิตสำนึกด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมล้านนานับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการท่องเที่ยวทางภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๒) การสร้างจิตสำนึกเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์(ประเพณีปีใหม่เมือง) ประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีเดือนยี่เป็ง(ลอยกระทง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนอัปลักษณ์อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๓) การสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว และ

ยานพาหนะ ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๔) การสร้างจิตสำนึกด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๕) การสร้างจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารการจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดนั้นจัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นแล้ว ยังจัดเป็นการท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม

จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคส่วนชุมชนที่เป็นวัดสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมายและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมาวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกันเอง อาศัยทุนบริจาคจากนักท่องเที่ยวและโยมอุปัฐฐากวัดเป็นสำคัญโดยมีคณะกรรมการของวัดและชุมชนร่วมบริหารจัดการ ส่วน หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นก็ไม่สามารถนำงบประมาณเข้าสนับสนุนได้เนื่องด้วยข้อกฎหมายต่างๆ งบประมาณมีจำกัด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ[1] ได้วิจัยเรื่องโครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ผลการวิจัยสรุปว่า คนในท้องถิ่นมีศักยภาพด้านบุคลิกภาพระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองระดับปานกลาง มีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองในระดับมาก ระดับศักยภาพกับระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของคนในท้องถิ่นทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านบริหารจัดการและด้านการพึ่งพาตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แนวทางยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนการปฏิบัติต่างๆ ของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีนักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในงานศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากโร [2] ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ วัด ในกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยวัดให้ความสำคัญกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรม พุทธศิลปกรรมและมีการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว สำหรับรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

---

[1] ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ, **โครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว), ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

[2] พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, **รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร**, รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว,), ๒๕๕๒), หน้าบทคัดย่อ.

ประเภทวัดในกรุงเทพมหานครพบว่า มี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและการเที่ยวชมบริเวณวัด(เชิงวัตถุธรรม) ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา(เชิงวัฒนธรรม) ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในเชิงลึก เช่น การฝึกสมาธิ การฟังธรรม เป็นต้น และพบว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในวัด มีมากมายตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ โอกาสและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยและระเบียบวัด โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ การไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมและขาดความเป็นระเบียบในการเที่ยวชม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย การรุกล้ำของร้านขายสินค้าและบริการภายในวัด จนเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ให้บริการบางกลุ่ม ทั้งนี้ ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง ๙ วัด สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ โดยวัดสามารถจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วัดถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย แต่ก็จะต้องมีการวางระบบการจัดการให้เหมาะสม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในงานศึกษาของ วิภาดา มุกดา[3] ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า

๑. ในภาพรวมของการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ลำดับที่ ๑ การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ (Material) ลำดับที่ ๒ การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร (Machine) ลำดับที่ ๓ การบริหารจัดการด้านการเงิน (Money) ลำดับที่ ๔ การบริหารจัดการด้านตลาด (Market) ลำดับที่ ๕ การบริหารจัดการด้านวิธีการ (Method) และลำดับที่ ๖ การบริหารจัดการคน (Man)

๒. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการให้กับผู้ผลิตสินค้า ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการด้านคน หน่วยงานควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่การแบ่งงานกันทำ

---

[3] วิภาดา มุกดา, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก**, Vol 10, No 3 September - December 2014, หน้า, ๕๖-๕๗.

แล้วฝึกอบรมทักษะการผลิตให้กับสมาชิกในกลุ่มให้มีความเชี่ยวชาญและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๒) การบริหารจัดการด้านการเงิน ควรมีการจัดหาแหล่งเงินทุนเงินกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำให้กับกลุ่มผู้ผลิต ควรจัดฝึกอบรมในด้านการจัดทำงบการเงินตามหลักการบัญชีที่ถูกต้อง ๓) การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ หน่วยงานควรให้ความรู้ คำแนะนำ ฝึกอบรมพัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือด้านการหาวัตถุดิบอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นเข้ามาทดแทนและสามารถแปรรูปวัตถุดิบที่เหลือจากการผลิตสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด หรือโดยการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงในกลุ่มผู้ผลิตประเภทเดียวกันหรือประเภทอื่น ๆ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ๔) การบริหารจัดการด้านวิธีการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดโครงสร้าง การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติงานภายในกลุ่มและผู้ผลิตควรมีการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้วใฝ่หาโอกาสในการสร้างเครือข่าย เพื่อร่วมกันกำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ให้มีทิศทางในการผลิตที่ถูกต้อง ๕) การบริหารจัดการด้านตลาด ควรให้หน่วยงานจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน ขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้า OTOP ให้มากขึ้นทุกรูปแบบเพื่อเพิ่มโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงผู้บริโภค การตั้งราคาสินค้าควรที่จะกำหนดราคาสินค้าให้เหมาะสมกับตลาด ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้กับผู้บริโภคได้รับทราบโดยผ่านจากสื่อต่าง ๆ เช่น ใบปลิว วิทยุ โทรทัศน์ท้องถิ่น เว็บไซต์ เป็นต้น ๖) การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร หน่วยงานควรเข้ามาให้คำแนะนำในการวางแผนการผลิตทุกขั้นตอน ฝึกให้สมาชิกเรียนรู้ คัดเลือกเครื่องมือ เครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตให้เหมาะสมกับการทำงาน การตรวจสอบเครื่องมือก่อนการใช้งานทุกครั้ง การบำรุงรักษาเครื่องมือ เครื่องจักรเพื่อยืดอายุการใช้งานยาวนาน

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา ผลการวิจัยพบว่า

ด้านความตระหนัก นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้มีจิตสำนึกร่วมกันต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยวัดและชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่ายาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ มุ่งเน้นให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมของล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรอนุรักษ์และการปลูกฝังลูกหลานให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา นอกจากนั้นควรให้ชุมชนเรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชนสังคม

ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า เมื่อมาท่องเที่ยวแล้วไม่ควรขีดเขียนอะไรลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวและเยาวชนมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม และรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมปฏิบัติ เช่นมีการจัดโครงการอาสาพัฒนาหวงแหนวัฒนธรรม ดูแลรักษาไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ควรมีการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ. เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำงานในทุก ๆ ด้าน

ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนั้นควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีการจัดทำประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยวโดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชน ผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ คนในวัดและชุมชนต้องรักและศรัทธาช่วยเหลือกัน เช่นมีการจัดทำข้อมูลเส้นทางการท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ สร้างและพัฒนาและปลูกฝังให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรภพ วงค์รอด [4] ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง ๓ แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน

การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิง

---

[4] วรภพ วงค์รอด, **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์**, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, Vol 9, No 26 (2014), พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗,หน้า ๑๓.

วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมนำร่อง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูลด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ[5]ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี การวิจัยคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุมีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา ส่วนอุโบสถและเจดีย์มีลักษณะเหมือนเจดีย์ชะเวดากอง โบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้าถนนหนทาง ห้องสุขา และระบบรักษาความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่าจังหวัดอื่น ส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบๆ วัด

การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า วัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้าง ส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี พบว่าวัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญ ชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทานและเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา พร้อมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีลฟังเทศน์ ฟังธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา สำหรับวัดที่มีนักท่องเที่ยวทางวัดจะจัดมัคคุเทศก์หรือบุคลากรพาชมวัด ส่วนที่ต้องปรับปรุง คือ จุดประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยทั้งบริเวณนอกวัดและในวัดเส้นทางการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมจากการวิเคราะห์สามารถจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยววัดเลือกจากที่วัดที่ใกล้เคียงกันและอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกันพร้อมทั้งพิจารณาสถานที่แวะรับประทานอาหารกลางวัน และเดินทางกลับให้เป็นวงจรทำให้สามารถจัดทำแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวได้สองเส้นทาง เส้นทางแรกมี ๖ วัด และเส้นทางที่สองมี ๕ วัด

ด้านความจำเป็น นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถานนักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนต้องมีความร่วมมือกันในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่บ่มเพาะความสุข ปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจ

---

[5] วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ,**การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี**,วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖๓-๖๔.

และจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ วัดและชุมชนควรตั้งกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเป็นเชิงการอนุรักษ์ด้วย

ด้านความรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกันเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน สิ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างดี มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย มีการติดป้ายเตือน และมีเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน ควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการจัดทำแผนกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมีแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน

๒) ควรมีการจัดทำการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมไปถึงการควบคุมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์และมัคคุเทศก์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเส้นทางการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคอาเซียน และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาคอาเซียน

๒) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่

บรรณานุกรม

ก. หนังสือ

๑. หนังสือภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. **กิจกรรมของวัดซึ่งเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน.** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา. ๒๕๒๕.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.**คู่มือการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)และสภาตำบล(สต.)** พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๔๓.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโฮมสเตย์.** กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๔.

กลุ่มส่งเสริมการเรียนการสอนและประเมินผล. **การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. ๒๕๔๘.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. **อัตตสิกขาศาสตร์แห่งการรู้จักตนเอง.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ที.พี.พริ้นนท์. ๒๕๓๙.

จริญญา เจริญสุขใส; และ สุวัฒน์ จุธากรณ์. **แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.** เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี. ๒๕๔๔.

จิระวัฒน์ อนุวิชชานนท์. **การตลาดการท่องเที่ยวและการบริการ.** บริษัท ธรรมสาร จำกัด. ๒๕๕๔.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. **การวางแผนและการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร :คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๒.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๗.

ชูเกียรติ นพเกตุ. **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๒.

ดารณี บุญธรรมและคณะ.**การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำคะ-สานก๋วย ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา**. สนับสนุนโดยกองวิจัยสกว. ตุลาคม. ๒๕๔๖.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน.**กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๐.

ปรีชา แดงโรจน์. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรังสิต. ๒๕๔๔.

พงศธร เกษสำลี. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook)**. กรุงเทพมหานคร: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. ๒๕๔๓.

พจนา สวนศรี. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.** กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. ๒๕๔๖.

พยอม ธรรมบุตร. **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๘.

----------. **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.** กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร- วิโรฒ. ๒๕๔๙

พิมพรรณ สุจารินพงศ์. **มัคคุเทศก์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๙

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๘.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในล่มแม่น้ำโขง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๘.

รชพร จันทร์สว่าง. **เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๐.

ราณี อสิชัยกุล. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ. การจัดการการท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๖.

ลยาศรี หุณฑนะเสรี. ภูมิศาสตร์การท่องเทียวไทย. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๓๔

ศัลวิธานนิเทศ. พลโทพระยา. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.๒๕๓๑.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ** วันศุกร์ที ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา ๒๕๕๗.

สินธุ์สโรบล. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๖.

อุดม เชยกีวงศ์;และคณะ. **การท่องเที่ยวเชิง**นิเวศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว. ๒๕๔๘.

หลวงวิเชียร แพทยาคม. **จิตวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์. ๒๕๐๕.

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

Bloom. Benjamin S"; Hasting J.; Madaus. George F.. "Effective domain." **Handbook On Formative Evaluation Of Student Learning.** USA. 1971.

Kazdin. A. E. **Encyclopedia of Psychology**. Oxford: Oxford University Press. 2000.

Mitra. A**. Fundamentals of Quality Control and Improvement**. New Jersey : Prentice-Hall. Inc. 1998.

Nelson Thomas. "Consciousness" Nelson Complex Encyclopedia 6. 1967.

Solso R.L. "**Cognitive Psychology**" 4thed . Boston: Allyn and Bacor. 1991.

Ramachandran. V. S. **Encyclopedia of Human Behavior**. San Diego: Academic Press. 1974.

Webster. N. **Webster's Third New International Dictionary**. Massachusetts: MerrianWebster Inc. Publishes. 1993.

ข. งานวิจัย

ณัทธีร์ ศรีดี และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : กระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงามของจิตใจและปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๖

ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **โครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). ๒๕๕๐.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ **รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร**.รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๒.

ค. วารสาร

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. **การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี.** วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗.

วรภพ วงค์รอด. **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์**. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์. Vol 9. No 26 (๒๐๑๔). พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗.

วิภาดา มุกดา. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก**. Vol ๑๐. No ๓September - December ๒๐๑๔.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี. “คุณวัด.” **วารสารใบลาน** ๕. ๓ (เมษายน–พฤษภาคม ๒๕๒๘).

ง.ข้อมูลออนไลน์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘** – ๒๕๖๐. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก.. http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114. ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สทท.). **ดัชนีความเชื่อมั่นผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทย**. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก http://www.thailandtourismcouncil.org. ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

แบบสอบถามการวิจัย
เรื่อง
กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ ๒ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดยแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านความตระหนัก

๒. ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ

๓. ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ

๔. ด้านความจำเป็น

๕. ด้านความรับผิดชอบ

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอเรียนแจ้งให้ทราบว่า การตอบแบบสอบถามฉบับนี้ จะไม่ส่งผลใด ๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น และข้อมูลดังกล่าวนี้ จะถูกเก็บเป็นความลับ และประมวลผลการวิเคราะห์ออกมาเป็นภาพรวมทางสถิติเท่านั้น

ขอขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับข้อมูลของท่านตามความเป็นจริง

๑. เพศ

( ) ชาย ( ) หญิง

๒. อายุ

( ) ต่ำกว่า ๒๐ ปี ( ) ๒๐-๓๐ ปี

( ) ๓๑-๔๐ ปี ( ) ๔๑-๕๐ ปี

( ) ๕๑-๖๐ ปี ( ) ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพการสมรส

( ) โสด ( ) สมรส

( ) หม้าย/หย่าร้าง

๔. ระดับการศึกษา

( ) ต่ำกว่ามัธยมศึกษา ( ) มัธยมศึกษา

( ) ประกาศนียบัตร/อนุปริญญา ( ) ปริญญาตรี

( ) สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพหลักในปัจจุบัน

( ) พนักงานบริษัทเอกชน ( ) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

( ) รับจ้างทั่วไป ( ) ธุรกิจส่วนตัว

( ) แม่บ้าน ( ) นักเรียน/นักศึกษา

( ) อื่นๆ (โปรดระบุ) .....

๖. ระดับรายได้ต่อเดือน

( ) ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท ( ) ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท

( ) ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท ( ) ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท

( ) ๒๐,๐๐๑-๒๕,๐๐๐ ( ) ๒๕,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท

( ) ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป

๗. ภูมิลำเนาของท่าน..... .....

ส่วนที่ ๒ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

คำชี้แจง

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึก ให้ตรงกับความคิดเห็นของท่านเพียงข้อเดียว

ซึ่งมีความหมายของระดับความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึก ดังนี้

๕ = มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกมากที่สุด

๔ = มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกมาก

๓ = มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกปานกลาง

๒ = มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกน้อย

๑ = มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกน้อยที่สุด

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	**ระดับความสำคัญ**				
	๕	**๔**	**๓**	**๒**	**๑**
ด้านความตระหนัก					
๑. ควรมีการสื่อความหมายเพื่อให้ผู้มาเยือนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัดและชุมชน					
๒. ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาสถานที่รอบวัดและชุมชนอย่างเพียงพอ					
๓. รัฐควรทุ่มงบประมาณเพื่อให้งานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ					
๔. ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน					
๕. ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง					
๖. เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด					
๗. วัดและชุมชน ควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ					
๑. ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง					
๒. ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว					
๓. การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ จะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่คิดและเราสามารถกระทำได้ด้วยตนเอง					
๔. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรทำควบคู่ไปกับการขอความร่วมมือให้ช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวด้วย					
๕. ทุกคนควรมีความรับผิดชอบและยึดมั่นในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว					
๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะต้องมีการร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและชุมชนเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ					
๗. ท่านเข้าร่วมการประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นประจำ					
ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ					
๑. ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ					
๒. ควรร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง					
๓. ท่านเคยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว					
๔. ท่านคิดว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรทำและเผยแพร่					
๕. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์					
๖. ควรมีการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบังคับใช้กฎหมายเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว					
๗. ควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ด้านความจำเป็น					
๑. กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทำให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกาพื้นฐานและข้อตกลง ในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน					
๒. ภาครัฐควรมีการสนับสนุนทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยว					
๓. ภาคเอกชนควรมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย					
๔. การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว					
๕. การประสานงานภายในหน่วยงานของชุมชน เป็นสิ่งที่จะต้องมีหน่วยงานกลางที่จะเข้ามาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ					
๖. การประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสิ่งสำคัญคือการได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด					
๗. สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน					
ด้านความรับผิดชอบ					
๑. ท่านส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นประจำ					
๒. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว					
๓. ท่านรู้สึกภูมิใจเมื่อเห็นความสะอาดและสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดูแลและรักษาได้เป็นอย่างดี					
๔. การช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบสังคมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว					
๕. การเปิดให้เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวควรจะต้องคำนึงถึงปริมาณของนักท่องเที่ยว					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยว					
๗. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ					

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่าน

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์
กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๑. ท่านมีความเห็นต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาอย่างไร?

.....

.....

.....

๒. ท่านมีวิธีการอย่างไรให้นักท่องเที่ยวสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาอย่างไร?

.....

.....

.....

๓. มีวิธีการใดที่จะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาอย่างไร ?

.....

.....

.....

๔. ท่านจะสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาอย่างไร ?

.....

.....

.....

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

The Process of the Consciousness in CulturalTourism Development of Temples and Community in Lanna

ดร.ฤทธิชัย แกมนาค (Dr. Rittichai Kamnak)* นักวิจัย

นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ (Mrs. Suphatcha Phanloetphanit)** ผู้ช่วยนักวิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนและศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ชุมชนต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติตามแผนได้รับผลประโยชน์ติดตาม ตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่น ในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างจิตสำนึก การพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

---

* ดร.ฤทธิชัย แกมนาค อาจารย์ประจำสาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

** นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์ นักวิจัยอิสระ (ลูกไก่รุ่นที่ ๕)

This study has a purpose to study the collaboration between communities and tourists for the development of temples and communities, and to study the conscience development to develop cultural tourism for temples and communities by using practical research processes both in quality and quantity that connect set of knowledge, people, and process of conscience development to develop cultural tourism. The research result is found as follows.

There must be the collaboration of local community in the development plan of sustainable tourism in all steps by which this must be in accordance with the policy of The Tourism Authority of Thailand. The conclusion is that the collaborative factor is about tourism that considers the collaboration of the community and people. The local area, that has participated in the plan and has followed the plan, gains benefit by following, inspecting, and maintaining the natural resource. Moreover, the feedback is received for maintenance and management of the tourism and at the end, the local community has participated in the control of high quality tourism development in the area starting from the grass root level to the local administrative level and it may include the collaboration of concerned people which this is therefore the collaboration of the community.

Keywords : The Process of the Consciousness Development Cultural Tourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม[๑] โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวอย่างมาก จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบัน รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนเพิ่มจำนวนแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่น้อยกว่า ๒,๖๐๐ แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แห่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในลำดับต้นๆ ไตรมาสที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยจำนวน ๙,๐๗๕,๙๔๒ คน ขยายตัวร้อยละ ๐.๔๑ จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา โดยนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากที่สุด ๑๐ อันดับแรก ได้แก่ จีน มาเลเซีย รัสเซีย เกาหลีลาว ญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และสหราชอาณาจักรตามลำดับ[๒]

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่เพียงจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหามลภาวะ สภาพทางสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เสื่อมโทรมลง เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในประเทศเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่อย่างจำกัดไม่เพียงพอที่จะรองรับความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ทำให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา จึงได้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้น โดยมีรูปแบบการ

---

[๑] วรรณา วงษ์วานิช, **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย - ธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

[๒] สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ ๗**, (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๐), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กเซลเลนท์ บิสเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๘.

ท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่ง ธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้นๆ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา การเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครั้งเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อความบันเทิงและสนุกสนาน และสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ คือเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเพณี ของท้องถิ่นที่มีโบราณสถาน ที่ทรงคุณค่ามีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน จนทำให้ประเทศไทยมีรายได้จำนวนมหาศาลจากการที่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างชาติที่ไหลทะลักเข้ามาเที่ยวในไทยจนรายได้เป็นกอบเป็นกำในการบริหารประเทศ แต่นั้นมาประเทศไทยจึงพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเที่ยงเที่ยวอย่างจริงจัง

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันทั้งแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและอารยธรรมล้านนามีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับทางพุทธศาสนามายาวนาน โดยเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุสถานที่ล้วนเกี่ยวข้องกับวัดและบริบทของชุมชนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จนเห็นได้ชัดทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย จนเป็นสาเหตุทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ภาพลักษณ์และการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่าสำคัญต่อจิตใจคนไทยเช่น วัด ต่างๆ ที่อยู่ในล้านนาที่อยู่ชุมชนที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและเทิดทูนให้ความเคารพยกย่องสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน บริษัททท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบรวมถึงผู้ปกครองของสงฆ์ที่อยู่ในโบราณแหล่งนั้น ให้มีการดูแลรักษาคุณค่าโบราณสถาน จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อช่วยกันรักษาสมบัติส่วนรวมและหวงแหนทรัพยากรอันมีคุณค่าทั้งทางสายตาและจิตใจ จิตสำนึกเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสมตั้งแต่มนุษย์เกิดมา จากพื้นฐานทางจิตใจ ที่เป็นปัจจัยภายในรวมถึงปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจากผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนจากครูในโรงเรียน การเปิดรับข้อมูลจากสื่อมวลชน การสร้างทัศคติและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมที่อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นการปลูกจิตสำนึกควรฝึกกระทำตั้งแต่เด็กโดยผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำชุมชนต้องเป็นต้นแบบและแกนนำในการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก พระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการรักษาและหวงแหน อนุรักษ์และรักษา รวมถึงถ่ายทอดประวิติความเป็นมาของวัดเพื่อให้คนในชุมขน

เกิดความรัก สามัคคีที่จะช่วยกันดูแล ไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยต้องรู้จักประวัติวัด ศึกษาเป็นอย่างดี

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว สมควรที่ที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว รวมถึงคนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในโบราณสถานผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่มีทั้งลักษณะของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลโดยศึกษาว่า การสื่อสารแบบไหนที่นักท่องเที่ยวมีการเปิดรับมากกว่ากันเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคล สื่อประเภทใด จะมีผลต่อการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศคติและการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกมากกว่ากัน นอกจากนี้ ยังสนใจศึกษาลักษณะของประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์ต่อการมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน

๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในในล้านนารวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒. การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๓. การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๔. การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย เป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๒ ประเภท ได้แก่

๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ วัดละ ๒ รูป รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖ รูป และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ วัดละ ๒ คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖ คน รวมทั้งสิ้น ๑๒ รูป/คน

๒. การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องที่เป็นชาวไทย ในวัดทั้ง ๖ วัด จำนวน ๔๐๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว ความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภาครัฐ โดยมีประเด็นที่สำคัญ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ จิตสำนึกของกลุ่มเป้าหมายในการอนุรักษ์และปรับปรุงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นต้น

๓. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลกระทบ ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้ง

การค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนที่เหมาะสม

๔ การใช้เทคนิคการภาพถ่าย การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ เพื่อศึกษาแนวการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สำหรับพระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษาการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นต้น

๓. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยในด้านกระบวนการการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๔. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๕. การสังเกตและการใช้เทคนิคการภาพถ่ายเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในล้านนา โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง ๖ วัด การสัมภาษณ์ การประชมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาวัดและชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยว กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนและศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน ๔๐๐ คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวความคิดเห็นในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหา คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

จาก**วัตถุประสงค์ข้อที่** ๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) นักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ทัศนะที่สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในหลากมุมมอง อาทิ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา[๓]ได้ให้ทัศนะการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกันในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมในฐานะเจ้าหน้าที่หรือ นักวางแผนมีการเรียนรู้ร่วมกันและเข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการวางแผนการ พัฒนาการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องฝึกฟังความคิดเห็นปัญหาความต้องการของชุมชนท้องถิ่นด้วยเพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความรัก ความหวงแหนและสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากร ท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

ดังนั้นจึงต้องมีการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทุกขั้นตอนซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย[๔]ได้สรุปว่า องค์ประกอบด้านการ

---

[๓] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.** (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

[๔] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศแห่งชาติ,** (กรุงเทพมหานคร : อัลซาจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

มีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนปฏิบัติตามแผนได้รับผลประโยชน์ ติดตาม ตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจาก ระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วม ของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

อนึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าไปร่วม กิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่าง ครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด กระบวนการกล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึก ในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนร่วมคิดร่วมกันวางแผน(Planning)ร่วมดำเนินการ(Implementation) ซึ่งการเข้าไป มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยว

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๐ ให้บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟูหรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้นภาครัฐควรเร่งบทบาทในการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติตลอดจนพัฒนามาตรฐานในการให้บริการตลอดจนบุคลากรให้บริการด้านการท่องเที่ยวในภาคชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพียงพอที่จะรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยว การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแสดงบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนโดยการสร้างเครือข่ายชุมชนและแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน โดยเฉพาะการติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จะเป็นแรงผลักดันให้ภาคการเมือง ภาครัฐ เอกชน ดำเนินการบริหารจัดการควบคุมดูแลและใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยใช้กลไก กระบวนการ แผนชุมชน สร้างการบูรณาการและความเชื่อมโยงกับแผนท้องถิ่นและแผนระดับต่างๆโดยกระบวนการแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนรู้จักตนเองรู้จักชุมชน ทุนทางสังคม ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่สามารถจัดการตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่พึงปรารถนาได้ส่งผลให้ชุมชน ครอบครัวและคนในครอบครัวสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมตลอดทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนาในพื้นที่ใน

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนและเชื่อมโยงให้เกิดบูรณาการกับแผนท้องถิ่นและแผนในลำดับที่สูงกว่า อาทิ แผนจังหวัด กลุ่มจังหวัดและแผนพัฒนาภาค

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวนั้น โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของประชาชนต่อการดูแลและการจัดการกับทรัพยากรที่มีให้ชุมชน ตลอดจนถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงพื้นที่ของตนด้วยได้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและประโยชน์จะกลับไปสู่ชุมชนโดยตรง

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วมซึ่งนักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวไว้ สามารถกำหนดมิติหรือองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาได้ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการปฏิบัติการการมีส่วนร่วมในรับและแบ่งปันผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ รำไพพรรณ แก้วสุริยะ และนรินทร์ แก้วมีศรี[๕] มากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จาก**วัตถุประสงค์ข้อที่** ๒. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ผลการศึกษาวิจัยมีดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา[๖]กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก ให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์

---

[๕] รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, **บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว**, อนุสาร อสท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๘.

[๖] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,** (กรุงเทพมหานคร : เพรส แอนด์ ดีไซน์ ,๒๕๔๘).

สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่น จนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

๒. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยว

ชูเกียรติ นพเกตุ[๗]ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีโดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด

๒. มีการจัดการอย่างยังยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

๓. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๖. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีกโดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๗. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่เสมอ

๘. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว

---

[๗] อ้างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน,จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน,** หน้า ๑๐-๑๑.

สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน[๘] ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นภาวะทางจิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าคือ รูป รส กลิ่น เสียงและสิ่งสัมผัสได้ด้วยกาย ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์[๙] ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่อยู่ในส่วนลึกของบุคคล ติดตัวติดใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่าย เช่นจิตสำนึกของความเป็นพ่อแม่ จิตสำนึกของความเป็นครู จิตสำนึกของความเป็นคนไทย

ความหมายของจิตสำนึกดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่าจิตสำนึกเป็นภาวะทางจิตใจที่มีความตระหนักในความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง มีสติรู้ตัวว่าตนเองกำลังคิดอะไร รู้สึกอย่างไร สามารถตัดสินใจที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของตนได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี องค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ ๖ ประการ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงการตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง

๑. การให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้น ด้วยวิธีการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามจุดท่องเที่ยวต่างๆ การจัดทำเส้นทางเดินศึกษาวัฒนธรรม รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับทางวัฒนธรรม ของสิ่งต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

๒. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ในลักษณะต่างๆ ทั้งสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ

---

[๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๒.

[๙] สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน **จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม,** เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ ๒๕ -๒๖ สิหาคม ๒๕๔๙, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๑.

ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและท้าทาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเสมือนการเพิ่มพูนประสบการณ์และได้รับความพึงพอใจในการท่องเที่ยว

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศ

บรรณานุกรม

.ก. หนังสือ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **แผนการปฏิบัติการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร : อัลซาจำกัด. ๒๕๔๔.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.** เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๒.

ภักดี รัตนพล. **การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.** โครงการลงทุนเพื่อสังคมโดยสถาบันราชภัฏเชียงราย.เชียงราย: สถาบันราชภัฏ. เอกสารอัดสำเนา. ๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๐.

วรรณา วงษ์วานิช. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย - ธรรมศาสตร์. ๒๕๔๖

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยวฉบับที่ ๗**, (มกราคม – มีนาคม ๒๕๖๐), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็กเซลเลนท์ บิสเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๖๐

ข.วารสาร

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ **บทบาทพันธกิจของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว**. อนุสาร อสท. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๒.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ” ใน **จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม.** เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ระหว่างวันที่ ๒๕ -๒๖ สิงหาคม ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. ๒๕๔๙.

ค.ข้อมูลออนไลน์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐**. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก. http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114.

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรม

ภาพที่ ๑

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว

ภาพที่ ๒

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

ภาพที่ ๓

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

ภาพที่ ๔

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ ๕

วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย

ภาพที่ ๖

วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ ๗

วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ภาพที่ ๘

วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ภาพที่ ๙

วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ ๑๐

วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ ๑๑

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว

ภาพที่ ๑๒

คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว

ผนวก ง

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่วางแผนไว้

และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

เรื่อง กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ของวัดและชุมชนในล้านนา

---

๑. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๓) เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ ๑๒ เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
๑. ศึกษาข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา	ทำให้เข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาชัดเจนขึ้น	ได้ทราบถึงการมีการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาที่ปรากฏในเอกสารทางวิชการต่าง	ข้อที่ ๑	๑๐๐ %
๒. การสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลข้อมูล	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและ	ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	ข้อ ๑	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
พื้นฐานของท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	นักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา	และนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา		
๓. การสัมภาษณ์กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชน เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว	ข้อมูล ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและประชาชน เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและประชาชน เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวในด้านการกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	ข้อที่ ๑-๓	๑๐๐ %
๔. การเก็บข้อมูลจากเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว จำนวน ๔๑๒ รูป/คน	ในด้านข้อมูลพื้นฐานความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา	ได้ทราบข้อมูลด้านการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา	ข้อที่ ๒-๓	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุนวัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อผลสำเร็จ
กิจกรรม	**ผลที่คาดว่าจะได้รับ**	**ผลที่ได้จริง**		
๕. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	ได้กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	ได้กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	ข้อที่ ๑-๓	๑๐๐ %

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อ มจร.

- การตรวจรายงานความก้าวหน้าแต่ละครั้งควรแจ้งให้ผู้วิจัยทราบด้วยว่าผ่านหรือต้องปรับปรุงตรงไหนอย่างไร

ลงนาม.....

(ดร.ฤทธิชัย แกมนาค)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒

ภาคผนวก จ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้

และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

โครงการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
วัตถุประสงค์การวิจัย ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา	๑๐๐ % ๑๐๐ % ๑๐๐ % ๑๐๐ %	
๑. ได้มีนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นในล้านนา	๑๐๐ %	
๒. ได้พัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา	๑๐๐ %	
๓. ได้สร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	๑๐๐ %	
๔. ได้สร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	๑๐๐ %	
๕. ได้ศึกษาความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา	๑๐๐ %	
๖. รายงานฉบับสมบูรณ์	๑๐๐ %	
๗. บทความการวิจัย	๑๐๐ %	

ลงนาม.....

(ดร.ฤทธิชัย แกมนาค)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผนวก ฉ
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑.พระธรรมราชานุวัตร	เจ้าคณะภาค ๖,เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว
๒.พระเทพสิทธินายก	เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์
๓.พระชยานันทมุนี ผศ.ดร.	วัดพระธาตุแช่แห่งพระอารามหลวง
๔.พระราชสิทธาวรมุนี	เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์
๕. พระสนทรมุนี	เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง
๖.พระครูสุธีวรกิจ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์
๗.พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี	สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย
๘.นายสุรพล แสงแก้ว	ประธานชุมชนวัดพระแก้ว
๙. นายหัสดินทร์ธร สองสมุทร	สำนักพิมพ์เชียงรายทูเดย์
๑๐.นางนาถนรี ธนะปัญโญ	หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน
๑๑.นางกันตินันท์ เจดีนันท์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบ่อ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
๑๒. นายอมร กิตติกวางทอง	วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก ช
ประวัติผู้วิจัยและคณะ

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ /นามสกุล ดร.ฤทธิชัย แกมนาค

๒. วัน เดือน ปีเกิด ๑๕ กันยายน ๒๕๐๗

๓. วุฒิการศึกษา ศศบ.(รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๓๐
MA(Pol.Sc.) Banaras Hindu University India พ.ศ. ๒๕๔๔
Ph.D. (Soc.Sc.) Magadh University India พ.ศ. ๒๕๕๐

๔. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๗๑-๗๐๕๕, มือถือ ๐๘-๓๕๗๓-๗๖๘๓
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖
E-mail kamnak2507@gmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

๑. ชื่อ ฉายา/นามสกุล พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญฺโญ)

๒. วัน เดือน ปีเกิด ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๐๑

๓. วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, พธ.บ.(สังคมศึกษา), ค.ม.(การบริหารการศึกษา)

๔. ตำแหน่ง หัวหน้าฝ่ายงานบริหารทั่วไป ห้องเรียนวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

๕. ที่อยู่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ห้องเรียนวัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๗๑-๗๐๕๕, มือถือ ๐๘-๑๙๖๑-๓๓๔๕
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖
E-mail wcp48@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

๑. ชื่อ ฉายา/นามสกุล นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

๒. วัน เดือน ปีเกิด ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๗

๓. วุฒิการศึกษา กศ.บ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๓๐

รปศ. มหาวิทยาลัย ราชภัฏเชียงราย ๒๕๕๕

๔. ตำแหน่ง นักวิจัยอิสระ

๕. ที่อยู่ ๖๔๙/๒ ถนนวัดใหม่หน้าค่าย ซอย ๑๕ ตำบลเวียง

อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐

โทรศัพท์ มือถือ ๐๘๘—๘๕๙๕๕๓๗

E-mail kataynoi292507@gmail.com

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย